

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**ORTADOĞU'DA SAVUNMA HARCAMALARI
VE
ASKERİ GÜÇ DEĞİŞİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Melih PERÇİN**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ**

İSTANBUL , 1999

İÇİNDEKİLER.....	I
TABLolar.....	III
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU'NUN SINIRLARI VE ÖZELLİKLER.....	3
A-ORTADOĞU'NUN TANIMI,SINIRLARI VE ÖZELLİKLERİ.....	3
B-ORTADOĞU'NUN SİYASİ,SOSYO-KÜLTÜREL VE EKOMENİK YAPISI.....	5
1-Ortadoğu Ülkelerinin Siyasi Yapıları.....	5
2-Ortadoğu'nun Sosyo-Kültürel Yapısı.....	6
3-Ortadoğu'nun Ekonomik Yapısı.....	14
C-ORTADOĞU'NUN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	15
1-Jeopolitik Değerlendirilmesi.....	15
2-Jeostratejik Değerlendirilmesi.....	17
D-ORTADOĞU BÖLGESİNİN YAKIN TARİHİ.....	19
1-Birinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar.....	19
2-İkinci Dünya Savaşından Günümüze Kadar.....	22
a-Arap-İsrail Savaşları.....	23
b-İran-İrak Savaşı.....	25
c-Körfez Savaşı.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN ORTADOĞU.....	28
A-BÖLGENİN ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN ÖNEMİ.....	28
1-Bölge Çerçevesinde Uluslar arası İlişkiler.....	28
a-Arap Birliği.....	28
b-Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatı (OAPEC).....	30
c-Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (OPEC).....	31
d-Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO).....	31
e-Gelişmekte Ülkeler Birliği (D-8).....	32
f-İslam Konferansı Teşkilatı (İKT).....	33
g-Körfez İş Birliği Konseyi (KİK).....	34
2-Uluslar arası İlişkiler Açısından Süpergüçler ve Ortadoğu.....	35
B-ORTADOĞU'NUN BAŞLICA ULUSLARARASI SORUNLARI.....	38
1-Arap İsrail Anlaşmazlığı.....	39
2-Filistin Sorunu.....	41
3-Sınır Anlaşmazlıkları.....	46
4-Kuzey Irak Sorunu.....	47
5-Lübnan Sorunu.....	49
6-Türk-Yunan Anlaşmazlıkları.....	49
7-Su Sorunu.....	50
8-Petrol Sorunu.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTADOĞU'DA ASKERİ HARCAMALARIN GELİŞİMİ.....	55
A-DÜNYADA ASKERİ GÜÇ.....	55
1-NATO.....	55
2-Batı Avrupa Birliği (BAB).....	59
3-Rusya Federasyonu.....	60
4-Asya-Pasifik Bölgesi.....	61
B-DÜNYADA SİLAHLANMA YARIŞI.....	63
1-Dünyada Silahlanma Yarışı.....	63
2-Silahsızlanma Çalışmaları.....	66
a-SALT I Antlaşması	66
b-SALT II Antlaşması	68
c-INF Antlaşması	68
d-START I-II Antlaşması	69
e-AKKA Antlaşması.....	69
3-Yıldız Savaşları.....	70
4-Silahsızlanma Çalışmalarının Sonuçları.....	72
C-ORTADOĞU'DA SAVUNMA HARCAMALARI VE ASKERİ GÜCÜN GELİŞİMİ.....	74
1-Askeri Gücün Gelişimi.....	74
2-Harcamaların Gelişimi.....	81
3-Petrol ve Silahlanma.....	86
4-Ortadoğu'da Silahların Denetimi.....	90
D-ORTADOĞU'NUN GELECEĞİ VE SİLAHLANMA.....	94
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	99
EKLER.....	105
1-ORTADOĞU ÜLKELERİNİN SİLAH SİPARİŞLERİ.....	105
2-ORTADOĞU ÜLKELERİNİN ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI.....	113
FAYDANILAN KAYNAKLAR.....	134

TABLÖLAR

	Sayfa
Tablo 1 :Ortadoğu nüfusunun yaş ve cinsiyete göre dağılımı 1998-1999.....	8
Tablo 2 :Ortadoğu ülkelerinin 2000-2010 yıllarındaki tahmini nüfusları.....	9
Tablo 3 :Ortadoğu’da gelişme göstergeleri	11
Tablo 4 :Ortadoğu ülkelerinin yüzölçümü bakımından sıralanışı.....	12
Tablo 5 :Ortadoğu ülkelerinin su kaynakları ve su talepleri	51
Tablo 6 :NATO ülkelerinin savunma harcamaları ve askeri gelirleri.....	57
Tablo 7 :Asya-Pasifik ülkelerinin savunma harcamaları ve askeri güçleri	62
Tablo 8 :Kişi başına düşen askeri harcamalar	77
Tablo 9 :Askeri harcamaların GSMH’ya oranı	78
Tablo 10 :Ortadoğu ülkelerinin askeri güçleri	79
Tablo 11 : Ortadoğu ülkelerinin savunma harcamaları	81
Tablo 12 :Petrol ihracatı,hükümet harcamaları ve ithalat 1973-1992.....	86
Tablo 13 :Petrol ihracatı ve askeri harcamalar 1974-1980 ve 1981-1993.....	87
Tablo 14 :Askeri harcamalar.....	88
Tablo 15 :Askeri harcamaların finansmanı için gerekli olanın dışındaki petrol ihracatı.....	89
Tablo 16 :Gerçek petrol ihracatı.....	89
Tablo 17 :Ortadoğu ve çevresindeki ülkeler ve kitlesel imha silahlarına ilişkin antlaşmalar.....	92
Tablo 18 :Ortadoğu’da ve yakın çevresinde meydana gelen çatışmalara devletlerin katılma sayısı.....	95

KISALTMALAR

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ABM	:Anti-Balistik Füze Sistemi
AGİK	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AKKA	:Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
BAB	:Batı Avrupa Birliği
BAE	:Birleşik Arap Emirlikleri
ECO	:Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
D-8	:Gelişmekte Olan Ülkeler Birliği
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
İKT	:İslam Konferansı Teşkilatı
INF	:Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması
KİK	:Körfez İşbirliği Konseyi
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SALT I,II	:Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması
SDI	:Stratejik Savunma Girişimi
START I,II	:Stratejik Silahların İndirimi Antlaşması
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
OAPEC	:Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri
TDV	:Türk Diyanet Vakfı

GİRİŞ

Ortadoğu, batıda Mısır, doğuda İran, Kuzeyde Türkiye ve güneyde de Yemen'i çevreleyen, petrol yatakları ile su kaynaklarını içine alan, 18 bağımsız devletin bulunduğu dar kapsamlı bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortadoğu, büyük medeniyetlerin kurulduğu, Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi üç büyük dinin bu bölgeden zuhur edip yayıldığı, farklı dillerin konuşulduğu ve çeşitli kavimlerin bir arada yaşadığı bir bölgedir.

Jeopolitik ve jeostratejik önemi dolayısıyla Ortadoğu , tarihin en eski dönemlerinde olduğu gibi, bugün de güçlü devletlerin bölgeye hakim olma mücadelesi amansız bir şekilde devam etmektedir.

Ortadoğu ülkelerinin sınırları bölgenin şartları dikkate alınmadan güçlü devletlerce dini, etnik yada bir ailenin hakimiyetine dayalı olarak çizilmiş olması, bölgedeki çok zengin petrol kaynaklarına sahip bulunması dolayısıyla ortaya çıkan güvenlik kaygısı, İsrail'in varlığından kaynaklanan Arap-İsrail çatışması, Avrupa, Asya ve Afrika'yı birleştiren, Akdeniz ile Hint Okyanusu'nun irtibatını sağlayan coğrafi mevkiinin önemi,büyük devletlerin bölgedeki rekabet ve hakimiyet mücadeleleri bölgenin devamlı çatışmalara sahne olmasına ve aşırı silahlanmasına sebep olmuştur.

Ortadoğu, dünyada en fazla çatışmanın ve silahlanmanın olduğu bir bölgedir. Ülkeler arasındaki çatışmaların ve düşmanlıkların devamlılığı, güvenlik endişeleri, iç siyasi istikrarsızlıkları silahlanma yarışını devam ettirmektedir. Ortadoğu ülkelerinin, konversiyonel, biyolojik, kimyasal ve nükleer silahlara sahip olma istekleri bölgesel barış ile dünya barışı için önemli hale gelmiştir.

Ortadoğu ülkelerinin, siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik yapılarındaki istikrarsızlık günümüzde de devam etmektedir. Aşırı silahlanma, kaynakların israfına neden olmaktadır. Bölge ülkelerinin, Nüfus artışı, göç, işsizlik, enflasyon, bölgesel gelir dağılımındaki dengesizlik, yoksulluk, eğitim, sağlık, şehirleşme gibi sorunları ciddi boyutlara ulaşmasına rağmen bu ülkelerin kaynaklarının önemli bir kısmını savunma harcamalarına tahsis ettikleri bilinmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Ortadoğu ülkelerinin askeri güçlerinde ve savunma harcamalarında meydana gelen değişimi değerlendirmektir. Dünyada meydana gelen iktisadi, siyasi ve askeri değişiklikler göz önünde bulundurularak bunların Ortadoğu bölgesine yansımaları çerçevesinde özellikle savunma harcamalarının bugünkü durumu ve geleceği ele alınmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Ortadoğu bölgesinin tanımı, sınırları, genel özellikleri, yakın tarihinde meydana gelen olayların kısa bir özeti ile bölgenin siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik yapıları incelenmiş, bölgenin jeopolitik ve jeostratejik özelliğinin değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Ortadoğu'da kurulan bölgesel nitelikli ekonomik ve siyasi örgütlerin tanıtımı yapılmış, bölge ile ilgili süper devletlerin politikaları, rekabet ve mücadeleleri incelenmiş, Ortadoğu'nun dünden bugüne, bugünden yarına varolan ve olması muhtemel sorunlar ayrıntıları ile incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Dünyada ve Ortadoğu'da askeri gücün değişimi, silahlanma, silahların denetimi ve savunma harcamalarının gelişimi incelenmiş olup Ortadoğu'nun geleceğinde silahlanmanın etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, Ortadoğu'da savunma harcamalarının gelişimi ve bunun ülke ekonomileri üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Savunma harcamalarının geleceği ve muhtemel etkileri de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU'NUN TANIMI, SINIRLARI VE ÖZELLİKLERİ

A - Ortadoğu'nun Tanımı, Sınırları ve Özellikleri

Ortadoğu, bir coğrafi kavram olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde Avrupalı coğrafyacılar tarafından ortaya atılmıştır. Özellikle İngilizlerin dünya üzerindeki kontrol ve egemenlikleriyle ilgili olarak, Avrupa'dan Asya doğusuna kadar olan uzaklıkları, belirli bölümlere ayırmak suretiyle, bölgesel olarak tanımlama ihtiyacından doğmuştur.

Yakındoğu, Ortadoğu, Uzakdoğu gibi deyimler coğrafi ve siyasi bazı kolaylıklar sağlayabiliyordu. Bu bölümlenmede Avrupa esas üzere, doğuya doğru bazı coğrafi uzaklıklar esas alınmıştı.

Ortadoğu deyiminin yaygın kullanışı ve kavram değişikliği İkinci Dünya Savaşı sırasında olmuştur. İngiltere, Süveyş Kanalı'nın savaştaki stratejik önemi dolayısıyla Kahire'ye yerleştirdiği Ortadoğu Komutanlığıyla bölgedeki hareket, istihbarat,

siyasi faaliyetler ve ikmal işlerini yürütmekteydi .A.B.D.nin savaşa girmesiyle Avrupa ve

Balkan cephelerinin hareketi Kahire'de üstlenen bu komutanlıkça desteklenmeye ve yönetilmeye başlandı. Böylece, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce daha çok Osmanlı Devleti'nin, Balkanlardaki toprakları ile Avrupalılarca Levant olarak da tanımlanan Doğu Akdeniz topraklarını anlatan Yakındoğu unutulmaya ve bu deyim yerine Ortadoğu kavramı kullanılmaya başlandı. Dünyanın coğrafi, siyasi ve ekonomik edebiyatında iyice yerleşen Ortadoğu kavramı böylece komutanlık karargahından kaynaklanarak dünya ölçüsünde yaygınlaşmış oldu.

Ortadoğu'nun adı gibi sınırları ve kapsamı da belirli değildir. Sınır ve kapsamı ülkelere ve güçlü devletlerin dünya siyasetlerine göre değişmektedir.¹

Ortadoğu bölgesinin sınırlarındaki değişimler, ülkelerin bölgeye bakış açılarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. A.B.D. Ortadoğu bölgesinin sınırlarını, Kuzeybatı Afrika kıyılarından Pakistan'a kadar geniş tutarken , Rusya, Ortadoğu bölgesinin sınırlarını dar alanlı tutmuştur. İngiltere ise bugünde genel kabul edilen sınırlarını çizerken özellikle petrolü ön planda çıkarmıştır.² Bugün için Ortadoğu denilince, kuzeyde Türkiye, batıda Mısır , doğuda İran ile güneyde Yemen ülkelerinin çevrelediği kabaca bir dikdörtgeni içine alan bölge akla gelmektedir.³

Günümüzde bu bölgede, 18 bağımsız devlet bulunmaktadır. Bu devletler; Türkiye, İran, Irak, Suriye, Suudi Arabistan, Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Kesimi, Mısır, Ürdün, Lübnan, Filistin, İsrail, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman ve Yemen'dir.⁴ . Malta, Libya, Sudan, Eritre, Habeşistan, Somali, Afganistan ve Pakistan gibi ülkelerde Ortadoğu Bölgesi'nin yakın çevresi olarak kabul edilmekte ve zaman zaman siyasi bakımdan bu ülkelerden biri veya bir kaç bölge içinde sayılabilmektedir.⁵

Bu ülkelerin toplam yüzölçümleri 7.3 milyon km²'yi aşmaktadır.⁶ Ortadoğu'da yaklaşık 300 milyona yakın insan yaşamaktadır. Bölgenin genel özelliği sıcak ve kurak oluşudur. Bu özellik doğal bitki örtüsünü ve tarımını büyük ölçüde etkilemiş ve önemli bir su sorununu ortaya çıkarmıştır.⁷

Dünya gündeminden hiç düşmeyen Ortadoğu, siyasal yönden son derece duyarlı bir bölgeyi kapsamaktadır. Bu duyarlılığını, bir bakıma içinde barındırdığı farklı tabii görünüşün, insan üzerine yansımından ve son asırda buna mevcut ekonomik zenginliklerine petrolünde eklenmesinden

¹ ERENDİL Muzaffer ,Çağdaş Ortadoğu Olayları, G.K.B. yay., Ankara, 1992, s.

² ÖZEY Ramazan, Ortadoğu, Öz Eğitim yay., İstanbul, 1996, s.2

³ ÖZEY Ramazan, a.g.e., s.3

⁴ ÖZEY Ramazan, Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye, Marifet yay., İstanbul, 1998, s.200

⁵ ÖZEY Ramazan, Ortadoğu, a.g.e., s.2

⁶ ÖZEY Ramazan, Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye, a.g.e., s.200

⁷ ÖZEY Ramazan, a.g.e., s.200

almaktadır. Bölgenin 20.asrın başlarındaki siyasi yapılanmasında en büyük etken petrol olmuştur. Sanayi devrimini gerçekleştirmiş olan Batılı Ülkeler; önemli bir sanayi hammaddesi ve girdisi olan petrolün, en çok Ortadoğu bölgesinde bulunduğunu tespit etmeleriyle, bölgeye hakim olmak istemişler aralarındaki bu mücadele günümüze kadar ulaşmıştır.⁸

B - Ortadoğu'nun Siyasi, Sosyo-kültürel ve Ekonomik Yapısı

1- Ortadoğu Ülkelerinin Siyasi Yapıları

Ortadoğu, bu bölgede yer alan devletlerin siyasi yapıları bakımından çok değişik bir yapıya sahiptir. Bölgedeki devletlerin siyasi yapıları bakımından krallık ve emirlikle yönetilen ülkelerle, tek partili sisteme sahip ülkeler olarak iki ana gruba ayrılmaktadırlar.

Krallık veya emirlikle yönetilen ülkeleri Suudi Arabistan, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Katar, Kuveyt ve Ürdün oluşturur iken; tek partiye dayalı otoriter sisteme sahip bulunan ülkeler ise, Irak, Suriye, Yemen ve Mısır'dır.⁹

Ortadoğu ülkelerinin siyasi yapılarında, yönetim kadrosuyla yönetilenler arasındaki kopukluk en belirgin özelliştir. Sömürge ve manda dönemlerinde yabancı siyasal seçkinlerce yönetilen toplumlar, onların ülkelerinden gitmesiyle yerlerine gelen, sömürgecilerle işbirliği içinde olan, eğitimi , zihniyet ve değerlerini onlardan alan halkına yabancı seçkinler tarafından yönetilmektedirler. Bu durum ülkelerde aile tabanlı monarşilere, grup tabanlı askeri yönetimlere neden olurken, bazı ülkelerde ise karizma ve ideoloji yoluyla iktidarı ele geçirmiş bulunan kişilerin yönetimi söz konusudur.¹⁰

⁸ ÖZEY Ramazan, Ortadoğu, a.g.e., s.3-4

⁹ DURSUN Davut, Ortadoğu Neresi, İnsan Yay.s.117

Ortadoğu ülkelerinde siyasal katılımın son derece sınırlı oluşu nedeniyle meydana gelen siyasal iletişimin, yukarıdan aşağıya doğru emir ve direktifleri ulaştırırken, aşağıdan yukarıya doğru yönetilenlerin sesini götürecek olan, oy verme, kulis yapma , örgütlenme, gösteri ve miting düzenleme, muhalif fikirleri açıklama, protesto etme, muhalif parti kurma, iktidara talip olma gibi siyasal ve toplumsal haklara sahip bulunmamaktadırlar.¹¹

Bölgedeki ülkelerin siyasi yapılarında istikrarsızlığa neden olan faktörlerden biride, dünyadaki siyasal gelişme ulus temeline dayalı devletlerin kurulmasını zorunlu kılarken, Ortadoğu’da, I. Dünya Savaşı’ndan sonra bölge temeline dayalı ve ülkeler arasında hiçbir sosyal , doğal ve coğrafi özellikler dikkate alınmadan devletlerin kurulmuş olmasıdır.¹² Tarihte bu bölgede büyük imparatorluklar ve güçlü devletler kurulduğu halde bugün için dünya politikasını etkileyebilecek insiyatife sahip bir ülke bulunmamaktadır. Bu ülkelerin pek çoğu modern anlamda hala bir devlet olamamışlardır.¹³

2 - Ortadoğu’nun Sosyo-kültürel Yapısı

Ortadoğu’nun uygarlık bakımından dünyanın belli başlı merkezlerinden biri oluşu, bu yörenin tarihte zengin ve bayındır şehirlere sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu gerçek, Ortadoğu’ya değişik türde kavimlerin akın etmesine ve bölgeyi fethetmesine sebep olurken; yerli ve yabancı kavimlerin hem birbirleriyle mücadele etmesine hem de kaynaşmasına neden olmuştur. Ortadoğu’da yerleşen belli başlı kavimler: Samiler,Hamiler,Ariler ve Turanlılar’dır. Bu kavimlerin bölgesel ayrımı pek kesin olmamakla beraber, Samiler Arabistan Yarımadası’nda, Hamiler

¹⁰ a.g.e., s.117

¹¹ a.g.e., s.118

¹² a.g.e., s.121

¹³ a.g.e., s.20

ve Zenciler Mısır ve Sudan’da, Ariler İran Yaylası’nda, Türklerde Anadolu ve İran Yaylasıyla Arabistan Yarımadası’nın kuzey bölgelerinde dağınık öbekler halinde yerleşmişlerdir. Moğollar, Büyük Moğol İmparatorluğunun dağılmasından sonra eski yurtlarına çekildiklerinden, bölge nüfusunda önemli bir yer teşkil etmemektedir.¹⁴

Ortadoğu’da, Birleşmiş Milletler İstatistiklerine göre; 1940’lı yıllarda 56 milyon, 1950’li yıllarda ise yaklaşık 80 milyon kadar insan yaşamaktaydı.

Bölge nüfusunun, 1960’da 103 milyon, 1970’de 135 milyon, 1980’de 178 milyon, 1990’da ise 241 milyona ulaştığı söylenebilir. 1993 yılında, bölge nüfusu 261 milyon iken günümüzde nüfusu 300 milyona ulaşmıştır.¹⁵

¹⁴ ERENDİL Muzaffer, a.g.e., s.36-37

¹⁵ ÖZEY Ramazan, Ortadoğu , a.g.e., s.36

TABLO 1- ORTADOĞU ÜLKELERİNİN NÜFUSUNUN YAŞ VE CİNSİYETİNE GÖRE DAĞILIMI 1998-1999 (.Bin)

ÜLKE	NÜFUSU	ERKEK 13-17	KADIN 13-17	ERKEK 18-22	KADIN 18-22	ERKEK 23-32	KADIN 23-32
TÜRKİYE	62.600	3.268	3.148	3.260	3.075	5.809	5.523
BAHREYN	612	30	29	24	23	40	40
MISIR	61.300	3.486	3.291	3.026	2.850	4.900	4.599
İRAN	70.699	4.290	4.123	3.560	3.415	5.394	5.107
IRAK	23.144	1.416	1.353	1.194	1.145	1.762	1.702
İSRAİL	5.910	275	260	267	258	506	498
ÜRDÜN	4.867	263	256	240	233	432	414
KUVEYT	2.200	113	84	93	70	145	106
LÜBNAN	4.209	207	211	196	202	3790	394
UMMAN	2.130	121	117	97	94	143	132
KATAR	576	24	25	20	21	36	31
S.ARAB.	17.450	1.260	1.128	1.043	927	1.561	1.317
SURİYE	15.874	973	937	793	768	1.175	1.136
B.A.E.	2.580	85	85	79	74	142	98
YEMEN	15.890	904	878	756	719	1.224	1.113

KAYNAK: MILITARY BALANCE, INTERNOTIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES: 1998-1999

Belirlenen nüfus artışı ile, Ortadoğu'nun nüfusu 2000 yılında 311 milyon'a 2010'da ise 385 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. ¹⁶

¹⁶ ÖZEY Ramazan, a.g.e., s.36

**TABLO 2- ORTADOĞU ÜLKELERİNİN 2000-2010 YILLARINDAKİ
TAHMİNİ NÜFUSLARI (.000)**

ÜLKE	2000 YILI	2010 YILI
BAHREYN	582	734
BATI ŞERİA	1.315	1.803
GAZZE Ş.	908	1.283
B.A.E.	2.281	2.781
IRAK	23.947	30.834
İRAN	71.253	89.446
İSRAİL	6.250	6.875
KATAR	659	831
G.KIBRIS	631	701
K.K.T.C.	195	222
KUVEYT	1.702	2.177
LÜBNAN	3.312	3.770
MISIR	66.013	79.061
SURİYE	16.925	22.991
S.ARABİSTAN	22.621	32.095
TÜRKİYE	69.694	78.524
UMMAN	2.165	3.063
ÜRDÜN	4.790	6.760
YEMEN	15.859	21.797
TOPLAM	311.102	385.748

KAYNAK : ÖZEY Ramazan, Dünya Denkleminde Ortadoğu, s.37

Ortadoğu’da ülkeler arasında,nüfus ve yüzölçümü bakımından büyük dengesizlikler mevcuttur.¹⁷ Nüfus, bölgenin çöl karakteri gösteren yerlerinde pek az, kıyılarda ,büyük şehirlerde ve iş merkezlerinde yoğun olduğundan dengeli bir nüfus dağılımı yoktur.¹⁸

¹⁷ a.g.e., s.37

Ortadoğu’da nüfus dağılışına etki eden önemli bir faktör de, ekilebilir arazilerin durumudur. Bölge toplam arazisinin ancak % 7 kadarı ekilebilir arazidir. Ancak nüfusun % 85’e yakını ziraatla uğraşır. Buna paralel olarak, bölgenin zirai nüfus yoğunluk değerleri hayli yüksektir. Bunun sonucu olarak, tarım alanlarının yer aldığı bölgeler, yoğun nüfus barındırırlar. Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelerde, nüfus artış hızları genelde yüksektir.¹⁹

Bölge nüfusundaki büyük artışın gerisinde yatan temel neden son derece yüksek olan doğum hadleridir. Bu yüksek doğurganlık, ölüm hadlerinin henüz çok fazla düşürülememesine rağmen, safi nüfus artış hızını yüzde 3’lerin çok üstüne ulaştırmakta ve bölgeye, az gelişmiş ülkelerin tipik nüfus özelliklerini vermektedir.²⁰

Ortadoğu ülkelerinin , kentleşme ve okuryazarlık oranları ülkeden ülkeye büyük değişiklikler göstermektedir.

Katar ve Kuveyt’de insanların tümü kentlerde yaşarken; Mısır’da yarısı, Yemen’de ise dörtte biri yaşamaktadır. İsrail’de herkes okuryazar iken, Umman’da, Mısır’da ve Yemen’de okur yazarlık oranı yüzde 60’ın altında bulunmaktadır.²¹

¹⁸ ERENDİL Muzaffer, a.g.e., s.37

¹⁹ ÖZEY Ramazan, Ortadoğu, s.39

²⁰ ULUATAM Özhan, Damlaya Damlaya, Ortadoğu’nun Su Sorunu, İş Ban.Yay., Ankara, 1998, s.104-105

²¹ a.g.e., s.105

TABLO 3- ORTADOĞU’DA GELİŞME GÖSTERGELERİ

ÜLKE	ÜLKE BÜYÜKLÜĞÜ Km2.	KENTLİ NÜFUS (%)	OKUR YAZARLIK (%)	OKULLAŞMA (%) (İlkokul)
SURİYE	1450	51	80	100
ÜRDÜN	1460	78	85	94
IRAK	----	71	58	90
LÜBNAN	2500	84	92	118
İSRAİL	13500	91	100	100
SUUDİ ARAB.	6700	77	64	90
KATAR	14700	100	79	89
B.A.E.	16200	79	79	103
KUVEYT	18600	100	87	93
BAHREYN	7100	88	83	110
UMMAN	5400	72	59	86
YEMEN	500	23	41	44
MISIR	660	47	51	97
ÜRDÜN	1460	78	85	94
IRAK	----	71	58	90
LÜBNAN	2500	84	92	118
İSRAİL	13500	91	100	100
SUUDİ ARAB.	6700	77	64	90
KATAR	14700	100	79	89
B.A.E.	16200	79	79	103
KUVEYT	18600	100	87	93
BAHREYN	7100	88	83	110
UMMAN	5400	72	59	86
YEMEN	500	23	41	44
MISIR	660	47	51	97

KAYNAK: ULUATAM Özhan,Damlaya Damlaya Ortadoğu’nun Su Sorunu,Tablo.3.2 s.106

Ortadoğu ülkelerinin toplam yüzölçümleri 7.356.372.km2 .yi bulmaktadır. Nüfus yoğunluğu bakımından km2.ye bölgede 36 kişi düşmektedir.²²

TABLO 4 - ORTADOĞU ÜLKELERİNİN YÜZÖLÇÜMÜ BAKIMINDAN SIRALANIŞI

ÜLKE	YÜZÖLÇÜMÜ Km2	1995 (Bin kişi)	2010 (Bin kişi)	2020 (Bin kişi)
S.ARABİSTAN	2.240.000	18.730	31.198	43.255
İRAN	1.638.057	64.625	88.231	104.282
MISIR	997.739	62.360	80689	92.350
TÜRKİYE	814.578	63.405	81.790	93.362
YEMEN	531.869	14.728	26.504	37.449
IRAK	435.052	20.644	34.545	46.260
UMMAN	306.000	2.125	3.576	4.782
SURİYE	185.180	15.452	25.768	34.309
ÜRDÜN	88.946	4.101	6.112	7.529
B.A.E.	77.700	2.925	4.873	6.080
İSRAİL	20.700	5.143	6.242	6.935
KUVEYT	17.818	1.817	3.160	3.560
KATAR	11.427	534	660	735
LÜBNAN	10.230	3.696	4.973	5.748
KIBRIS	9.224	737	829	883
BAHREYN	695	526	759	870
TOPLAM	7.385.215	281.548	399.909	488.389
TÜRKİYE % si	11.0	22.5	20.4	19.1
Dünya Genel Toplamı	136.003.696	5.734.106	7.026.729	7.911.776
Dünya % si	5.4	4.9	5.06	6.01

KAYNAK: ÖZEY Ramazan, Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan Türkiye, s:201

Yüzölçümü büyüklüğü bakımından Suudi Arabistan, İran, Mısır'dan sonra Türkiye gelmektedir.²³

Ortadoğu'da göç hareketlerinin hemen her şekline rastlanmaktadır. Bu göçler Ortadoğu'dan dünyanın başka bölgelerine olurken, dış ülkelerden Ortadoğu'ya yönelik göçler ile Ortadoğu'nun bir bölgesinden diğer bölgesine yönelik göçlerdir.²⁴

Petrol fiyatı artışları ile petrol gelirlerindeki büyük artış Libya ve altı Körfez Ülkesine - Bahreyn, Kuveyt, Umman, .Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri - kitlesel bir işgücü göçüne yol açmıştır. Bu göç hareketinin temel nedenini zengin ve fakir ülkeler arasındaki ücret farklılıkları oluşturmaktadır.²⁵

Ortadoğu nüfus; ırk, etnik grup, dil, din ve mezhep bakımından da hayli karmaşıktır. Bu durum, bölgenin uzun tarihi geçmişinin olmasının doğal sonucudur. Bölgede bugün azınlık grupta olan bazı kesimler sayılmayacak olursa; dört büyük toplum vardır.

Bunlar: Türkler, İranlılar, Araplar ve Yahudilerdir.²⁶

Ortadoğu'da yerleşen değişik kavimler sosyo-kültürel hayata kendi dillerini katmışlardır. Dini etkilerle Arapça yaygın olarak kullanılırken, Farsça, Türkçe ve İbranice'de bölgede konuşulan belli başlı dillerdendir. Sınırlı alanlarda olmak üzere Kıbrıs, Suriye ve Mısır'da Rumca, Mısır'da Koptca , Ermenice ve Süryani dilleri de dağınık olarak konuşulan dillerdendir.²⁷

Dilde görülen çeşitlilik bölge halkının dini yapısında da görülmektedir. Ortadoğu, İslamiyet'in ortaya çıkışından sonra büyük ölçüde bu dini kabul eden milletlerden oluşmaktadır. Bu sebeple dini bakımından birlik gösterir. İslamiyet'in dışında Musevilik İsrail'de, Hristiyanlık da Lübnan'da yaygındır.²⁸

²² ÖZEY Ramazan, Ortadoğu, s.37

²³ ÖZEY Ramazan, Strateji , s. 200

²⁴ ÖZEY Ramazan,Ortadoğu, s.41

²⁵ AYKAÇ Mustafa, "Ortadoğu Ülkelerinde İşgücü-Göçü: Sorunlar ve Baklentiler ", Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile İlişkileri,Marmara Ün.Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayın No:9 ,İstanbul, s.19

²⁶ ÖZEY Ramazan, Ortadoğu, s.215

²⁷ ERENDİL Muzeffer, s.40

²⁸ a.g.e., s.59

3 - Ortadoğu'nun Ekonomik Yapısı

Ortadoğu ülkeleri ekonomik yönden, dünyanın az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri arasında yer almaktadırlar. Bölgedeki ülkelerin ekonomik ve sosyal alanda bir çok sorunları bulunmaktadır.²⁹ Ortadoğu ülkeleri bugün için ekonomik geri kalmışlıktan kurtulma çabası içindedirler. Ortadoğu, belirli ülkelerdeki petrol dışında hammadde bakımından pek zengin sayılamaz. Bölgenin bir çok bölgesindeki çöller ile elverişli olmayan iklim şartları etkilidir. Ortadoğu, nehir yatakları ve bazı dağlık bölgeler dışında, yer üstü bitkileri bakımından da çok fakirdir. Yer altı kaynaklarının bir kısmı araştırmaya muhtaç iken , petrol ise sanayideki öneminden ötürü batılı devletlerin önderliğinde ortaya çıkartılmıştır. Ortadoğu, petrol rezervleri yönünden dünyanın en zengin bölgesidir.

Yapılan araştırmalar sonucu Ortadoğu'nun petrol rezervleri 40 milyar ton olarak tahmin edilmektedir. Bu rakam dünya rezervlerinin yüzde altmışını teşkil etmektedir. Dünyanın sanayileşmiş ileri ülkelerinin Ortadoğu ile ilgilenmelerinin gerekçelerinden en önemli faktör petroldür.

Ortadoğu ülkeleri , henüz gereği gibi gelişmiş bir sanayiye sahip sayılmazlar. Mevcut sanayi hafif sanayidir. Bir çok ülke ihtiyacını dışarıdan sağlaması ekonomilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Sanayi kesiminde çalışanların gelir ve eğitim düzeyleri çok düşüktür ve kullanılan teknolojilerde yetersizdir.³⁰ Ortadoğu ülkeleri genellikle tarım ve hayvancılığa dayalı bir ekonomik yapıya sahiptirler.³¹

Ortadoğu ülkelerinde kişi başına düşen milli gelir, genellikle düşüktür. Milli gelirin kişi başına yüksek olduğu ülkelerde ise bunun öncelikle petrolden kaynaklandığı görülmektedir.³²

Bölgede 1997 yılı sonunda enflasyonun en yüksek olduğu ülke % 85.7 ile Türkiye'dir. Savunma harcamaları çok yüksek olan Irak'ta da enflasyon % 45'tir.³³

²⁹ ÖZEY Ramazan, Ortadoğu s.51

³⁰ ERENDİL Muzaffer s.41

³¹ a.g.e., s.42

³² a.g.e., s.42

³³ MILITARY BALANCE 1998-1999

Ortadoğu ülkeleri dış ticaretlerinde petrol hariç , çeşitli tarım ve hayvan ürünleri ile madeni hammadde ihraç etmektedirler.

Bölge ülkelerinin hemen hemen hepsinde Petrol hariç belli başlı bir veya iki madde, ihracatlarında değer bakımından önemli yer tutar. Çok önemli petrol ihracatına rağmen dış ticaret hacmi küçüktür. Batı Avrupa ülkeleri ile A.B.D.,Ortadoğu dış ticaretinde en çok paya sahiptirler. Yaklaşık ihracatın % 50'si ile ithalatın % 60'ını bu ülkeler oluştururlar.³⁴

Ortadoğu ülkelerinde dikkat çeken gelişmelerden biriside dış borçların hızla artış göstermesidir. Bu artışın bölgedeki aşırı silahlanmanın bir neticesidir.

C - Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Değerlendirilmesi

1- Jeopolitik Değerlendirilmesi

Ortadoğu,dünya adasının tam merkezinde bir menteşe durumundadır. Sahip olduğu stratejik özellikleri nedeniyle asırlardan beri olduğu gibi günümüzde de dünyada mevcut güç odaklarının ilgi ve menfaat alanı olmaya devam etmektedir.

Jeopolitikçilerin; Kara, Deniz ve Hava Hakimiyet Teorilerine göre de Ortadoğu Bölgesi önemli bir konuma sahiptir.

Halford Mackinder; Kara Hakimiyet Teorisinde özetle, Doğu Avrupa ile Sibirya bölgesi, dünyanın "Heartland"ını oluşturduğunu, .Heartland'ın çevresindeki Balkanlardan Çin'e kadar uzanan sahayı ise "İç veya Kenar Hilal" ya da "Rimland" kuşağı şeklinde tanımlamaktadır. Bunun dışında kalan Amerika-Afrika-Avustralya-Japonya hattı ise "Dış veya Kenar Hilal" olarak kabul etmektedir. Mackinder dünyayı bu şekilde tasnif ettikten sonra "Doğu Avrupa" ya hükmeden bir devletin Heartland'a hakim olacağını Heartland'a hükmeden ise öncelikle iç kenar hilale hükmetmesinden sonrada dış kenar hilale

bütün dünyaya hakim olacağını belirttiği Kara Hakimiyet Teorisi olarak bilinen bu görüşte, Ortadoğu bölgesinin İç Kenar Hilal Kuşağı içinde yer aldığını görmekteyiz.

Nichols J.Spykman'de Kenar Kuşak Teorisi'ni ileri sürmüştür. Bu görüşte, hakim güç Heartland değil, Dış kenar üzerindeki ülkelerdir. Bunların başında ABD gelmektedir.

Ancak Heartland'a ulaşmak için, İç Kenar Hilal'in ele geçirilmesi şarttır. İç kenar hilalin merkezi kısmında ise yine Ortadoğu bölgesinin toprakları bulunmaktadır.

Alfred Mahan tarafından ortaya atılan Deniz Hakimiyet Teorisinde ise; bir milletin dünya hakimiyetini elinde tutabilmesi için güçlü bir deniz gücüne sahip olması gerektiğini savunmuş olup, Hausy Scıtaklıan ve birçok ABD'li havacı tarafından ileri sürülen Hava Hakimiyet Teorisine göre de; havada üstünlük sağlayan ve önemli hava gücüne sahip olan bir milletin , tüm dünyaya hakim olacağını belirtmişlerdir. İngiltere ve ABD'nin Ortadoğu'yu kontrol altına alabilmeleri için Akdeniz'de ve Hint Okyanusu'nda asker, hava ve deniz filoları bulundurmalarında Deniz ve Hava hakimiyet teorilerilerindeki görüşlerin önemli payı bulunmaktadır.

Bu teorilerde ileri sürülen jeopolitik görüşlerin geçerliliği bugüne kadar tam olarak ispatlanmamıştır. Ancak bu teorilerin özünde, dünyaya hakim olabilmek için, önce Türkiye'nin de içinde bulunduğu Ortadoğu bölgesini hakim olmak gerekmektedir. Birinci ve İkinci Dünya savaşlarının ve bundan sonra çıkan bölgesel savaşların önemli bir bölümünün Ortadoğu bölgesinde cereyan etmesi, bölgenin sahip olduğu jeopolitik öneminden kaynaklanmıştır.³⁵

Ortadoğu'nun; üç kıtayı birleştiren karayollarının düğüm noktasında oluşu, Avrupa'dan, Afrika'ya ve Asya'ya uzanan demiryolunun bu bölgeden geçmesi , bölgenin önemli su yolu ve geçitlerini kontrol etmesi, Avrupa, Asya hava yolunun üzerinde bulunması en önemli stratejik ham maddelerden birisi olan petrolün dünya rezerv durumuna göre 2/3 'ünün bu bölgede bulunması, petrol ve doğal gaz akışının bu bölgeden boru hatları ile sağlanması, tarihin en zengin kültür medeniyetlerine sahip olması dolayısıyla turizm açısından önemi, üç büyük dinin bu bölgede zuhur edip yayılması gibi jeopolitik unsurları bölgenin önemini artırmaktadır.

³⁴ ÖZEY Ramazan, Ortadoğu, s.65

³⁵ ÖZEY Ramazan, a.g.e., s.10-11-12-13

Dünya adasının merkezinin Ortadoğu olması nedeniyle bölgeye hakim olan güç dünyayı kontrol edebilir görüşü günümüzde de kabul görmektedir.³⁶

2 - Jeostratejik Değerlendirilmesi

Ortadoğu'nun jeostratejik oluşumunun, güç merkezlerinin jeostratejisi ile yakın ilişkisi bulunmaktadır.³⁷

Stratejik çıkarlar ,bir ulusun ülkesinden uzakta da olan, ekonomik çıkarlarını ilgilendiren hammadde kaynaklarının bulunduğu bölgeleri denetlemeye ve korumaya çalışmasını gerektirir. Güçlü devletler Ortadoğu'da bunu yapmaktadır.

Ortadoğu jeostratejik konumu itibariyle; petrol kaynakları, su kaynaklarının kıtlığı, dini, etnik ve ideolojik uyuşmazlıkların doğal sonucu olarak sürekli bölgesel savaşların ve terörizmin sürdürüldüğü, petrol gelirleriyle dünya silah alım ve satımında büyük paraların döndüğü bir bölge olarak, dünyanın odak noktası olmaya devam etmektedir.³⁸

Karadeniz'i, Akdeniz'e, Batı-Doğu istikametinde de Avrupa'yı Asya'ya bağlamaları ve İstanbul gibi tarihi önemi olan büyük bir şehri üzerinde bulundurmaları, Kara,Deniz ve Hava yolu ulaşımının düğüm noktaları olmaları dolayısıyla Türk boğazları ve Ege geçitleri stratejik bölge niteliğini taşırlar.

Kuzeyden (Doğu Avrupa) gelip Kafkaslardan geçecek ve Ortadoğu'ya inecek bir askeri güç Artvin, Van, İskenderun üçgeni ve limanını ele geçirmeden Ortadoğu'ya özellikle petrol üretim sahalarına ulaşması mümkün bulunmamaktadır.

Bu bölge Ortadoğu'nun özellikle Arap Yarımadası'nın su membağı'dır. İskenderun Limanı ise Akdeniz'e girişi sağlayan son derece önemli bir limandır.

³⁶ DOĞANAY M.Z.-ALTUN.F., a.g.e., s.19-23

³⁷ a.g.e., s.25

Doğu Avrupa ile Ortadoğu'nun en kestirme ve en önemli boğumlarını oluşturan Kafkas Geçitleri'de stratejik olarak bölgede hakim olana önemli avantajlar sağlayan geçitlerdir.

Kıbrıs'ın; önemli bir hava ve deniz üssü olması, Anadolu'nun güney kıyılarını, İskenderun ve Lazkiye limanlarını, Süveyş kanalını, İsrail limanlarını, genel anlamda Doğu Akdeniz'i kontrol etmesi bakımından bölgede stratejik önemi sahip bir adadır.

Kudüs, Mekke ve Medine ; bölgenin dini, psiko-sosyal ve moral önemine haiz önemli şehirleridir.

Süveyş Kanalı ise Avrupa'yı Uzakdoğu'ya bağlayan önemli bir su geçididir. Bu kanalı kapatan tarafından hasmına büyük ekonomik zarar vermesi söz konusudur.

Mendep Geçidi (Ba'ül Mendep-Mendep Kapısı) ; Kızıldeniz'i ,Hint Okyanusuna bağlayan önemli bir su geçidi olup, Ortadoğu petrollerinin Avrupa'ya akışını sağlamaktadır.

Hürmüz Boğazı'nın da ; Basra Körfezi'ni Hint Okyanusu'na bağlayan önemli bir su geçidi ve aynı zamanda Ortadoğu petrollerinin akış yolunda bulunmaktadır.

Son derece önemli bir enerji kaynağı olan petrol üretim sahalarının da bu bölgede bulunması Ortadoğu'nun stratejik önemini arttırmaktadır.³⁹

³⁸ KOCAOĞLU Mehmet, Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu, G.K.B. Ankara, 1995 , s.170

³⁹ DOĞANAY -ATUN , a.g.e., s .32-34

D- Ortadoğu Bölgesinin Yakın Tarihi

1 - Birinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar

Dünyanın ilk medeni kavimlerinin bu bölgeye yerleşmesi, önemli sitelerin buralarda kurulması, yazının bu kavimler tarafından keşfedilmesi ve ziraatın bu topraklarda başlamış olması ile Mezopotamya, Anadolu ve Mısır 'da kurulan medeniyetler dolayısıyla Ortadoğu;, medeniyet tarihinde önemli bir yere sahip bulunmaktadır.⁴⁰

Mezopotamya denilen bölgeye, M.Ö.3500-2500 yıllarında Sümerler büyük bir medeniyet meydana getirerek site devletleri kurmuşlar, kentlerini geliştirmişler ve tarım yönünde büyük atılımlar yapmışlardı. M.Ö.2500'lerde Arapların en eski ataları olan Akkad'lar bölgeye hakim olmuşlar, Akkad'ların İran yaylasında yaşayan Guti'ler tarafından yıkılmasıyla da Gutiler, M.Ö.2500-1150 yılları arasında Mezopotamya bölgesine hakim olmuşlardır. M.Ö.1900-1600'lerde Babil'ler de bölgeye hakimiyet kurarak Anadolu'yu ve Kıbrıs'a kadar olan Akdeniz bölgesini etkileri altına almışlardı. M.Ö.1400'lerde Hitit'ler Anadolu'ya hakim olurken Mısır'da M.Ö.1300'lerde Nil Vadisinin çevresinden Libya'ya, oradan da Doğu Akdeniz kesimlerinden Suriye'ye kadar olan kısımda hakimiyet kurarak Anadolu'nun güney kısımlarına kadar ulaşmış olması Hitit'ler ile Mısır arasında Doğu Akdeniz'de hakimiyet çatışmasına dönüşmüş ve tarihte önemli bir yere sahip bulunan Kadeş Meydan Muharebesine sebep olmuştur.

Ortadoğu tarihinde M.Ö.1100 yıllarında bölgeye hakim olan Asur'lar da önemli bir yer tutmaktadır. Mezopotamya'dan İran yaylasına, Doğu Akdeniz kıyılarından Mısır'a ve oradan da Anadolu ortalarına kadar geniş bir sınıra sahip olan Asur'luların tarih sahnesinden çekilmesinden sonra İran yaylasında Medler, Anadolu'da Lidyalı'ların hakimiyeti görülmektedir. M.Ö.VII. yüzyılda İran yaylasına hakim olan Med tahtının M.Ö.VI. yüzyıl ortalarında Pers kökenli hükümdarlara geçmesiyle M.Ö.VI. yüzyıl ile M.Ö.IV. yüzyılın son yarısı arasında Ortadoğu'nun Pers İmparatorluğu'nun hakimiyeti söz konusudur.

Pers'lerden sonra bölgeyi İskender İmparatorluğu etkisi altına almış bu imparatorluktan sonra bölgeye Roma İmparatorluğu hakim olmuştur. Roma İmparatorluğunun aşırı genişlemesinin ve Doğu-Batı arasındaki kültür farklılaşmasının tabi bir sonucu olarak M.S.395'te imparatorluk ikiye bölünmesiyle Ortadoğu'nun batı kısmı Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kaldı. Doğu Roma İmparatorluğu daha sonra ismi Bizans olarak değişmesiyle bölgede gittikçe gelişen İslamiyet ve bunun ortaya çıkarmış olduğu Arap İmparatorlukları ile uzun sürecek bölgede hakimiyet savaşlarına girildi.

XI .yüzyılda Ortadoğu'nun Türklerin etkisi altına girdiği görülmektedir. Büyük Selçuklu İmparatorluğu İran,Arabistan ve Anadolu üzerinde kurmuş olduğu egemenlikle bölgeye hakim durumdadır. XIV. yüzyılda Asya'da ortaya çıkan İlhan'lılar Devleti etki sahasını Anadolu'nun batısına kadar götürmesiyle Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı bir uç beyliği olan Osmanlı'ların kısa zaman önce devlet sonra da İmparatorluk olma başarısını göstermeleriyle Ortadoğu'da Osmanlı egemenliği başlamış oldu.⁴¹

Bu egemenlik 1831 yılında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ile sarsılmasıyla başlayacak ve bir daha bölgede tam olarak Osmanlı hakimiyeti gerçekleşmeyecektir .Napolyon'un Mısır seferi, Süveyş kanalının açılması, Rusya'nın sıcak denizlere inme hedefleri ile İngilizlerin Akdeniz'den Hindistan ticaretini güvenlik altına almak istemeleri Ortadoğu'nun bu devletler nezdinde önemini arttırmıştır.

1854 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan Fransa Süveyş kanalının açılması iznini almış olması ve bunu 1869 yılında gerçekleştirmiş bulunması Hindistan yolu üzerinde ağırlığını hissettirmeye başlamasıyla İngiltere bölgeye daha çok eğilerek 1882 yılında Tel-el-kebir savaşıyla Mısır'a hakim olmuşlardır. Osmanlıların Birinci Dünya Savaşına girmesiyle de İngiltere 18 Aralık 1914'te Mısır'ı resmen himayelerine aldıklarını ilan ettiler. İngiltere Akdeniz'deki ulaştırma yollarının Süveyş'e uzanan kısımlarına kesin olarak hakim olmuş oldular.⁴²

⁴⁰ MEMİŞ Ekrem,a.g.e., s.11

⁴¹ MEMİŞ Ekrem, a.g.e., s. 13 - 21

Osmanlı Devletinin bulunduğu coğrafya yeraltı ve yerüstü kaynakları ile İngiltere,Fransa ve Rusya arasında bir rekabet alanı haline gelmiş ancak kendi menfaatleri konusunda anlaşamadıkları için Osmanlı hakimiyeti bölgede yüzyıl daha fazla olmuştur. Bu hakimiyet Birinci Dünya Savaşının sonlarına kadar devam etmiştir. Birinci Dünya savaşı sonunda bölgeye İngiltere ve Fransa'nın yerleşmelerinde Arapların bu ülkelerin kışkırtmasıyla Osmanlıya isyan etmeleri de önemli unsurdur.

Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Arapların bağımsızlık yerine İngiltere ve Fransa'nın egemenliklerini tanımaları günümüze kadar ulaşan Arap-İsrail anlaşmazlığının da temelini oluşturmaktadır. Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle oluşan istikrarsızlığın temelini itilaf devletlerinin kendi aralarında yaptıkları Sykes-Picot antlaşmasının etkisi büyüktür.

Osmanlı Devletinin Ortadoğu toprakları,İngiliz hükümeti adına Mark Sykes ile Fransız hükümeti adına Georges Picot tarafından imzalanan 16 Mayıs 1916 tarihli gizli anlaşma ile paylaşılmıştır. Bu anlaşmaya göre, Fransa, Suriye, Lübnan, Kikya ve Musul bölgelerini,İngiltere ise Ürdün,İrak ve Kuzey Filistin'i eline geçirmektedir. Filistin'in geriye kalan toprakları üzerinde uluslararası bir rejim ve sınırları belli olmayan bir de Arap Devleti kurulacaktır.⁴³

Sykes-Picot anlaşması, İngilizlerin Mekke Şerifi Hüseyin'in Osmanlı Devletine karşı ayaklanması neticesinde kurulacak olan Arap Krallığının topraklarını kapsamaktaydı. Anlaşmanın muhtevasının öğrenilmesiyle Araplarla İngilizlerin arası açılacaktı.

Ortadoğu tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour'un 2 Kasım 1917'de Siyonist hareketin önderlerinden Lord Rothschild'a bir mektup göndererek,Filistin'de Yahudilere bir ulusal yurt kurulması çabasının İngiliz hükümeti tarafından destekleneceğini açıklaması⁴⁴ günümüze kadar ulaşan Arap-İsrail anlaşmazlığının önemli nedenlerindendir.

İngiltere'nin savaş yıllarında Filistin'de ulusal Yahudi yurdunun kurulmasını kabul etmesi ve Siyonistlere destek sağlamasının çeşitli sebepleri üzerinde durulabilir. Her şeyden önce İngiltere,Almanya ve Avusturya'da etkili olan Siyonistleri bu yolla kendi tarafına kazanmış oldu.

⁴² a.g.e., s.23-25

⁴³ SANDER Oral, Siyasi Tarih İlkçağlardan-1918'e, İmge Kitabevi, Ankara, 1989, s. 270-271

Mali kurumları denetimleri altında tutan Yahudilerden de istifade etmeyi planlamıştır.⁴⁵ Ayrıca ,toprakları üzerinde çok sayıda ve etkili olan Yahudi'nin yaşamakta bulunduğu A.B.D.'nin sempatisini ve Almanya'ya karşı yürütülen savaşa karşı katkısını sağlamaktı.⁴⁶

Bu deklarasyona ABD ve İtalya'da destek vermişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu Bölgesine İngiltere, Fransa ve İtalya'nın hakimiyetinin söz konusu olduğu bir dönem olacaktır.

2 - İkinci Dünya Savaşından Günümüze Kadar

İkinci Dünya Savaşı sırasında Ortadoğu ancak ikinci dereceden askeri harekate sahne oldu. Bölgeyi egemenlikleri altında tutan devletlerin savaş nedeniyle zayıf düşmesi, bölgedeki ülkelerin bağımsızlıklarını kazanma sürecini hızlandıracaktı.⁴⁷

Arap ülkelerinin İngiltere ve Fransa'nın bölgede nüfusunun ortadan kalkmasıyla bağımsızlıklarını ilan etmeleri Ortadoğu'da yeni bir döneminin başlangıcı olacaktı.

Ortadoğu'nun çok zengin petrol kaynaklarına sahip olması İkinci Dünya Savaşı sonucunda İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki etkisinin azalmasıyla ortaya çıkan boşluk dönemin iki süper gücü ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet dolduracaktı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla günümüzde ABD bölgenin tek belirleyici gücü durumundadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası bölgede dikkat çeken siyasi ve askeri olayların an önemlilerini Arap-İsrail Savaşları, İran-Irak savaşı ile Körfez Savaşı oluşturmaktadır.

⁴⁴ a.g.e., s.271

⁴⁵ DURSUN Davut, s.43

⁴⁶ SANDER Oral, a.g.e., s.271

⁴⁷ THE 'MA LOROUSSE TEMATİK Ansiklopedi, Milliyet yay.,Cilt 1, s.239

a - Arap-İsrail Savaşları

14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra bölgede İsrail varlığını kabul etmeyen Arap ülkeleri, ertesi gün güneyden Mısır, doğudan Ürdün, Kuzeyden Suriye ve Lübnan ordularından oluşan Arap ülkeleri, İsrail'e karşı saldırıya geçtiler. Aylarca süren savaşlardan sonra İsrail, Negev çölünün tümünü ve Galilec bölgesini ele geçirerek, 1947'de kendisine BM tarafından verilen bölgeden daha fazlasını işgal etmiş oldu. Savaş sonrasında bir milyon Filistinli komşu Arap ülkelerine sığınmak zorunda kaldı. Böylece 20.yüzyılın en önemli uluslararası sorunlarından birisi olan Filistin sorunu başlamış oldu.⁴⁸

İkinci savaş, Mısır Lideri Nasır'ın 1956 yılının Temmuz ayında Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ile ortaya çıkmıştır. İngiltere ve Fransa ile ortak hareket eden İsrail'in 29 Ekim 1956'da Sina yarımadasına asker çıkarması ile şiddetlenmiştir. Nasır, İngiltere ve Fransa'nın çatışmaların sona erdirilmesi ultimatomeni reddetmesiyle bu iki ülke Mısır'a karşı hava saldırılarına başlamış daha sonrada bölgeye asker indirmişlerdir.

Bölgeye yayılan İsrail,Akabe üzerinden denize ulaşmayı sağlayacak duruma geldiğinde

BM 'de ABD ve Sovyetler Birliği bu açık saldırıyı kınamaları karşısında İngiltere ve Fransa geri çekilmek zorunda kalmışlardır. İsrail ise işgaline devam ederek gerekli güvenceler verilmeden çekilmeyeceğini ifade ediyordu. İsrail'in güvence istekleri olan Gazze şeridinde asker bulundurma ve Akabe körfezinden serbest geçiş istekleri 1967 yılında çıkacak olan Arap-İsrail savaşının çıkış sebepleri olacaktır. Bu savaş sonrası saldırıyı sert bir şekilde kınayan Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da prestiji artacak ve bir çok ülkenin bu ülkeye yakınlaşmasını sağlayacaktı.⁴⁹

⁴⁸ SANDER Oral, a.g.e., s.269

⁴⁹ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Der Yayınları,Haz.Ülke Arıoğan-Gülden Ayman-Beril Dedeoğlu- Derleyen Faruk Sönmezoglu,İstanbul, 1996, s.33
SANDER Oral, a.g.e, s.273

Üçüncü savaş, 5-10 Haziran 1967 'de yaşanan ve altı gün savaşı olarak adlandırılan savaştır. Altı gün savaşının sonunda İsrail Gazze Şeridi ile Sina yarımadasının tümünü Şeria akarsuyunun batı yakasını , Kudüs kentini ve savaştan önce Suriye'nin elinde bulunan Golan Tepelerini eline geçirdi. Böylece bu savaş sonunda İsrail ülkesini en iyi şekilde savunabilecek sınırlara kavuşmuş oldu. 1967 Arap-İsrail savaşında İsrail'i desteklemesi sonucu ABD'ye karşı Arap Devletlerinin diplomatik ilişkilerini kesmelerine sebep oldu.⁵⁰

Dördüncü savaş,Mısır ve Suriye'nin anlaşarak Ekim 1973'te İsrail'e saldırarak,Golan tepeleri ile Sina yarımadasında İsrail birliklerini bozguna uğrattı. İsrail savaşın ikinci haftasında Golan Tepelerini geri aldı. Sina 'da Mısır birliklerini çevirmesiyle tehlikeli bir boyuta ulaşan savaş BM Güvenlik Konseyi tarafından ateşkes ilan etmesinden sonra 18 Ocak 1974 tarihinde yapılan barış antlaşması ile, İsrail Sina'daki Milta ve Gidi geçitlerinin batısına çekilmeyi, Mısır'da kanalın doğu kısmını silahlardan arındırmayı kabul etmiştir.

Bu savaş sonucunda İsrail'in yenilmezliği efsanesi Arapların gözünde sona ererken, Arap ülkeleri Petrolün gücüyle Batı üzerinde etkili olmaya çalışmışlardır. Bu uygulamanın sonucunda ham petrol fiyatları artmış olup S. Arabistan ve diğer üretici ülkeler büyük bir mali güce kavuşmuş oldular.⁵¹

1978 Eylül ayında Washington'da imzalan Camp David Antlaşması ile başlayan barış görüşmeleri süreci 25 Temmuz 1994'de yine Washington'da Ürdün-İsrail arasında imzalanan antlaşmayla, Arap-İsrail çatışmalarını çok taraflı olmaktan çıkartmış olup günümüzde artık daha çok İsrail-Filistin sorunundan söz edilmektedir.⁵²

⁵⁰ SANDER Oral, a.g.e., s.479-480

⁵¹ SANDER Oral, a.g.e., s.481-482 , Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.33

b - İran-İrak Savaşı

1937 yılında Irak ile İran arasında imzalanan sınır antlaşmasıyla İran'ın önemli bir su yolu olan Şatt-ül-Arap'ın tümüyle Irak'a bırakılan antlaşmayı ortadan kaldırmak istemesi üzerine iki ülke arasında ilk olarak 1969 yılında silahlı çatışma çıkmış 1970 yılında da diplomatik ilişkiler kesilmişti.

1971 yılında İran üç stratejik ada olan Abu Musa,Büyük ve küçük Tumba adalarını ele geçirmesiyle İran-İrak arasındaki ilişkileri iyice gerginleştirmişti.1975 yılında yapılan antlaşmayla iki ülke arasındaki sınır su yolunun en derin noktasından geçecekti.⁵²

1979 yılında İran'da Humeyni'nin iktidara gelmesiyle Irak ülkesinde yaşayan Şii çoğunluğu da kışkırtacağı endişesiyle ilişkiler kopma noktasına gelmişti.

22 Eylül 1980'de Irak,İran'ın sınır antlaşmazlıklarına konu olan bir bölgede askerlerini çekmeyi reddetmesi üzerine, Irak birliklerinin İran'ın batı bölgesini işgal etmesi ile başlamış oldu. 8 yıl süren savaş sonunda Şatt-ül Arap su yolu üzerinde denetim kurma ve bu bölgedeki sınır ve toprak sorunu bir çözüme ulaşmamıştır.

Her iki tarafında üstünlük sağlayamadığı savaş boyunca bir çok petrol tesisi,petrol tankerleri,askeri üs ve sivil yerleşim alanları zarar görmüştür. Savaş başında İran,Suriye ve Libya tarafından desteklenirken, Irak Arap ülkelerinin büyük bir çoğunluğundan ve batılı ülkelere destek görmüştür. Ancak,daha sonraları İran'ı destekleyen ülkelerin bu desteği geri çekmeleri ve Amerika Birleşik Devletleri ve diğer batılı devletlerin açıkça İran'a karşı çıkmaları, İran'ı yalnızlığa itmiştir.

B.M. Genel Sekreteri'nin yürüttüğü arabuluculuk girişimleri sonucunda, Güvenlik konseyi kararlarını esas alan ateşkes antlaşması 20 Ağustos 1988 tarihinde imzalanmış ve savaş sona ermiştir. Ateşkes antlaşması tarafların sınır sorununu çözmede yetersiz kalmış ve bu sorun Körfez Savaşı

⁵² Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s. 33-34

⁵³ SANDER Oral, a.g.e., s.500

sırasında çözülmüştür.1990 yılında Kuveyt'i işgal eden Irak,kendisine destek sağlaması amacı ile İran'dan aldığı tüm topraklardan geri çekilmiştir.⁵⁴

c - Körfez Savaşı

1988 yılında İran-Irak savaşının bitmesiyle, Körfezde rekabet ve karışıklık Irak'ın Kuveyt'i işgali ile yeni bir boyut kazanmıştır. Irak, Kuveyt'in Irak'ın eyaleti olduğunu ve kaçak olarak Irak petrolünü çıkardığı gerekçesiyle 2 Ağustos 1990'da bu ülkeyi işgal etti.

Irak'ın asıl hedefi körfez petrolünü ele geçirmek ve bölgede hakimiyet kurmaktır.

BM Güvenlik konseyi aldığı bir kararla 15 Ocak 1991 tarihine kadar Kuveyt'ten çekilmediği takdirde Irak'a karşı silahlı harekete geçileceğini açıkladı. Irak bu karara uymayınca 17 Ocak 1991 tarihinde Körfez Harekatı başlamış oldu.

Savaşın başında koalisyon güçleri Irak'a hava ve füze saldırısında bulundular. Irak bu saldırılara karşı Suudi Arabistan'a ve İsrail'e Scud füzeleri göndererek cevap verdi.

23 Şubat'ta Kuveyt'i kurtarmaya yönelik olarak kara harekatı başlatıldı ve herhangi bir direnme gösteremeyen Irak 4 gün içinde yenildi. 27 Şubat'ta varılan ateşkes antlaşmasıyla Irak bütün zehirli gaz ve kimyasal silahlarını kaldırmayı ve BM gözlemcilerinin Irak'ın tüm tesis ve füze üslerini denetlemesini kabul etti.

Bu kabul edilen esaslar gerçekleşene kadar da Irak'a ekonomik abluka ve ticaret yasağı kondu. Savaşın en önemli ve uzun vadeli sonucu,Arapların ayrı saflarda yer almaları ve kendi ülkeleri kadar Batı'nın çıkarlarını da korumak için aralarında savaşmaları sonucunda Arap Birliği fikri büyük bir darbe yemiştir.⁵⁵

İkinci önemli sonucu, bölgenin kabileler, mezhepler ve yerel asiler arasındaki çatışmalara, yeni bölünmelere ve kaosa sürüklenmesi ihtimalini arttırmıştır.⁵⁶ Savaşın bir başka önemli sonucu ise; İran'ın bölgede elde etmiş olduğu ağırlık olmuştur.⁵⁷

⁵⁴ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.235

⁵⁵ SANDER Oral, a.g.e., s.512

⁵⁶ a.g.e., s.513

⁵⁷ a.g.e., s.513

Savaştan sonra Irak'ta meydana gelen ayaklanmalar sert bir şekilde bastırılması üzerine 36.paralelin kuzeyi ile 32.paralelin güneyine Irak hava ve kara kuvvetlerinin giremeyecekleri coğrafi enlemler belirlendi. Irak'ın bu yasağı uyup uymadığının denetlenmesi içinde “Çekiç Güç” bölgeye yerleştirildi.

Günümüzde de BM yetkilileri ile Irak yönetimi arasında silahların denetlenmesi konusunda gerginlikler devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN ORTADOĞU

A - Bölgenin Uluslararası İlişkiler Açısından Önemi

1 - Bölge Çerçevesinde Uluslararası İlişkiler

Uluslararası alanda bağımsız siyasi aktörler olan devletlerin ortak hedeflere varmak için çeşitli alanlarda işbirliğine gitmeleri, ortak sorunların çözümü için birlikte hareket etmeleri, bilhassa II. Dünya Savaşı'ndan bu yana uluslararası kuruluşların hızla artması ve bu kuruluşların uluslararası ilişkilerde etkin rol oynamalarını sağlamıştır.

Ülkelerin çeşitli alanlarda işbirliği yapmaları fikri, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte Üçüncü Dünya Ülkelerinin sömürgeciliğe, emperyalizme ve bağımlılığa karşı ortak hareket etme istek ve arzularından doğan hareketler ve kuruluşlar II. Dünya savaşından sonra görülmüştür.⁵⁸

Ortadoğu'da günümüze kadar bir çok bölgesel nitelikte çeşitli siyasi, iktisadi, kültürel ve savunmaya dönük örgütler kurulmuştur.

a - Arap Birliği

Ortadoğu'da bölgesel nitelikteki işbirliklerinin başında Arap Birliği gelmektedir. Birliğin amacı 25 Eylül 1944'te imzalanan İskenderiye Protokolü ile ortaya konulmuş ve

22 Mart 1945'te yirmi esas ve üç ek maddeden oluşan Arap Birliği anlaşmasını imzalamıştır.⁵⁹

Bağımsız olan Arap ülkeleri - Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Irak, Lübnan, Ürdün ve Yemen- tarafından üye devletler arasındaki ilişkileri güçlendirmek, bağımsızlığı ve egemenliği korumak ve geniş bir işbirliğini temin etmek amacıyla siyasi koordinasyonu sağlamak, Arap ülkelerinin çıkarlarını korumak, üye devletler arasındaki çatışmalarda aracı olmak gibi amaçlara yönelik olarak kurulmuştur.⁶⁰

Arap Birliği'nin kuruluşundan sonra bağımsızlığını elde eden Libya (1953), Sudan (1956) Tunus ve Fas (1958), Kuveyt (1961), Cezayir (1962) Güney Yemen (1967) Bahreyn, Umman, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (1971), Moritanya (1973) Somali (1974) Filistin Kurtuluş Örgütü (1976) ve Cubiti (1977)'de birliğe katılmışlardır.⁶¹

Arap Birliği amaçlarını gerçekleştirmek için birlik içinde çeşitli organlar oluşturulmuştur. Arap Birliği bünyesinde; Arap Telemünikasyon Birliği 1953, Arap Geçmişini Araştırma Enstitüsü 1954, Arap Ekonomik Birliği Konseyi 1957, Arap Kalkınma Bankası 1959, Arap Basın Ajansları Federasyonu 1965 ve Arap Turizm Federasyonu gibi kuruluşlar tesis edilmiştir.⁶²

Camp David Anlaşması ve Mısır'ın İsrail'i tanıması, birliğin tarihinde ciddi bunalımlara yol açmıştır. Arap-İsrail çatışması, Lübnan iç savaşı, Filistin sorunu birliğin üzerinde durduğu başlıca konulardır. ⁶³ Arap Birliği bölgesel nitelikte bir kuruluş olduğundan, üye ülkeler arasında ekonomik, sosyal ve kültürel çalışmalar yapmada başarılı olmuştur. Arap dünyasının bazı sorunlarında etkinlik göstermiştir.

Arap ülkeleri olan Libya, Tunus, Fas, Cezayir ve Körfez ülkelerinin bağımsızlığını kazanmalarına yardım etmiştir. Bunu yanında askeri ve siyasi sahada bekleneni ortaya koyamamış, dış dünyaya karşı birlik içinde tek bir tavır benimseyememiş, İsrail Devleti'nin kurulması ve genişlemesini önleyememiş, Filistinlilerin vatanlarından çıkışlarını engelleyememiştir.⁶⁴

⁵⁸ DURSUN DAVUT, a.g.e., s.80

⁵⁹ İHSANOĞLU Ekmalettin, "Arap Birliği" Diyanet Vakfı T.D.V. Ansiklopedisi, 1991, cilt . 3, s.235

⁶⁰ DURSUN Davut, a.g.e., s.68

⁶¹ Anabiritanica Ansiklopedisi, "Arap Birliği" Cilt 2., s.234

⁶² DURSUN Davut, a.g.e., s.69

⁶³ İHSANOĞLU Ekmalettin, T.D.V. Ansiklopedisi, Cilt: 3, s.325

⁶⁴ SAĞLAM Kadir, Körfez Savaşı İle Değişen Güç Dengeleri, Elit Kitaplar, İst., 1999, s.83

b - Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatı (OAPEC)

1967 yılında İsrail ile yapılan 7 günlük savaş sonucunda, petrol ihraç eden Arap ülkelerinin daha yakın bir işbirliğine girebilmeleri amacıyla Ocak 1968 yılında Beyrut'ta yapılan bir toplantı sonucunda Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü'nün kurulmasına karar verilmiştir.

OAPEC'in amaçları, üye ülkeler arasında bir tanker filosu oluşturarak bunu işletmek, petrolü gerektiğinde bir silah olarak kullanmak, enerji kaynakları konusunda yapılacak araştırmaları finanse etmek, teknik bilgi ve enformasyon akışını hızlandırmak ve ekonomik kalkınmayı desteklemektir.⁶⁵

OAPEC- Petrol İhraç Eden Arap ülkeleri aralarındaki ticari ve sınai dayanışmayı gerçekleştirmek amacı ile 1968 yılında kurulmuştur. OAPEC oluşturan Cezayir, Mısır, Libya, Bahreyn, Irak, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan, Suriye ve Birleşik Arap Emirlikleri dünya petrol üretiminin % 25.2'sini sağlamaktadırlar.

OAPEC her üç yılda bir yapılan bir Arap Enerji Konferansı düzenlemekte, ilgili Birleşmiş Milletler kuruluşları, hükümetler arası ve gayri-resmi kuruluşlarla yakın ilişkiler sürdürmektedir.⁶⁶

Örgütün başlıca organları, yılda en az iki kez ülke petrol bakanlarının katılımı ile toplanan ve en yetkili organ durumundaki Bakanlar Konseyi ile Yürütme Bürosu, Adalet Divanı ve Sekreteryadır. Örgütün merkezi Mısır'ın Başkenti Kahire'dir.⁶⁷

⁶⁵ KARLUK S.Rıdvaan, Küreselleşen Dünyada Uluslar Ekonomik Kuruluş ve Entegrasyonlar, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995, s.107

⁶⁶ BAŞAR Haşmet, İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği, MÜSİAD Araştırma Raporları No:10 1994, s.64

⁶⁷ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.362

c - Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (OPEC)

1960 yılında Suudi Arabistan, İran, Irak, Kuveyt ve Venezuela tarafından kurulan OPEC, bir tür petrol karteli niteliğindedir. Amacı, dünya petrol fiyatlarını belirlemek, petrol ihracatçısı ülkeler arasında birlik ve koordinasyon sağlamak ve piyasadaki fiyat dalgalanmalarını önlemektir.

OPEC'e üye ülke sayısı 12'dir. Bu ülkeler, Cezayir, Gabon, Endonezya, İran, Irak, Kuveyt, Libya, Nijerya, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Venezuela'dır. Dünya petrol rezervlerinin % 77'sine sahip olan OPEC ülkeleri rezervlerinin % 12.7 sini rafine etmektedirler.

1973 ve 1979 yılları arasında petrol fiyatlarının artması ile gelişen bir dizi sorun OPEC'in önemini ortaya çıkartmıştır. Üyeler arasındaki görüş ayrılıkları örgütün 1982'den itibaren etkinliğinin zayıflamasına yol açmıştır.

Örgütün başlıca organlar, Konferans; yılda bir kez toplanan ve oy birliği ile karar alan en üst organdır. Güvernörler Kurulu ; Konferans kararlarını uygular ve bütçeyi hazırlar, Bakanlar Komitesi ; on üç üyeden oluşur ve uzun vadeli ekonomi politikaları belirler,

Ekonomik komisyon ise; uluslararası piyasada fiyat belirlenmesi ve istikrarın sağlanmasından sorumludur . OPEC'in merkezi Viyana'dadır. ⁶⁸

d - Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO); Kalkınma için Bölgesel İşbirliği Teşkilatı (RCD) İran Devrimi ve İran-Irak savaşı sebebiyle faaliyetlerini sürdürememiş ve önemini yitirince yerini almak üzere 1985'te İran,Türkiye ve Pakistan arasında işbirliği geliştirme amacıyla imzalanan bir protokolle kurulmuştur. Merkezi Tahran'dadır.

Teşkilatın başlıca organları .Genel Sekreterlik, Bakanlar Konseyi, Temsilciler Konseyi, Bölgesel Planlama Konseyi şeklindedir. Bu organların yanı sıra teşkilatın bünyesinde sekiz ayrı komite oluşturulmuştur. Bunlar, Ekonomik ve Ticari İşbirliği, ulaştırma ve Haberleşme, Sınai ve Teknik İşbirliği, Tarımsal İşbirliği, Eğitim, Bilim ve Kültür İşbirliği ,Enerji Alanında İşbirliği ve Uyuşturucu Kullanımının Denetiminde İşbirliği komiteleridir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması teşkilatın genişlemesine sebep olmuştur. Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Özbekistan, Tacikistan ve Afganistan'ın kabul edilmesiyle teşkilat 300 milyonluk nüfusa sahip on ülkenin üye olduğu büyük bir kuruluş haline gelmiştir.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatıyla, üye ülkeler arasında ticaretin arttırılmasına ve alt yapının piyasaların bütünleşmesini sağlayacak şekilde yeniden kurulup iyileştirilmesi için kara, hava ve deniz taşımacılığı, sigorta sistemi ve bankacılık hizmetleri gibi alanlarda faaliyetlere ağırlık vererek bölgenin etkin bir piyasa yapısına kavuşturulması amaçlanmaktadır.⁶⁹

e - Gelişmekte Olan Ülkeler Birliği (D-8)

16 Haziran 1997 yılında İstanbul'da yapılan toplantı ve deklarasyonla Türkiye, İran, Mısır, Pakistan, Endonezya, Malezya, Bangladeş, Nijerya iştirakiyle resmen kuruluşu tamamlanan D-8'in, diğer gelişen ülkelerin katılımına açık küresel bir örgüt haline gelmesinin kararlaştırıldığı açıklanmıştır.

Genel ilke ve prensipler belirtildikten sonra somut projelerinde kararlaştırılmış olması bu teşebbüsün geleceği açısından olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir. Sekiz ülkeden her birinin ortaklaşa yürütmeyi üstlendiği projeler ise, Türkiye, zirai ilaçlama uçağı, Mısır, uluslararası pazarlama ve dış ticaret şirketi, Endonezya'nın insan kaynakları ve yoksullukla mücadele konusunda işyerleri

⁶⁸ a.g.e., s.362

⁶⁹ ERTÜRK Emin, Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, T.D.V.Y. s.550

oluşturulması, İran, endüstriyel ve teknolojik bilgi bankası oluşturulması, Malezya sigorta şirketinin kurulması, Bangladeş tarımın geliştirilmesidir.⁷⁰

D-8'in yapısı komisyon, konsey, zirve ve sekreter ya olarak belirlenmiştir.

D-8 bloğu,Türkiye için olduğu kadar diğer üye ülkeler içinde bölge içi ticaret ve yatırım hacmini genişletme potansiyeline sahiptir.

D-8, sekiz üye ülkenin 800 milyonluk bir potansiyeli ticaret ve yatırım olarak daha iyi değerlendirilmesine imkan verdiği gibi küresel ekonomik alanda daha güçlü çıkmalarına hizmet edebilecektir.Gelecekte üye ülkeler arasında her alanda işbirliği ve dayanışmanın çeşitlenmesi ve kuvvetlendirilmesi beklenebilir.⁷¹

f - İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)

22-25 Eylül 1969 tarihlerinde Fas'ın Rabat kentinde yapılan İslam Ülkeleri Zirve toplantısında temsilcilerin aldıkları kararlar doğrultusunda 23-25 Mart 1970 tarihlerinde Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde toplanan Birinci İslam Ülkeleri Dışişleri Bakanları Konferansı'nda müzakere edilerek kurulması kararlaştırılan İslam Konferansı Teşkilatı 1972 yılında da teşkilatın yasası oluşturulmuştur.

Üye ülkeler arasında her türlü dayanışmayı ve işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulan İKT kuruluşundan bu yana,önemli fonksiyonlar görmüştür.⁷²

Teşkilatın başlıca amaçlarını, üye ülkeler arasındaki İslami dayanışmayı güçlendirmek ve teşvik etmek, ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel ve diğer alanlardaki işbirliğini arttırmak ve uluslararası kuruluşlarda üye ülkelerin birbirlerini desteklemelerini sağlamak, dünya üzerindeki ırk ayırımının ve kolonyalizmin her türünün ortadan kaldırılmasına çalışmak, uluslararası barışın korunması için gerekli olan tüm tedbirleri almak, İslam dünyası için

⁷⁰ AYKAÇ Mustafa, Çerçeve Dergisi, MÜSİAD, Yıl : 5 Sayı .21 , 1997, s.101

⁷¹ a.g.m., sayı .21, s.103

kutsal yerlerinin korunması amacıyla üyeler arasında gerekli olan işbirliğini sağlamak, Filistin halkının haklarını geri alması için yapılan mücadelede onları desteklemek, Müslüman halkların bağımsızlıklarının , milli haklarının ve itibarlarının korunmasında onlara yardımcı olmak, üye ülkeler ile diğer uluslar arasında işbirliği ve karşılıklı güvenin oluşturulması için uygun bir ortamın oluşmasına katkıda bulunmak,⁷³ şeklinde belirlemiştir.

Teşkilatın başlıca üç organı bulunmaktadır. Tüm üyelerin devlet başkanlarının katıldığı Zirve Konferansı,yıl da bir kez toplanan Dışişleri Bakanları Konferansı ve sekreterlik. Teşkilatın Ekonomik ve Ticari, Sosyal, Kültürel olmak üzere üç de daimi komitesi bulunmaktadır. İslam Konferansı Teşkilatı'nın mali kurumları ise İslam Dayanışma Fonu ve İslam Kalkınma Bankası'dır.⁷⁴ İslam Konferansı Teşkilatı'nın merkezi Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde olup teşkilatın 49 asil üyesi olup iki gözlemci statüsünde üyesi bulunmaktadır.

g - Körfez İşbirliği Konseyi (KİK)

26 Mayıs 1981 yılında Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından kurulan KİK 'in amacı başta ekonomik ,sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında işbirliğini gerçekleştirmek şeklinde belirlenmiştir.

Temel amaçlardan birisi de, altı Körfez devletini etkileyen güvenlikle ilgili konularda, devletlerarası danışma işlevini yürütecek bir ortak güvenlik sistemi oluşturmaktır.⁷⁵

Teşkilatın organları;üye ülke hükümet yada devlet başkanlarından oluşan ve yılda bir kez toplanan Yüksek Konsey,ayda bir toplanan ve üye ülke dışişleri bakanlarından kurulu Başkanlar Kurulu ve sekreterliktir.⁷⁶

⁷² DURSUN Davut, a.g.e., s.77-79-80

⁷³ KARLUK S.Rıdvan, a.g.e., s.59

⁷⁴ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.238

⁷⁵ ARI Tayyar, Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi, Alfa Yay.,İst. 1996, s.159

⁷⁶Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.282

Bunların yanı sıra KİK içersinde beş alt komisyon daha oluşturulmuştur. Bunlar, Sosyal ve Ekonomik Planlama Komitesi, Sanayi İşbirliği Komitesi, Ticari, Ekonomik ve Finansal İşbirliği Komitesi, Kültürel Hizmetler Komitesi ve Petrol Komitesidir.⁷⁷

2 - Uluslararası İlişkiler Açısından Süper Güçler ve Ortadoğu

1800'lerden beri Ortadoğu ile ilgisini misyonerlik faaliyetleri şeklinde sürdüren ABD, 1917'de I. Dünya Savaşı'na girmesiyle bu ilgisi fiilen artmış ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede en etkili güçlerden biri haline gelmiştir. Sovyetlerin 1991'de dağılması ile bugün ABD, Ortadoğu'da en etkili ve yetkili güç olmuştur.⁷⁸

II. Dünya Savaşından bu yana, hemen her A.B.D. Başkanı, Ortadoğu'nun ve Körfez'in Amerika için hem ekonomik, hem siyasal, hem de stratejik olarak önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Truman Doktrini, Eisenhower Doktrini, Nixon Doktrini, Carter Doktrini, Reagan ve Bush döneminde ABD'nin bölgeye askeri müdahaleleri bu politikanın neticesidir.⁷⁹

ABD'nin Ortadoğu Politikası, Körfez ülkeleri, İsrail ve Süveyş Kanalı ekseni üzerinde şekillenir. Bu devletin Türkiye'nin de içersinde bulunduğu kuşağı; Körfez Arap Yarımadası ve Süveyş Kanalı'nı koruyan bir kalkan olarak mütalaa ettiği söylenebilir.

ABD'nin; Ortadoğu bölgesindeki çıkarları ve bu çıkarların korunması için çerçevesini çizip geleneksel ve ulusal hale getirdiği ve uyguladığı politikası, bu politikayı güvence altına alacak askeri tedbirleri ve bölge devletlerine karşı taahhütleri bulunmaktadır. Avrupa bölgesinden başlayarak ve Yakın Doğuyu içine alıp Uzak Doğuya ve Avustralya'ya uzanan ve denizlerle temas halinde bulunan ülkelerle veya onların birbirleri arasında meydana getirmeye çalıştığı ve gerçekleştirdiği siyasi ve

⁷⁷ ARI Tayyar, a.g.e., s.158

⁷⁸ KOCAOĞLU Mehmet, Petrolün Kuzey Irak'ın Oluşumda Oynadığı Rol, Avrasya Dosyası Dergisi, İlkbahar 1996, Cilt 3 Sayı 1, s.50

⁷⁹ ATAY Mehmet, ABD ve Rusya'nın "1990-1991" Körfez Krizi ve Savaşında Ortadoğu ve Irak'a İlişkin Stratejik Perspektifler, Avrasya Dosyası Dergisi, İlkbahar 1996, Cilt 3 Sayı 1., s.190

askeri ittifaklarla, bölgede kurduğu hava meydanları ve üslerle bu taahhütlerini yerine getirmeye çalışmaktadır.⁸⁰

Batı'nın ve ABD'nin enerji ihtiyacı bu bölgeden sağlanmaktadır. ABD'nin bölge ülkeleri ile olan ilişkileri menfaatleri bakımından zaruridir. ABD bölgede menfaatlerine yöneltlen tehditlere askeri müdahalelerle cevap vermektedir. 1983-1984'te Lübnan'da, 1986'da Libya'da, 1987-1988'de Basra Körfezi'nde askeri müdahalelerde bulunmuştur.

ABD bölgedeki menfaatlerini korumak için Doğu Akdeniz'de, Basra Körfezi'nde ve Hint Okyanusu'nda bir deniz gücü bulundurmaktadır. ABD zaman zaman bu bölgelerde tatbikatlar yaparak bu ülkelerin desteğini geliştirme yollarını aramaktadır.

1990'lı yılların başından ABD'nin Ortadoğu ve Basra Körfezi bölgesindeki menfaatleri açısından en büyük tehdit bölgede etnik, dini, politik ve ideolojik sebeplere dayanan mahalli çatışmaların bölgesel savaflara sebep olması endişesi idi.

ABD'nin bölgesel çatışmaları menfaatleri istikametinde gidermek için uyguladığı barış stratejisi de üç temel esası içermektedir. Bunlar, Güvenlik Yardımı, ilgili ülkede fiili varlığı ve ortak tatbikatlardır.⁸¹

ABD'nin bölge politikasının temelini; petrolü ulaşabileceği yerde ve fiyatta tutmak, İsrail'in varlığını ve bağımsızlığını güvenceye almak, kitle imha silahlarının yayılmasını denetlemek, istikrarı sağlamaya ve siyasal-ekonomik reformları teşvik etmeğe çalışmak oluşturmaktadır.⁸²

Rusya'nın Ortadoğu'ya özellikle Basra körfezine yönelik politikası, genel olarak Batı'nın bölgedeki etkinliğini sınırlamak, bölgenin denetimini ele geçirerek Rusya'nın güvenliğini tehdit edecek güç dengesinin bozulmasına izin vermemek, petrol naklinin sağlanması,⁸³ Orta Asya'daki dengeye tehdit olabilecek siyasi-askeri hareketleri engellemek, Rusya'nın ekonomik kalkınmasını gerçekleştirilmesinde Arap yardımını sağlamak⁸⁴ şeklindedir.

⁸⁰ ATAY Mehmet, a.g.m., s.176

⁸¹ ATAY Mehmet, a.g.m., s.180

⁸² BOSTANOĞLU Burcu, Soğuk Savaş Güdülenmesi ve Ortadoğu, Avrasya Dosyası Dergisi, Yaz 1996, Cilt 3 Sayı 2, s.17

⁸³ ATAY Mehmet, a.g.m., s.189

⁸⁴ KILIÇARSLAN ALİ, Rusya-İsrail İlişkileri, Avrasya Dosyası Dergisi, İlkbahar 1999, Cilt 5 Sayı 1, s.125

Rusya'nın Körfez bölgesindeki politikası; iki süper gücün askeri kuvvetlerinin bulunmadığı tarafsız ve bağlantısız bir bölge olarak muhafaza edilmesi teşkil eder. Hürmüz boğazından serbest geçişe engel gördüğü ABD donanmasının bölgeden uzaklaşmasını istemektedir.

Rusya Federasyonu'nun kendi iç sorunları dolayısıyla bölgede bir müddet aktif politika yapma ihtimalinin azalmış olması ABD'yi bölgede Ortadoğu olaylarını etkileyecek tek süper güç olarak bırakmıştır.⁸⁵

21 asra girerken siyasi, askeri ve ekonomik bir büyük güç olarak ortaya çıkacak olan Avrupa Birliği Ülkeleri; ihtiyacı olan petrolü Ortadoğu bölgesinden temin etmektedirler. Bu yüzden bölgedeki petrol kaynakları ile petrolün ulaşmasındaki yol ve boğazların güvenliği, bölgedeki aşırı silahlanmanın denetlenmesi ve petrol fiyatları Avrupa Birliği ülkelerini doğrudan ilgilendirmektedir.

Ortadoğu bölgesi her türlü mal ihracında önemli bir Pazar olarak da görüldüğünden hem Avrupa Birliği ülkeleri kendi aralarında hem de bu bölgede ABD ve Jopanya ile rekabet etmektedirler.⁸⁶

Avrupa, kendisinin inisiyatifi dışında bir Ortadoğu yapılanmasını istememektedir. Bölgeyi balkanlarda olduğu gibi küçük devletlerden oluşan bir eyaletler topluluğu olarak kendisine bağlanmasını istemektedir. ABD'nin Avrupa'ya rağmen ve Avrupa karşısı politikalarla Ortadoğu'da etkin olmasını ise istememektedir.⁸⁷

Avrupa Birliği Ükelerinin, Ortadoğu'da başlıca dört hedefi bulunmaktadır. Bunlar, Arap-İsrail anlaşmazlığı ve buna bağlı yan problemleri kalıcı bir şekilde çözüme kavuşturmak, Ortadoğu petrolü , ihraç ve ulaşım yollarını korumak, bölgenin önemli ülkeleriyle ilişkilerini kuvvetlendirmek ve Rusya'nın bölgedeki etkilerini sınırlamak ve azaltmaktır. Ortadoğu bölgesinde istikrarsızlık ve bölgesel çatışmaların istismar edilerek yeni bir petrol krizine neden olunması Batı ülkelerinin gelişmelerini büyük ölçüde etkileyecektir.

⁸⁵ ATAY Mehmet, a.g.m., s.190

⁸⁶ ATAY Mehmet, a.g.m., s.190

⁸⁷ ÇEÇEN Anıl, Ortadoğu Yeniden Yapılanırken, Avrasya Dosyası Dergisi, İlkbahar 1999, Cilt 5 Sayı 1, s.265

Bölgeyle ilgilenen Japonya ihtiyacı olan petrolü bu bölgeden temin etmektedir. Japonlarda Pazar olarak Ortadoğu bölgesinde diğer devletlerle rekabet içersindedir. Japonya, bölgedeki herhangi bir istikrarsızlık ve çatışmadan direk etkilenecek ülkelerden birisidir.⁸⁸

Çin’de Ortadoğu ülkelerine yapmış olduğu silah satışları ile bölgede etkili olmaya çalışmaktadır. 21.yüzyıla girerken bölgede tek süper güç kalan ABD ile, Avrupa Birliği, Rusya, Japonya ve Çin arasında petrol kaynaklarına ve bölge pazarına hakim olma mücadelesi devam edecektir.

B - Ortadoğu’nun Başlıca Uluslararası Sorunları

Ortadoğu’nun sorunları oldukça fazladır. Bu sorunların bir kısmı, ülke bazında görüldüğü gibi, bazıları da ülke sınırlarını aşmakta ve bölgesel bir nitelik taşımaktadır. Bölgede öyle sorunlar vardır ki, tüm dünyayı yakından ilgilendirmektedir.⁸⁹ Ortadoğu’da çatışmalar İngiltere, Fransa, ABD ve Sovyetler Birliği gibi büyük güçlerin sürekli müdahaleleri sebebiyle ekonomik, siyasal ve stratejik öneminden kaynaklanan karışıklıklar sürüp gitmektedir.⁹⁰

Ortadoğu’nun , Arap-İsrail Anlaşmazlıkları ve bu anlaşmazlıktan ortaya çıkan Filistin sorunu, ülkeler arasındaki sınır anlaşmazlıkları, Körfez savaşının neticesi olan K. Irak Sorunu, hala çözülemeyen Lübnan sorunu, tarihten gelen Türk-Yunan anlaşmazlıkları, gelecekte olması muhtemel çatışmaların başında yer alan su sorunu ve süper güçlerin bölgedeki petrol yataklarına hakim olma rekabetinin sonucu olan petrol , bölgenin başlıca uluslararası sorunlarıdır.

⁸⁸ ATAY Mehmet, a.g.m., s.190

⁸⁹ ÖZEY Ramazan, Ortadoğu, a.g.e., s.212

1- Arap - İsrail Anlaşmazlığı

Ortadoğu’da büyük devletlerce istismar konusu yapılan başlıca sorun İsrail’in varlığından doğan Arap-İsrail anlaşmazlığıdır. Bu sorunun temel nedenleri tarihin çok eski yıllarına kadar dayanır.⁹¹ Bu anlaşmazlığın yakın tarihte somut olarak ortaya çıkışı İsrail’in bağımsızlığını ilan etmesinden sonradır. Bu bağımsızlık ilanı Arapların öfkelerini ve tepkisini doğurmuş, ayrıca bu iki ulus arasında cereyan eden sıcak savaşlarda karşılıklı suçlamalar kine dönüşmüştür. Tarihsel olaylar,Ortadoğu’nun jeopolitik önemi ve bunda rolü olan petrol ve coğrafi durum gibi faktörlerle,büyük devletlerin Ortadoğu politikası konuyu dünya ölçüsündeki boyutlara ulaştırmıştır.

İsrail 1948’den beri sürdürdüğü savaşlarda sınırlarını sürekli olarak genişleten bir politika gütmüştür. Bu tutumun güvenlik endişesinden ve tarihi ülküsünden ileri geldiği sanılmaktadır.⁹²

1948 yılındaki savaştan sonra bir milyona yakın Arap Filistinli göçe zorlanmış böylece bölgede Filistin ve Filistinli mülteciler sorunu günümüze kadar gelen önemli bir uluslararası problem olmuştur.

Bugüne kadar sürmüş bulunan Arap-İsrail çatışmasında,İsrail Ortadoğu’da varolma, tutunma ve sınırlarını güvence altına alma mücadelesini verirken, Arap devletleri en azından Filistin’de bir Arap Devleti kurma çabasında olmuşlardır.⁹³

Araplarla İsrail arasında cereyan eden dört savaştan sonra,bu sorunun yeni savaşlardan çok,siyasal nitelikli müzakerelerle çözüme bağlanması yolunda eğilim belirmiş ve ABD’nin öncülüğünü yaptığı müzakereler safhası başlamıştır.⁹⁴

1979’da Mısır ile İsrail arasındaki Camp David anlaşmaları ile başlayan barış görüşmeleri süreci,günümüzde Arap-İsrail çatışmalarını çok taraflı olmaktan çıkarmış ve ilişkiler iyileştirilme sürecine girmiştir.⁹⁵

⁹⁰ FEUER Guy, Çağdaş Ortadoğu Araştırma Kılavuzu,İşaret Yay., Çeviren Davut Dursun, İst.1990, s.186

⁹¹ ERENDİL Muzaffer, a.g.e., s.156

⁹² ERENDİL Muzaffer, a.g.e., s.148-150

⁹³ SANDER Oral, a.g.e., s.268

⁹⁴ ERENDİL Muzaffer, a.g.e., s.150

⁹⁵ Uluslar İlişkiler Sözlüğü, s.34

30 Ekim 1991’de Madrit’te Suriye,Ürdün,Lübnan,Mısır ile İsrail arasında karşılıklı görüşmeler olmuş ama taraflar bugüne kadar ileri sürdükleri görüşlerinden taviz vermedikleri için anlaşma sağlanamamış olmasına rağmen Ortadoğu’da barış için önemli bir adım olacaktı.

Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki ikili görüşmeler 9 Aralık 1991’de Washington’ da 28-29 Ocak 1992’de Moskova’da Şubat, Mart, Nisan 1992’de yine Washington’da devam etti. 13 Eylül 1993’te Washington’da Filistin ile İsrail arasında yapılan anlaşma ile Arap-İsrail ilişkileri yeni bir boyut kazanmış oldu. Bu anlaşmayla Gazze Şeridi ile Batı Şeria’nın Eriha kentine özerklik verilmesi onaylandı.

Bu anlaşmanın ertesi günü olan 14 Eylül 1993’de Ürdün ve İsrail’li yetkililer bir araya gelerek barış görüşmelerinin gündeminin hazırlanması konusunda anlaşma imzaladılar. Böylece Ürdün ile İsrail arasında da barış ortamının alt yapısı hazırlanmış oldu.

Bu anlaşmaları yakın bir gelecekte, Suriye-İsrail, Lübnan-İsrail arasında yapılacak anlaşmaların izlemesi beklenmektedir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bölgede tek süper güç olarak kalan ABD’nin barış görüşmelerindeki ağırlığı önemli bir faktör olarak bu antlaşmaları gündeme getirecektir.

Gelecekte Ortadoğu bölgesinde, çok taraflı görüşmelerin esasını, Madrid konferansında tespit edilen beş çalışma grubunun oluşturacağı tahmin edilmektedir.

Bunlar; Su, çevre, ekonomik gelişme, mülteciler sorunu, silahların kontrolü ve güvenlidir.⁹⁶

2 - Filistin Sorunu

20.yüzyılın hiçbir meselesi veya anlaşmazlığı bu sorun kadar ağırlıklı olarak uluslararası politikanın gündemine girmemiştir. Dolayısıyla,İkinci Dünya Savaşından sonra dünya politikasının en sıcak bölgesi Ortadoğu olmuş ve Filistin sorunu,bu sıcak bölgenin tüm sıkıntı ve çatışmalarının merkezini oluşturmuştur.⁹⁷

Uluslararası siyasal sistemde çözümü beklenen bu sorun,Ortadoğu’da ki siyasi ve sosyal istikrarsızlığın temelini oluşturmaktadır.

1516 senesinden sonra Osmanlılar yönetimine geçen bu topraklar,Birinci Dünya Savaşı sırasında 9 Aralık 1917 tarihinde İngilizlerin eline geçmiştir. Yahudilerin bu topraklar üzerinde yeniden bir devlet kurma teşebbüsleri Osmanlı Devleti’nin son döneminde ortaya çıkmıştır.⁹⁸

Yahudiler Filistin’de yurt edinmek için Osmanlı Devleti nezdindeki çalışmaları uzun süre devam etmiş ama bir netice alamamışlardır. I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti’nin yıkılması ile birlikte Yahudilere bu topraklar üzerinde yurt edinmelerine imkan sağlayacak gelişmeler başlamıştı.

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Arthur James Balfour, 2 Kasım 1917’de, uluslararası Siyonist hareketin önderlerinden Lord Rothschild’a bir mektup göndererek, Filistin’de Yahudilere bir “Ulusal Yurt”kurulması çabasının İngiliz Hükümeti tarafından destekleneceğini belirtmişti. Ancak,yine mektuba göre,Yahudiler için kurulacak böyle bir yurt,bölgenin Yahudi olmayan kesiminin haklarını ihlal etmeyecekti.⁹⁹

⁹⁶ ARAS Bülent, Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye, Bağlam Yay. İstanbul, 1997, s.96

⁹⁷ BEKTAŞ Alev, “ Ortadoğu’da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış “, Su Sorunu,Türkiye ve Ortadoğu, Yay. Haz. Sabahattin Şen, Bağlam Yay.,İst. 1993, s.269

⁹⁸ MARUFOĞLU Sinan, “ Ortadoğu Ülkelerinin Siyasi Tarihleri “ , Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile İlişkileri,Marmara Ün.Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayın No:9 ,İstanbul, s.177

⁹⁹ SANDER Oral, Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e, a.g.e. s.271

Fransa,1918 şubatında,İtalya ise hemen sonra Balfour Deklarasyonu'nu desteklediklerini açıkladılar.¹⁰⁰

Bu sözün akabinde Yahudiler,Filistin üzerindeki emellerini uluslararası bir meşruiyet kazandırmış olduklarını düşünerek,Filistin'e hızla bir Yahudi göç hareketi başlamıştır. Yahudiler,İngilizlerin himayesinde Filistin'de Araplardan topraklarını satın almaya başlamışlar ve ileride kurulacak olan Yahudi Devleti'nin siyasi, askeri, iktisadi ve sosyal altyapı hazırlıklarını hızlandırmışlardır.¹⁰¹

Göçlerin artmaya başlamasıyla birlikte Araplar ile Yahudiler arasındaki çatışmalarda şiddetlenmeye ve 1936'lardan itibaren ise gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla İngiliz Manda Yönetiminin Filistin'de istikrarı sağlayamayacağı ve Arap-Yahudi kutuplaşmasını engelleyemeyeceği iyice ortaya çıktı.¹⁰²

İngilizler Araplar ile Yahudiler arasında bir uzlaşma sağlayamayınca,Filistin sorununun çözümünü Birleşmiş Milletlere bıraktılar.¹⁰³

Birleşmiş Milletler adına 1Eylül 1947 tarihinde oluşturulan bir komisyon raporu ışığında, 29 Kasım 1947 tarihinde Filistin topraklarının bölüştürülmesi konusu,oylamaya sunularak kabul etmiştir.¹⁰⁴

15 Mayıs 1948 tarihinde İngilizlerin Filistin topraklarından çekilmeleri üzerine Yahudiler İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etmişlerdir. Bu ilanın hemen ardından İngiltere bu devleti tanıdığını açıklamıştır.¹⁰⁵

ABD, İsrail'i tanıdığını açıklamış, bir kaç gün sonra SSCB ve bir ay içinde beşi doğu, dördü batı bloğu üyesi dokuz devlet İsrail'i tanımıştır.¹⁰⁶

İsrail Devleti'nin ilanından hemen sonra Mısır, Suriye, Lübnan ve Irak birliklerinin sınırı aşmasıyla Ortadoğu'da uzun yıllar sürecek olan Arap-İsrail çatışması başlamış oldu.

¹⁰⁰ SANDER Oral, a.g.e., s.272

¹⁰¹ MARUFOĞLU Sinan, a.g.m., s.178

¹⁰² BEKTAŞ Alev, a.g.m., s.273

¹⁰³ BEKTAŞ Alev, a.g.m., s.274

¹⁰⁴ MARUFOĞLU Sinan, a.g.m., s.178

¹⁰⁵ MARUFOĞLU Sinan, a.g.m., s.178

¹⁰⁶ BEKTAŞ Alev, a.g.m., s.274

1948 yılının Haziran ayına gelindiğinde İsrail ordusu, Filistin bölgesindeki 26 bin kilometrelik toprağın 20 bin kilometrekaresini işgal etmiş durumdaydı. İsrail tarafından ele geçirilen topraklar BM. kararında öngörülenin çok üstündeydi. Ayrıca İsrail uluslararası bir bölge olan Kudüs'ün belirli bir bölümünü ele geçirmişti. Böylece 900 bin Filistin'li yurtlarından olmuş göçe zorlanmıştı. Filistin'li Araplar'ın yüzde 70'i yurdunu yitirmişti. Günümüze dek çözüme kavuşturulmamış olan Filistin'li mülteciler sorunu da bu şekilde başlamış oldu.¹⁰⁷

Savaşı takip eden iki yıl içinde İsrail'in nüfusu göç yoluyla iki misline çıkmıştır. İsrail'in amacı boş toprakları Yahudi nüfusu ile doldurmak, Araplara hiçbir surette geriye dönüş imkanı bırakmamaktır.¹⁰⁸

1956 Süveyş bunalımı olarak bilinen Arap-İsrail savaşı doğrudan doğruya Filistin sorununu ilgilendirmemektedir. Süveyş kanalı bunalımından sonra , Altı gün savaşı olarak bilinen 1967 Arap-İsrail savaşı başlamış,savaşın bitiminde İsrail 1947'de kendisine BM tarafından verilen toprakları 4 kat arttırarak genişletmiş olup,bu savaşla birlikte bütün Filistin topraklarındaki işgalini tamamlamıştır.

1967 savaşından sonra Filistin sorununu aktif olarak savunmuş olan Arap Ülkeleri yerine 1964'te kurulan Filistin Kurtuluş Ordusu (FKÖ) nu ön plana çıkartması olmuştur.1964 yılında İkinci Arap Zirvesinde Arap ülkeleri Filistin Kurtuluş Örgütünü resmen tanımışlar, 1974 yılında Fas'ın başkenti Rabat'ta yapılan 7.Arap Zirvesinde de FKÖ'yü Filistinlilerin tek meşru temsilcisi olarak ilan etmiştir. BM'de FKÖ'ye Birleşmiş Milletlerin bütün toplantılarında gözlemci statüsü verilmesini kabul etti.

1978 yılında Camp David anlaşması FKÖ ve diğer Arap Birliği ülkeler bu anlaşmanın Ortadoğu'yu daha da karıştıracakını savunarak uzlaşmayı kabul etmeyeceklerini açıklamışlardır.

1982 yılında Filistin sorununun çözümü için üç değişik eğilim ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, Gamze Şeridi ile Batı Şerim bölgesinde İsrail işgali altında yaşayan Filistinlilere bazı yerel yönetim haklarının verilmesiyle yetinilmesini isteyen İsrail eğilimidir.

¹⁰⁷ BEKTAŞ Alev, a.g.m., s.274-275

¹⁰⁸ BEKTAŞ Alev, a.g.m., s.275

İkincisi,ABD Başkanı Reagan'ın planı, Gazze şeridi ile Batı Şeria'nın İsrail tarafından Ürdün'e verilmesini ve oralarda Ürdün'e bağlı özerk bir Filistin varlığının kurulmasını öngörüyordu. Üçüncüsü,bağımsız bir Filistin devletinin kurulması yönünde ısrar eden Arap devletlerinin, Fes zirvesinde kararlaştırdıkları çözümdür.¹⁰⁹

1981 yılına gelindiğinde FKÖ ile İsrail arasındaki sıcak mücadele devam etmekteydi. İsrail, Lübnan topraklarının FKÖ üssü olarak kullanıldığını ve FKÖ'nün İsrail'e Lübnan topraklarından saldırdığı gerekçesiyle Beyrut ve Güney Lübnan'ı bombalamaya başladı. İsrail birlikleri bir hafta içersinde Beyrut'u kuşatarak Lübnan'ın işgaline başladılar.¹¹⁰

FKÖ bu işgalle Batı Beyrut'u terk etmek zorunda kaldı. İsrail,FKÖ Beyrut'tan ayrılırken iki bine yakın gerillayı mülteci kampında saklamakta olduğu ileri sürmüş,Çok Uluslu kuvvetlerin Beyrut'u boşaltması ile 16-17 Eylül 1982'de Sabra ve Şatilla kamplarında 1000'i aşkın insanın katledilmesi bütün dünyaca kınanmasına neden oldu.

Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan Filistinliler 1987 yılının Aralık ayında ayaklanarak İsrail askerlerine karşı İntifa olarak adlandırılan taşlı sopalı bir mücadeleye girdiler.5 yıl süren bu mücadele sonunda binlerce Filistinli ölmüş,yaralanmış. sakat kalmış ve tutuklanmıştır.

Bu ayaklanma barış sürecini etkileyen önemli hadiselerden birisi olarak tarihe geçecektir. 2 Ağustos 1988'de Ürdün, Batı Şeria ve Doğu Kudüs üzerindeki egemenlik iddialarından vazgeçtiğini dünya kamuoyuna duyurdu. Dolayısıyla,söz konusu olan toprakların Filistin toprakları olduğu daha da kesinleşti.. FKÖ'nün parlamentosu mahiyetindeki Filistin Milli Konseyi, 15 Kasım 1988'de Cezayir'de yapılan bir toplantıda Bağımsız Filistin Devleti'nin kurulduğunu ilan etmesiyle içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu 40 kadar devlet Filistin Devleti'ni tanıdı. FKÖ Lideri Arafat, ABD ve Batı'nın da desteğini sağlamak amacıyla 14 Aralık 1988'de vermiş olduğu bir demeçte BM'nin 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararını kabul ettiğini,Filistin Devleti olarak terörizmi reddettiklerini bölgede İsrail'in

¹⁰⁹ BEKTAŞ Alev, a.g.m., s.287-288

¹¹⁰ BEKTAŞ Alev, a.g.m., s.288

varlığını tanıdıklarını açıklaması üzerine ABD, 16 Aralık 1988'de FKÖ ile Tunus'ta diyaloga başladı.¹¹¹

ABD Dışişleri Bakanı James Baker'ın 1991 yılı boyunca yürüttüğü, Arap ülkeleri-Suriye-Ürdün-Lübnan-Mısır- ile İsrail'i bir Ortadoğu Barış Konferansı'nda bir araya getirmeyi amaçlayan mekik diplomasisi, tarafların 30 ekim 1991'de Madrid'te buluşmayı kabul etmesiyle olumlu sonuçlandı.

112

Madrid Konferansı'nın açılış oturumundan sonra taraflar bir araya gelmiş ve birbirlerinin görüşlerini anlamaya çalışmışlar, ayrıca bütün uluslararası toplantılarda gereken işleyişe dair kuralları belirlemişlerdir. Konular esas hatları ile toprak, barış ve güvenlidir. Taraflar kapsamlı bir barış için bu üçünün birbirinden ayrılmaz unsurlar oldukları üzerinde uzlaşmışlardır.¹¹³

Konferansta taraflar o güne kadar savundukları görüşlerinden taviz vermedikleri için Madrid'ten sonra çeşitli tarihlerde yapılan görüşmelerde net olarak çözüme ulaşamamıştır. 13 Eylül 1993'te Washington'da Filistin-İsrail arasında atılan imza ile Ortadoğu'da barış görüşmeleri sonuç verecekti. İsrail askerlerini Gazze ve Eriha'dan 4 ay içinde çekmeyi ve Gazze şeridi ile Batı Şeria'nın Eriha kentine özerklik verilmesini kabul etmesiyle İsrail ile Filistinliler arasında 1948 yılından beri devam eden mücadele yerini barışa bırakacaktı

Günümüzde Why Plantation anlaşması ile Filistin sorunu yeni bir boyut kazanmıştır. İsrail-Filistin arasında gelecekte, Filistin Devleti'nin konumu, Kudüs'ün statüsü ile Filistinli mültecilerin akıbetlerinin ne olacağı konuları sorun olarak ortada durmaktadır.

¹¹¹ BEKTAŞ Alev, a.g.m., s.292

¹¹² BEKTAŞ Alev, a.g.m., s.293

3 - Sınır Anlaşmazlıkları

Ortadoğu bölgesindeki, bugünkü siyasi sınırları, ülke insanları değil, İngiltere, İtalya, Fransa, A.B.D. gibi Batılı ülkeler çizmişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar süren bu sınır çizme eylemi, Batıların bölgedeki çıkarları doğrultusunda yönlendirilmiştir. Bölge insanının hiç bir talebi göz önüne alınmamıştır. İşte bu sebeptir ki, bugün Ortadoğu ülkelerinin birbirleriyle önemli sınır sorunları bulunmaktadır.¹¹⁴

İran ile Irak arasında “Şattülarap Su Yolu Anlaşmazlığı” devam etmektedir. Ayrıca İran'ın, Birleşik Arap Emirlikleri ile toprak anlaşmazlığı vardır. İran, uzun yıllardan beri Afganistan ve Pakistan arasındaki “Beücistan Hudut Sorunu”nu hala halletmiş değildir.

Irak güney hududunda bulunan tarafsız bölgeyi Suudi Arabistan ile pay edememiş ve söz konusu bölge bir hudut ihtilafı olarak devam etmektedir. Irak, Kuveyt'i topraklarının doğal bir uzanımı olarak kabul etmekte ve bu ülkeyi kendi topraklarının bir parçası olarak saymaktadır.

Suriye'nin İsrail tarafından işgal edilen Golan tepeleri sorunu halen devam etmektedir. Türkiye'den de Hatay şehrinin topraklarını istemektedir.

Lübnan'ın Güney Bölgesi, 1982 yılından beri İsrail'in işgali altında bulunmaktadır. Suriye ise, 1976 yılından beri bu ülkenin kuzey bölgesinde asker bulundurmaya devam etmektedir.

Ürdün'ün Batı Şeria toprakları ile Kudüs şehri İsrail'in işgali altındadır.

Suudi Arabistan'ın; Umman, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen ile sınır anlaşmazlığı devam etmektedir. Anılan ülkeler ile sınırlar kesin olarak belirlenmiş değildir. Kuzey sınırındaki tarafsız bölgenin Irak ile bölüşülmesine ilişkin anlaşmazlık halen devam etmektedir.

Yemen'in; Umman ve Suudi Arabistan ile olan sınır anlaşmazlığı hala devam etmektedir.

¹¹³ ARAS Bülent, a.g.e., s.93

¹¹⁴ ÖZEY Ramazan, a.g.e., s.212-213

Umman'ın Yemen, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri arasındaki hudutları henüz belirlenmiş değildir, dolayısı ile anılan ülkeler bir biri ile ihtilaf halindedir.

Katar'ın, Birleşik Arap Emirlikleri ile hudut ihtilafı vardır. Bahreyn ile Hawar Adası üzerinde toprak ve mülkiyet sorunu devam etmektedir.

Kuveyt'in toprak bütünlüğü ve egemenliği üzerinde Irak'ın istekleri vardır.

Bahreyn;Katar'da Hawar Adası üzerinde toprak ve mülkiyet sorunları vardır.

Birleşik Arap Emirlikleri;Katar ile sınır sorunları vardır. Suudi Arabistan ve Umman ile olan sınırları henüz belirlenmemiştir. Körfezde bulunan bazı adalar İran ile B.A.E. arasında ihtilaf konusudur.

İsrail,Suriye,Ürdün,Lübnan;bu ülkeler arasındaki sınırlar resmi antlaşmalarla henüz belirlenmemiştir. Esasta anılan hudutlar 1949 yılında ilan edilen ateşkes hattına dayanmaktadır.

Ortadoğu'da, sınır anlaşmazlıkları her an bir sıcak savaşa dönüşebilecek mahiyettedir.¹¹⁵

4 - Kuzey Irak Sorunu

Körfez Savaşından sonra, Irak'ın kuzey bölgesinde meydana gelen otorite boşluğu, bölgede istikrarsız ve belirsizliklerle dolu bir siyasi ortam yaratmıştır. Dünya milletlerinin bu ortamı çıkarları doğrultusunda istismar etmeleri mevcut tehlikeli duruma daha tehlikeli bir boyut kazandırmaktadır.¹¹⁶

Irak'ın Kuzeyde Kürtler,güneyde Şiiler nedeniyle bölünmesi bu devletin toprak bütünlüğünü tartışmalı bir hale getirmiştir. Irak hükümetinin otoritesinin güneyde 32.kuzeyde ise 36.paralelle

¹¹⁵ DOĞANAY A.Zeki- ALTUN Fikret, a.g.e., s.447-448.

¹¹⁶ DOĞANAY A.Z eki - ALTUN Fikret, a.g.e., s.456

sınırlanmasının meydana getirdiği otorite boşlukları bölge ve bölge dışı ülkelerin ilgisini sürekli kılmaktadır.¹¹⁷

Irak politikasında A.B.D.nin bir takım açmazları bulunmaktadır. Saddam rejimi ile Irak'ın geleceği Ortadoğu'nun yeniden yapılanmasında ciddi bir soru olarak devam etmektedir. Kuzeyde 36. enlemin çizilmesiyle bir Kürt Devleti'nin kurulmasına yeşil ışık yakılırken; Güneyde de 32. enlemi çizip Şii'lere kanat gerilmiştir. A.B.D.nin Irak'ı parçalayıp nasıl bir durum yaratmak istediği bugün hala tam olarak anlaşılmış değildir.¹¹⁸

ABD'nin bugün de devam eden Kürt grupları ile yakınlaşması esas olarak, Amerikan yönetiminin bölge ülkeleriyle ilişkilerinde “ Kürt Kart ” ından dikkatli, fakat sürekli bir şekilde yararlanacağı anlamına gelmektedir. Zira , Kuzey Irak'ta kurulacak bir Kürt devleti bir takım yararlar sağlasa da ABD bunu yaparak,Türkiye'ye İran'a belli ölçüde Suriye'ye ve hatta Irak'a karşı sürekli kullanacağı bir kozu kaybetmek istememektedir.¹¹⁹

Türkiye,İran ve Suriye Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasına yönelik gelişmelere karşı duyarlı olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu ülkelerin anlaştıkları tek nokta Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasına karşı olduklarıdır.¹²⁰

Kuzey Irak'ta insan hakları görünümü altında yapılan kavganın asıl nedeni, petrole sahip olmaktır. Musul, Kerkük ve çevresindeki petrolü pazarlamaktır.¹²¹

¹¹⁷ ARI Tayyar, ag.e., s.228

¹¹⁸ DOĞANAY A.Zeki - ALTUN Fikret, a.g.e., s.465

¹¹⁹ ARI Tayyar, a.g.e., s.246

¹²⁰ ARI Tayyar, a.g.e., s.234

¹²¹ KOCAOĞLU Mehmet, Avrasya Dosyası Dergisi, a.g.m., s.54

5 - Lübnan Sorunu

Halk ve kültür bakımından homojen olmayan Lübnan, sürüp giden olaylarla Ortadoğu'nun diğer bir çıban başını oluşturmuştur. Lübnan sorununda dini inançları değişik ve ekonomik durumları farklı halkların, nelere sebep olabilecekleri ibretle görülmektedir. Bir zamanlar Ortadoğu'nun zengin ve refahlı bu ülkesi, Arap-İsrail savaşlarının sonuçlarından payını almış bu savaşlar sonunda yurtlarından göçen bir grup Filistin halkının buraya gelişiyle, daha çok sorunlar çıkmıştır.

Müslüman-Hıristiyan halk arasında, yönetimde söz sahibi olma mücadelesi ekonomik sıkıntılarla birleşince, Lübnan kendini bir iç savaşın içinde bulmuştur. Devletin birlik ve beraberliği sağlayamaması, onu güçsüz duruma düşürmüş ve Suriye, İsrail gibi devletlerin yanı sıra çeşitli ideolojiye sahip yabancı unsurlar Lübnan topraklarında meydanı boş bulmuştur.¹²²

Lübnan sorunu çözülmediği takdirde, bölgede dengeli ve güvenli bir statükonun oluşturulması hayli güçleşecektir.¹²³

6 - Türk - Yunan Anlaşmazlıkları

Türkiye'nin, komşusu Yunanistan'la olan sorunları, Kıbrıs, Ege'de kara suları, kıta sahanlığı ve hava uçuş kontrolü konularında toplanmıştır. Bu sorunlar günümüze kadar anlaşmazlık konusu olmakta devam ettiği gibi, zaman zaman bulanımlarada sebep olmuştur.¹²⁴

Son zamanlarda iki ülke arasında S-300Füzelerinin Kıbrıs'a yerleştirilmesi ve adaların silahlandırılması ile Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Rum kesimiyle tam üyelik müzakerelerine başlaması gibi konular bölgede ciddi bir krize sebep olabilecek niteliktedir.

¹²² ERENDİL Muzaffer, a.g.e., s.163

¹²³ DOĞANAY A.Zeki - ALTUN Fikret, a.g.e., s.447

7 - Su Sorunu

Sınıraşan yerüstü ve yeraltı su kaynaklarına sahip olma ve bu kaynaklardan yararlanma çabalarının ortaya çıkması muhtemel ülkeler arası çekişmelerin yakın bir gelecekte bir çatışmaya dönüşebileceği zaman zaman bir tehdit, genellikle bir tahmin veya en azından bir uyarı olarak ifade edilmektedir.¹²⁵ Dünyada su sıkıntısı çekmekte olan 22 ülke, su kıtlığının kabul edilen düzeyi olan 1000 metreküpün altında kullanılabilir su kaynaklarına sahip bulunmaktadır. Su sıkıntısı çekmekte olan 22 ülkenin 14'ü Ortadoğu ülkesidir.¹²⁶

Ortadoğu bölgesinin, su kaynakları bakımından zengin olmaması ve su kaynaklarının bazı ülkelerin elinde toplanması Ortadoğu'da bir su meselesi gündeme getirmiştir.¹²⁷

Ortadoğu ülkelerinin mühim bir kısmı su sıkıntısı çekmekte olup sıkıntıları nüfus artışına paralel olarak gelecekte artacaktır.¹²⁸

Ortadoğu'da hızla artan nüfus artışı dünya ortalamasının % 1-1.5 üzerinde bulunmaktadır.¹²⁹

Bölgede petrolün bulunmasından sonra ortaya çıkan refah artışıyla birlikte hız kazanan şehirleşmede su tüketiminde önemli bir artış meydana getirecektir.¹³⁰

Ortadoğu'da bölgesel ve genel anlamda su sorunu, ülkelerin kendi içlerinde bulunan su rezervlerinin kullanılmasından değil, ülkeler arasında ortak kullanıma açık olan su rezervlerinin paylaşımında sınırsız ve mantıksız isteklerden kaynaklanmaktadır. bu rezervler daha ziyade iki veya daha çok ülke toprakları içinde akan akarsulardır.¹³¹

Ortadoğu'ya hayat veren beş su kaynağı vardır. Bunlar Mısır ve diğer komşu Kuzey Afrika devletleri olan Etopya, Sudan, Kenya, Uganda, Tanzanya, Burundi, Raunda ve Zaire arasında

¹²⁴ ERENDİL Muzaffer, a.g.e., s.163-164

¹²⁵ DEMİR Ali Faik - PAMUKÇU Ö.Konuralp, " Fırat-Dicle Havzasında Türkiye'nin Su Politikası", Değişen Dünya ve Türkiye, Bağlam Yay., Derleyen Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, 1996, s.267

¹²⁶ ERDOĞAN İbrahim, " Su Sorunu, Ortadoğu ve Türkiye, Bölgesel Bir Analiz " ,Türk dış Politikasında Gelenek ve Değişim, Siyasal Kitabevi, Derleyen İhsan D.Dağlı, Ankara, 1998. S.143

¹²⁷ ZEHİR Cemal, Türkiye ve Ortadoğu Su Meseleleri, Marifet Yayınları, İstanbul, 1998, s.114

¹²⁸ MÜFTÜOĞLU Ferruh, Ortadoğu Su Meseleleri ve Türkiye, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997, s.87

¹²⁹ ERDOĞAN İbrahim, a.g.m., s.149

¹³⁰ ERDOĞAN İbrahim, a.g.m., s.150

¹³¹ ÖZEY Ramazan, a.g.e., s.223

Nil nehrinin sularının kullanımı; İsrail, Ürdün ve Filistinliler tarafından Şerim nehrinin sularının kullanımı; Lübnan, Suriye ve Türkiye arasında Asi nehrinin sularının kullanımı; Türkiye, Irak ve Suriye arasında Fırat ve Dicle nehirlerinin sularının kullanımı konusunda bir anlaşmazlık vardır.¹³²

TABLO 5- ORTADOĞU ÜLKELERİNİN SU KAYNAKLARI VE SU TALEPLERİ

ÜLKE	YÜZEY SULARI (Nehir/ Akıntı)	YERALTİ SULARI (Yenilenme)	TOPLAM POTANSİYEL SU KAYNAKLARI	ADAM BAŞINA YENİLİR SU KAYNAĞI (m3/yıl)	TALEP 1990	TALEP 2000	TALEP 2025
SURİYE	18000	2000	20000	1200	9000	16500	29000
ÜRDÜN	650	600	1250	270	920	1500	1900
IRAK	45000	1500	46500	2020	40000	51000	70000
LÜBNAN	3300	600	3900	1300	1000	1400	2700
İSRAİL	640	800	1440	290	1900	2500	3500
FİLİSTİN	-	600	600	240	-	500	800
S.ARAB.	200	4000	4200	230	16000	13000	22000
KATAR	0	50	50	100	190	300	500
B.A.E.	50	750	800	440	1900	2200	3200
KUVEYT	0	200	200	130	330	670	970
BAHR.	0	100	100	200	300	400	500
UMMAN	1400	700	2100	950	1100	1200	2000
YEMEN	2800	1800	4600	290	2900	3900	4800
MISIR	56000	3500	59500	930	60000	69000	84000
TOPLAM	128040	17200	145240	916	135540	164070	225870

KAYNAK: ULUATAM Özhan, Damlaya Damlaya Ortadoğu'da Su Sorunu, Tablo 3-5, 6, 7 s.112-114-115

¹³² ZEHİR Cemal, a.g.e., s.114

Lübnan ile Umman dışında, bölgedeki ülkelerin hemen hepsinde 2000’li yılların başlarından itibaren, toplam talebe kıyasla yenilebilir, geleneksel kaynaklardan sağlanan su tutarlarının yetersiz kalacağıdır.¹³³

Ortadoğu’da bugün kesin olan tek şey; suyun petrol kadar önemli bir meta haline gelmiş olmasıdır.¹³⁴

Ortadoğu bölgesinde, su sorunu yönünden çıkacak bir bölgesel savaşlar zinciri, hiç şüphe yok ki, önce bölge ülkelerini, daha sonra tüm dünyayı etkileyecektir.¹³⁵

8 - Petrol Sorunu

Ortadoğu, dünya ham petrol rezervlerinin % 70’ine sahiptir. Dünya petrol üretiminin yaklaşık % 30 ‘u Ortadoğu’da üretilmektedir. Ortadoğu’nun sahip olduğu toplam rezerv (% 70) ile toplam üretim (% 30) arasındaki fark, bölgenin petrol tüketimine dayalı sanayiye sahip olmamasından ve yapılan üretiminde ihraç edilmesinden meydana gelmektedir.¹³⁶

Ortadoğu petroleri başlıca üç büyük havzada toplanmıştır. Bunlar; İran’da Kuzistan havzası Kuzey Irak havzası, Suudi Arabistan ve Basra körfezi havzasıdır.¹³⁷

Bölgede, petrol arama çalışmaları devam etmektedir. Yakın gelecekte, dünyadaki diğer petrol rezervlerinin üretim sonucunda azalmasıyla birlikte, bölgenin dünya rezervleri içindeki payı % 85’e yükseleceği tahmin edilmektedir.

¹³³ ULUATAM Özhan, a.g.e., s.115

¹³⁴ BULLOCH John - DARWISH Adel, Su Savaşları, Altın Kitapları yay., Çev.Mehmet Harmanacı, İstanbul, 1994, s.176

¹³⁵ ÖZEY Ramazan, a.g.e., s.226

¹³⁶ AYKAÇ Mustafa, “ Ortadoğu’da Petrol “ , Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile İlişkileri,Marmara Ün.Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayın No:9 ,İstanbul, s.41-42

¹³⁷ ÖZEY Rmazan, a.g.e., s.58.

Yapılan hesaplamalara göre, Ortadoğu petrollerinin bugünkü çıkarım oranı muhafaza edildiğinde, rezervlerin 100 yıl yeteceği kabul edilmektedir.¹³⁸

Petrol, Ortadoğu'yu büyük sanayileşmiş batılı ülkelerin en önemli ilgi odağı haline getirmiştir. Bu ülkeler ekonomik büyümelerini sürdürebilmek için, iktisadi, siyasi ve askeri her türlü faaliyet ve tedbirleri bölge petrolünün güvenli bir şekilde ülkelerine ulaşmasına bağlamışlardır.¹³⁹

Ortadoğu petrolleri üzerindeki kontrol, uluslararası ortamda devletler arasındaki güç dağılımı bakımından çok önemlidir. Petrol kaynaklarını elindeki hammadde kaynaklarına katan ülkeler, kendi durumunu güçlendirirken rakiplerini aynı ölçüde zayıflatmış olur.

Bu nedenle tarihsel süreç içinde İngiltere, Fransa, ABD, Sovyetler/Rusya, Ortadoğu'nun petrol kaynaklarını kendi kontrollerinde bulunduracak şekilde bölgeyi nüfuz sahaları içinde tutmaya çalışmışlardır.¹⁴⁰

ABD başta olmak üzere Avrupa ve Japonya ihtiyaçları olan petrolün % 60'ını bu bölgeden sağlamaktadır. ABD ve diğer sanayii ülkelerinin bölgeden ithal ettikleri petrol oransal olarak her gün artmaktadır.¹⁴¹

Petrol üreticisi ülkeler bakımından da petrol, özellikle sanayileşmiş ülkelerin kendilerine yönelik askeri, siyasi ve iktisadi nüfuz ve müdahalelerinin ortaya çıkmasının ve uzun yıllar devam etmesinin başlıca unsuru olmuştur. Bu durum, bölge ülkelerinin geçmişte ve günümüzde olduğu gibi, gelecekte süper güçlerin ve emperyalist ülkelerin kontrol ettiği ve yönlendirdiği uyuşmazlık ve çatışmalarla içice yaşayacağını belirgin bir şekilde göstermektedir.¹⁴²

¹³⁸ ÖZEY Ramazan, a.g.e., 59

¹³⁹ AYKAÇ Mustafa, a.g.m., s.41

¹⁴⁰ KOCAOĞLU Mehmet, a.g.e., s.178

¹⁴¹ KOCAOĞLU Mehmeti a.g.e., s.179

¹⁴² AYKAÇ Mustafa, a.g.m., s.41

Ortadoğu petrollerinin ABD ve Batı pazarlarına akışının kesintisiz devam etmesi bir ABD reel-politiğidir. Bölgenin jeo-stratejik konumu ve sahip olduğu zengin petrol rezervlerinden dolayı Ortadoğu, özellikle Körfez Bölgesi ve çevresi ABD milli güvenliği ile ilişkili hale getirilmiştir.¹⁴³

21.yüzyıla girerken, Ortadoğu petrollerinin denetimi ABD'nin elindedir. ABD ve Batılı ortaklarının istediği otorite boşluğu, Körfez Savaşı sonunda kendiliğinden ortaya çıkmıştır.¹⁴⁴

¹⁴³ KOCAOĞLU Mehmet, “Petrolün Kuzey Irak’ın Ouşumunda Onadığı Rol “ a.g.m., s.50

¹⁴⁴ MEMİŞ Ekrem, a.g.e., s.159-160

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTADOĞU'DA ASKERİ HARCAMALARIN GELİŞİMİ

A - Dünyada Askeri Güç

1- NATO

Askeri ve siyasi nitelikli bir uluslararası örgüt olan NATO, 4 Nisan 1949'da ABD öncülüğünde 12 ülkenin imzaladıkları antlaşma ile kurulmuştur.¹⁴⁵ Washington'da, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve ABD arasında imzalanarak kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nun ¹⁴⁶ üçüncü yılında Türkiye ve Yunanistan,1955'te Federal Almanya,1974'te İspanya'yı alacak biçimde genişledi. ¹⁴⁷ NATO antlaşmasının en önemli özelliği tüm üyeler için ortaklaşa savunma ilkesine dayanmasıdır.¹⁴⁸ Kuruluş antlaşmasına göre üyelerden herhangi birisine karşı girişilecek askeri bir saldırı bu örgütün tüm üyelerine yapılmış sayılacaktır. Taraflardan birisine yapılan saldırı durumunda üye ülke,ortak yada bireysel savunma hakkını kullanırken diğer üyelerde kendisine silahlı güç kullanmayı da kapsayacak şekilde yardımda bulunacaklardır.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Uluslararası ilişkiler Sözlüğü, s.286

¹⁴⁶ SANDER Oral, Siyasi Tarih 1918-1994, a.g.e., s.238

¹⁴⁷ SANDER Oral, a.g.e., s.239

¹⁴⁸ SANDER Oral, a.g.e., s.240

¹⁴⁹ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.286

Soğuk savaş dönemi Kasım 1989’da Berlin duvarının yıkılması,iki Almanya’nın Ekim 1990’da birleşmesi,Sovyetler Birliği’nin Aralık 1991’de dağılması ile birlikte NATO’nun tüm stratejisini değiştiren kararlar,NATO devlet ve hükümet başkanlarının Temmuz 1990’da Londra’da,Kasım 1991’de Roma’da ve Ocak 1994’te Brüksel ‘de gerçekleştirilen zirve toplantılarında alınmıştır.¹⁵⁰

6-8 Kasım 1991 tarihinde Roma’da yapılan toplantıda ittifakın yeni stratejik kavramı başlıklı bir belge ile kapsamlı güvenlik kavramı stratejisinin temel alınmasını sağlamış ve bu kitlesel tehdit,ileri savunma ve esnek karşılık stratejilerinin yerini almıştır. Söz konusu belgede, NATO güçlerinde kapsamlı indirim, hareket yeteneği daha fazla, acil müdahale gücüne sahip çok uluslu çevik tepki gücü oluşumu ve nükleer silahlarda indirim karara bağlanmıştır.

NATO’nun yeni stratejisi, krizlerin çözümünde önce diplomatik yolların kullanılmasını, işbirliği ve diyalogların geliştirilmesini savunarak siyasal niteliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Krizlerin siyasal yollar ile çözülememesi durumunda askeri önlemler alınabilecek,nükleer silahlar ise en son çare olarak kullanılabilecektir.

1991 Kasım zirvesi sonrasında NATO, Baltık Devletleri, Doğu Avrupa Devletleri ve eski Sovyetler Birliği devletleri ile ilişkileri geliştirme kararı almıştır.¹⁵¹

¹⁵⁰ KUTLUHAN Bora, “ NATO, BAB ve Türkiye “ , Savunma ve Havacılık Dergisi, Cilt 11 No.5 1997

¹⁵¹ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.287

TABLO 6- NATO ÜLKELERİNİN SAVUNMA HARCAMALARI VE ASKERİ GÜÇLERİ 1998-1999

ÜLKELER	SAVUNMA HARCAMALARI (. Milyar Dolar) 1996 1997		SİLAHLI KUVVETLERİ	KARA	DENİZ	HAVA
TÜRKİYE	7.5	8.1	639.000	525.000	51.000	63.000
FRANSA	46.4	41.5	358.800	203.200	63.300	78.100
ALMANYA	39.0	33.4	333.500	230.600	26.700	76.200
İTALYA	23.4	21.8	298.400	165.600	40.000	63.600
İNGİLTERE	34.5	35.7	210.940	113.900	44.500	52.540
İSPANYA	8.6	7.7	193.500	27.00	36.950	30.000
YUNANİSTAN	5.6	5.5	168.500	116.000	19.500	33.000
KANADA	8.4	7.8	60.600	20.900	9.000	15.000
HOLLANDA	7.9	6.9	57.180	27.000	13.800	11.980
PORTEKİZ	2.6	2.6	53.600	24.800	16.850	7.300
BELÇİKA	4.2	3.8	43.700	28.250	2.600	11.600
DANİMARKA	3.1	2.8	32.100	22.900	3.700	5.500
NORVEÇ	3.8	3.6	28.900	15.200	6.100	6.700
LÜKSEMBURG	141*	129*	811	811	–	–
İZLANDA	95*	92*	– * *	–	–	–

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

* Milyon

** Silahlı kuvvetleri yoktur.

ABD 1 milyon 518 asker ile NATO içinde en büyük askeri güce sahip iken Türkiye ittifak içinde ikinci askeri güce sahip ülke olarak Fransa,İngiltere,Almanya,İtalya'nın önündedir. NATO üye ülkelerinde 4 milyonun üzerinde asker gücü bulunmaktadır.

NATO ülkeleri nezdinde savunma harcamalarında gerileme gözlenirken en fazla harcamayı ABD 269.7 milyar dolar ile yaptı. ABD'nin kişi başına savunma harcaması 804 dolar iken Türkiye 107 dolarla NATO içinde en düşük savunma harcaması yapan ülke oldu.

NATO içinde en fazla askeri güce ve savunma harcamasına sahip bulunan A.B.D.nin silahlı kuvvetleri,nükleer taarruzun caydırılmasına önceliği verirken ,bölgesel ittifaklar,krizlere mukabelede bulunma,silahların kontrolü,güvenlik arttırıcı önlemler,yaptırımların kuvvet kullanılarak uygulatılması ve barışın kuvvet kullanılarak sağlanmasını içeren bir konsept ve programa sahip bulunmaktadır.¹⁵²

ABD, silah sanayindeki teknolojik üstünlüğü ve ekonomik avantajları ile günümüzün en büyük gücü durumundadır. İleri silah teknolojisi ve üretimde sahip olduğu verimlilik bu ülkeye politik,ekonomik ve askeri alanlarda bütün dünyayı etkileyen manevra gücü vermiştir.¹⁵³

¹⁵² ÇÖREKÇİ Ahmet, “ Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Ortamı “, Savunma Dergisi, Yıl.1 Sayı.1 Nisan-Mayıs,1998, s.38

2 - Batı Avrupa Birliği (BAB)

1948 Şubatında Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği'nin etki alanına girmesine tepki olarak 17 Mart 1948'te Belçika, Fransa, Hollanda ve İngiltere Brüksel'de bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşma ile taraflar ortak bir savunma sistemi kurmayı, ekonomik ve kültürel ilişkilerini güçlendirmeyi ve bu ülkelerden biri saldırıya uğradığında antlaşmayı imzalayan ülkeler ellerindeki askeri ve diğer imkanlarını kullanarak saldırıya uğrayana yardım edeceklerdi. Bu antlaşma çerçevesinde Batı Birliği Savunma Örgütü adı verilen bir de askeri organ kurulacaktı.¹⁵⁴

Doğu Bloğu'nun yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Batı Avrupa'ya dönük tehlikenin ortadan kalkmış gibi görünmesi,Avrupa kamuoyunun savunma harcamalarında indirime gidilmesi yönünde baskı yapmaları ve buna paralel olarak Avrupalı yöneticilerin NATO'ya alternatif bir savunma arayışı neticesinde BAB,1991 Maastrich,1992 Petersburg ve Roma ile 1994 Kirschberg deklarasyonu ile canlandırılmıştır.¹⁵⁵

1992 Roma deklarasyonu ile BAB,hazır müdahale birlikleri biçiminde bir ortak ordu oluşturma kararı almış ve faaliyetlerini,Barış amaçlı girişimlerde bulunma,bölge dışı alanlara müdahalede bulunma,Birleşmiş Milletler,NATO ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ile koordineli çalışma ve hazır müdahale birliklerinin NATO çerçevesinde kullanılması şeklinde belirlemiştir.¹⁵⁶

Batı Avrupa Ülkeleri'nin askeri görevleri,saldırıyı caydırma,uluslararası istikrara katkıda bulunma,Avrupa'da istikrarı muhafaza etme,bir saldırı karşısında milli ve ittifak topraklarını savunma,çatışmayı önleme ve kriz yönetimine ilişkin uluslararası çabalara katkıda bulunma,çatışmanın önlenmesinin başarısız olması halinde,çatışmayı sınırlandırma ve savaşı sona erdirmeye, İnsani yardım ve tabii afetlerde kurtarma görevleri şeklinde belirlenmiştir.¹⁵⁷

¹⁵³ KILIÇBAY Ahmet, Çağdaşlaşma, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1999, s.12-13

¹⁵⁴ SANDER Oral, a.g.e., 237

¹⁵⁵ KUTLUHAN Bora, a.g.m., s.39

¹⁵⁶ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.82

¹⁵⁷ ÇÖREKÇİ Ahmet, ag.m., s. 37-38

Üyelerinin hem Avrupa Birliği hem de NATO üyesi olması sebebiyle BAB, fiilen bağımsız faaliyet gösterememesine rağmen NATO'nun Avrupa'daki etkisinin azalması karşısında güçleneceği beklenmektedir.

3 - Rusya Federasyonu

Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın dağılmış olmasına rağmen Rusya, dünyanın en önemli askeri gücüne sahiptir.

Bugünün Rusya'sı büyük bir ekonomik potansiyele, bilim ve teknolojide de belli bir birikime sahip bulunmaktadır.¹⁵⁸

Rusya topraklarında 25.000 nükleer başlığa sahip bulunmaktadır. Savunma sanayisinde ise 8 milyon insan çalışmaktadır.¹⁵⁹

Rusya'nın yapmış olduğu savunma harcamaları ile sahip olduğu nükleer ve konvansiyonel silah gücünü dikkate alınması gerektiği, bu devletin muazzam stratejik kitle ve askeri yeteneklerinin yalnızca diplomasi ve ekonomik ilişkilerle dengelenemeyeceği üzerinde¹⁶⁰ dünya kamuoyu mutabıktır.

Rusya'nın özellikle 4 Ekim 1993'ten itibaren dikkat çekici bir şekilde eski Sovyet coğrafyası üzerinde yeniden askeri, siyasal ve ekonomik kontrol kurmayı amaçlaması, Doğu bloğu ülkelerinin NATO'ya alınması konusunda Rusya'nın bu konuda duyarlı olduğunu açıklaması,¹⁶¹ dünyadaki statüsünü koruması olarak yorumlanmaktadır.

Rusya, bölgedeki istikrarın ve güvenliğin NATO ile ortaklaşa sağlanabileceği üzerinde durmaktadır.¹⁶²

¹⁵⁸ KILIÇBAY Ahmet, a.g.e., s.14

¹⁵⁹ MÜTERCİMLER Erol, 21.Yüzyıl ve Türkiye “ Yüksek Strateji “, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 1997, s.303

¹⁶⁰ ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997, s.145

¹⁶¹ ARI Tayyar, a.g.e., s.146

¹⁶² ARI Tayyar, a.g.e., s.147

Rusya'nın jeopolitik eksenini,SSCB'nin dağılmasından sonra meydana gelen statükonun devamını sağlamak,bu statükonun değiştirilmesine yönelik düzenlemeleri önlemek,lehine düzenlemeler yaparak belirli bir zaman süreci içinde yeniden yapılanmasını tamamlamak,demokratik ve modern bir devlet kimliği kazanmak müteakiben,BDT artan gücünü tekrar kullanmak,Ortadoğu'da kaybettiği etkinliğini tekrar kazanmak için stratejik girişimlerde bulunmak,Avrupa'da genişleyen işbirliği imkanlarından yararlanmak,Avrasya bölgesinde mevcut potansiyel patlama noktalarını çıkarları doğrultusunda kontrol etmek ve ABD aleyhine kullanmak,ABD'nin kendisine stratejik partner olarak seçebileceği ülkeler üzerindeki çıkarlarını tehlikeye düşürecek gelişmeleri engellemek,sonuçta kaybettiği değerleri belirli bir zaman sonra tekrar kazanmak ve eskisine nazaran daha büyük bir siyasi,ekonomik ve askeri güce sahip olarak ABD karşısında yer almak,¹⁶³ olarak belirlemiştir.

Rusya , günümüzde dikkate alınması gereken askeri bir süper güç olarak varlığını sürdürmektedir.

4 - Asya - Pasifik Bölgesi

Dünyanın en büyük askeri gücüne sahip ülke Çin'dir. Çin askeri gücünü eğitim, teşkilatlanma ve donanımındaki iyileştirme çabalarına devam etmektedir.¹⁶⁴

Çin; ileri teknoloji, silah sanayinin gerektirdiği bilgi ve teknolojiye sahip olmak için çalışmalarına devam ederken savunma sanayinde dikkat çekici ilerlemelerde kaydetmiştir. Bugün Çin'de savunma sanayinde 1000 fabrikada 3 milyon kişi çalışmaktadır.

Çin, günümüzde Asya'da bütün silah türlerinin tamamını üretebilen tek ülke durumundadır.¹⁶⁵

¹⁶³ TEZCAN Yılmaz, “ Avrasya Üzerindeki Güç Mücadelesi ve Türkiye “ Savunma Dergisi, Yıl 1 Sayı 2 Ağustos-Eylül 1998, s.63

¹⁶⁴ KENNEDY Paul, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, T.İş Ban.Kültür Yay.Çev.Birtane Karanakçı, Ankara, 1990, s.529

¹⁶⁵ KILIÇBAY Ahmet, a.g.e., s.56-57

TABLO 7- ASYA-PASİFİK ÜLKELERİNİN SAVUNMA HARCAMALARI VE ASKERİ GÜÇLERİ 1998-1999

ÜLKELER	SAVUNMA HARCAMALARI (.Milyar Dolar)		SİLAHLI KUVVETLER	KARA	DENİZ	HAVA
	1996	1997				
ÇİN	35.4	36.6	2.820.000	2.090.000	260.000	470.000
K.KORE	5.4	5.4	1.055.000	923.000	46.000	85.000
G.KORE	15.8	14.7	672.000	560.000	60.000	52.000
ENDENOZYA	4.7	4.8	476.000	235.000	43.000	21.000
TAYVAN	13.6	13.6	376.000	240.000	68.000	68.000
JAPONYA	44.5	40.9	242.600	151.800	43.800	45.600
MALEZYA	3.6	3.4	110.000	85.000	12.500	12.500
SİNGAPUR	4.0	4.1	72.500	50.000	9.000	13.500
AVUSTURALYA	8.6	8.5	57.400	25.400	14.300	17.700
Y.ZELANDA	1.0	901*	9.550	4.400	2.100	3.050

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

- Milyon

Çin, dünyanın en büyük ordusuna sahip olmasına rağmen,kullandığı teknoloji nedeniyle ABD'den Rusya'dan Japonya ve Tayvan'ın gerisinde bulunmaktadır. Çin bu açığını nükleer silahları elde etme ile kapatmaya çalışmıştır.

Çin, Nükleer teknolojisini olağanüstü bir hızla geliştirmiş olup nükleer kuvvetlerinin çoğu karaya bağlı ve uzun mesafeli olmaktan çok orta menzillidir.¹⁶⁶

¹⁶⁶ KENNEDY Paul, a.g.e., s.528

Japonya'ya mevcut askeri gücü önemli bir rol oynamasına imkan vermemektedir. Dünyanın üçüncü büyük savunma bütçesine sahip olan Japonya, Asya'daki ABD kuvvetlerinin bir kısmının çekilmesiyle daha etkili hale gelmiştir.¹⁶⁷

Japonya askeri gücünde yapılacak geniş kapsamlı takviyeye komşuları ürküntü ile tepki göstermektedirler.¹⁶⁸ Çünkü silah teknolojisi ve savunma harcamaları yönünden bölgedeki bütün ülkelerden çok ileri bulunmaktadır.

Kuzey Kore ve Güney Kore, her an aralarında savaş çıkacakmış gibi askeri güçlerini ve savunma harcamalarını arttırmaktadırlar. Bunun yanında Endonezya, Malezya, Tayvan, Hindistan ve Pakistan silahlanmaya devam etmekte olması istikrarsız bölgelerin sayısına Asya-Pasifik bölgeside dahil olmaktadır.

B - Dünyada Silahlanma Yarışı

1 - Dünyada Silahlanma

Dünyadaki askeri harcamalar 1987 yılına kadar devamlı artış göstermiş olup 1.36 trilyon dolarla doruk noktasına ulaşmıştı. Bu yıldan itibaren uluslararası ortamda belirgin bir yumuşama ortamı oluşması savunma harcamalarında azalma meydana gelmiş olmasına rağmen yıllık askeri harcamaların hala 900 milyar doların üzerinde bulunduğu sanılmaktadır. Dünyada dakikada en az 1.7 milyon dolar silahlanmaya sarf edilmektedir. Bu harcamaların beşte dördü konversiyonel silahlara ve silahlı kuvvetlerin modernizasyonuna tahsis edilmektedir.¹⁶⁹

¹⁶⁷ TOURANIE Marisol, Alt Üst Olan Dünya 21.Yüzyılın Jeopolitiği, Ümit Yayıncılık, Çeviren,Turhan Ilgaz, Ankara,1997, s.304

¹⁶⁸ KENNEDY Paul, a.g.e., s.552

¹⁶⁹ ACAR Cemal, Soğuk Savaş Dönemi Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası, Ankara, 1991, s.156

Son yarım asırda dünya askeri harcamaları yaklaşık olarak yıllık % 5 oranında ,gerçek fiyatlara göre de en az 10-15 misli bir artış göstermiş bulunmaktadır. Dünya bilimsel işgücünün yaklaşık %25'i askeri faaliyetlerle ilgilidir. Tahminlere göre İkinci Dünya Savaşından bu yana sarf edilen toplam Araştırma-Geliştirme harcamalarının yaklaşık % 40'ı askeri sonuçlar elde etmek için kullanılmıştır. Dünyada bugün yaklaşık olarak 25 ila 30 milyon insan silah altında bulunmaktadır. Dünyada yaklaşık 70 milyon insanda üniformalı veya sivil,kamu veya özel askerlikle ilişkili mesleklerde çalışmaktadırlar.

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin bazılarında silah endüstrisi günümüz ekonomisinin en hızlı büyüyen sektörü durumuna getirmiştir. Ayrıca bu endüstri kolu ,gerek enerji ve gerekse hammadde açısından yenilenemeyen kaynakların temel tüketicisi durumundadır.¹⁷⁰

Savunma sanayiinin ,dünya ölçüsünde değerlendirilmesi yapıldığı zaman,ileri teknoloji,güçlü ve büyük ölçekli savaş sanayiine sahip olan ülkeler grubunda Japonya dışında yalnızca ABD ve Avrupa ülkelerine ait 19 firma bulunmaktadır. Dünyada toplam sayısı 20 olan bu güçlü sanayi firmalarının 11'i ABD'ye ait bulunmaktadır. Bu firmaların dört tanesi sıra ile dünyanın en büyüğüdür.

Geri kalan firmalardan 4 tanesi Fransa'ya, 2 tanesi İngiltere'ye , 1 tanesi Almanya'ya 1 tanesi de Japonya'ya aittir. Bu gruptaki ülkelerin endüstrileri, dünyanın en ileri teknolojisine, üretim bilgisine, ekonomik gücüne ve araştırma geliştirme imkanlarına sahip bulunmaktadırlar. Bu sebeple günümüzde ve 21.yüzyılda Amerika-Avrupa dünyanın en güçlü,en ileri silah üreticisi sıfatını koruyacak görünmektedir.

Orta teknoloji ve güce sahip ülkeler grubunda Japonya, Tayvan, Rusya ve bir ölçüde de Çin yer almaktadır. Bu grup içinde yer alan ülkeler, yeni silahları geliştirme ve üretme konularında,gerekse sanayiinin verimli büyük ölçekli,güçlü niteliğe sahip olma konusunda ileri teknoloji grubuna dahil ülkelerden geri bulunmalarına rağmen bu ülkelerin,bilgi,teknoloji temelleri 21.yüzyılda gelişme yapmalarına müsaittir.

Siyasi ve ekonomik istikrar kurulabildiği takdirde Uzakdoğu ülkelerinin bölgesel globelleşmeleri mümkün görünmektedir.

Bu ülkelerin dışında kalan ülkeler ise homojen bir niteliğe sahip değildir. Brezilya gibi bazı ülkeler, konversiyonel ve yarı ileri teknoloji silahlarını üretip ihraç etmekte iken bunların dışında kalan ülkelerin tamamı modern silah ithalatçısıdır. Bu ülkeler içinde bazı silahları üreten üretim birimleri mevcutsa da kendi kendine yeter modern teknolojiye sahip değildir.

Bu ülkeler, silah ithalatına ayırabildikleri döviz ile ölçülebilecek bir silahlanma potansiyeline sahip bulunmaktadır. Bu ülkelerin ekonomik güçleri ile silahlanma gücü arasında bir paralellik oluşmaktadır. Petrol zengini Ortadoğu ülkeler bu konuda en avantajlı ülkelerdir.¹⁷¹

Süper güçler sadece mevcut klasik silahları geliştirme, çalışmalarıyla yetinmemekte; başta yönlendirilmiş enerji (lazer, parkitül ışıını vs.) silahları, süper hızlı kinetik enerji silahları (elektromanyetik fırlatıcılı mermiler vs.), reaktif zırh ve öldürücü olmayan (nükleer olmayan elektromanyetik pulslar, kimyasal ajanlar, lazer ve opto-elektronik sistemler vs.) silahlar gibi savunma teknolojisinde çığır açacak değişik tipteki yeni nesil silahlar üzerinde de çalışmalarını sürdürmektedirler.¹⁷²

1996 yılında dünya ticaret hacminde 5 milyar dolar artış olurken, savunma harcamalarındaki artış 8 milyar dolar olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin savunma alımları 1994 yılında 26.7 milyar dolar iken 1995 yılında 31.9 milyar dolara yükselmiş, 1994'te savunma harcamaları 188.5 milyar dolar iken 1995 yılında bu rakam 196.7 milyar dolara çıkmıştır.

Savunma harcamalarında ABD, 278 milyar dolar ile Rusya, Çin ve Japonya'nın toplam harcamalarından % 4 daha fazla bir harcama yapmaktadır .ABD, 1995'te silah satışlarından 15.6 milyar dolar gelir elde ederken dünya silah pazarının % 49'unu elinde bulundurmaktadır.

¹⁷⁰ ACAR Cemal, a.g.e., s.161-162-163

¹⁷¹ KILIÇBAY Ahmet, a.g.e., s.58-59

¹⁷² ACAR Cemal, “ Değişmekte Olan Dünyada Silahsızlanma ve Türkiye “ , Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Bağlam Yayınları, Yayına Hazırlayan Sabahattin Şen, İstanbul, 1994, s.259

1993-1995 yılları arasında en fazla silah alan ülke 22 milyar dolar ile Suudi Arabistan olurken ,Mısır 4.5 milyar dolar ikinci,3.5 milyar dolar ile G. Kore üçüncü ülke olmuştur.¹⁷³

1997 yılında ise ABD, 21 milyar dolarlık silah satışıyla dünya silah pazarının % 45'ine sahip olmuştur. İngiltere,silah satışlarında % 5 oranında artış sağlayarak 8.6 milyar dolara ulaşırken,Fransa % 26'lık bir artışla 7.4 milyar dolar gelir elde ederken,Rusya'nın satışları 1996'da 3.6 milyar dolardan 1997'de 2.5 milyar dolara düşmüştür

1997 yılında da en fazla silah alımını yapan ülke 11 milyar dolar ile yine Suudi Arabistan olurken,Tayvan ikinci büyük silah alıcısı olmuştur.

2 - Silahlanma Çalışmaları

İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar iki süper güç olan ABD ve Rusya arasında silahların denetimi yönünde bir çok zirve yapılmış olup bu zirvelerin çoğunda anlaşma sağlanamamış olmasına rağmen, SALT I ve II, INF, START I ve II ile AKKA gibi antlaşmaları imzalamışlardır.

a - SALT - I Antlaşması

Sovyet Lideri Brejnev ile ABD Başkanı Nixon arasında Moskova'da yapılan zirvede,Silahların Denetimi ile ilgili en önemli antlaşmalardan biri olan ,stratejik silahların sınırlandırılmasını ve anti-balistik füze sistemi kurulmasının yasaklanmasını öngören SALT I geçiş antlaşmasını imzalamışlardır.

Yaklaşık üç yıl süren SALT I müzakereleri boyunca görüşmeleri çıkmaza sokan ve iki ülke arasındaki uzlaşmayı geciktiren en önemli sorunlardan biri, her iki ülkenin sahip oldukları stratejik kuvvetlerin sayı ve nitelik bakımından farklılıkları idi.

¹⁷³ HALKSEVER Sadık, “ IDEF-97 Fuarı veDünya Savunma Sanayinde Gelişmeler “ ,Savunma ve Havacılık Dergisi, Cilt 11 No:5 1997, s.20

Müzakereler sonunda,antlaşmanın saldırı ve savunmaya yönelik stratejik sistemlerde genel bir denge sağlanması üzerinde mutabık kalınmasıyla bu sorun çözülmüş oldu.

İki ülke arasındaki ikinci önemli sorunda, A.B.D.'nin Avrupa ve Akdeniz yöresinde konuşlandırılmış orta menzilli füzeleri ile bombardıman uçaklarını kapsayan ileri konuşlu sistemlere sahip olmasıydı. Sovyet'lerin orta menzilli füzeleri Amerikan topraklarına erişemezken,bu sistemler Sovyet topraklarındaki hedefleri vurabilecek durumdaydı. İleri konuşlu sistemler sorunu müzakerelerin kapsamı dışına çıkarılarak bu meselede kısmen çözülmüş oldu. Böylece antlaşmanın alt yapısı hazırlanmış oldu.

SALT müzakerelerinin ilk aşaması Eylül 1971'de iki antlaşmayla sonuçlandı. Antlaşma, nükleer savaş riskini azaltacak tedbirler ile iki ülke arasında direk haberleşme hattını yenileştirme tedbirlerini kapsıyordu.

Müzakerelerin devam etmesiyle, Anti-balistik füze sistemleri (ABM)'nin sınırlandırılması ile stratejik ofansif silahları sınırlandıran geçiş antlaşmaları ise 26 Mayıs 1972'de Moskova'da imzalandı.¹⁷⁴

12 ilkeyi ihtiva eden antlaşmaya göre, her iki taraf, nükleer çağda barış içinde bir arada yaşamadan başka alternatif olmadığını kabul ederek, aralarındaki münasebetlerin tehlikeli boyutlara varmasını önlemeye, birbirleri aleyhine avantaj sağlamamaya, karşılıklı çıkarları konusunda birbirleri ile devamlı temas halinde olmaya, stratejik silahlarda dahil olmak üzere tam ve genel bir silahsızlanma için çaba harcamaya, aralarında ticari ve ekonomik, teknik ve teknolojik işbirliğini arttırmaya, kültürel münasebetlerini geliştirmeye, dünya meselelerinde birbirlerinden daha üstün bir durum elde etmemeye ve bütün devletlerin egemen eşitliğine saygı göstermeye çalışacaklardı.¹⁷⁵

¹⁷⁴ ACAR Cemal, Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası, a.g.e., s.258-259-260-261, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.405-406

¹⁷⁵ ARMAOĞLU Fahir, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, T.İş Ban.Yay. Ankara, 1985 Cilt I, s.643

b - SALT II Antlaşması

İki süper güç arasında 1972 yılında başlayan müzakereler 18 Haziran 1979 tarihinde Viyana'da ABD Başkanı Carter ile Sovyetler Birliği Lideri Brejnev'in Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması (SALT II)'nı imzalamasıyla son buldu.

SALT II antlaşması, silahların denetimi konusunda yapılan önemli antlaşmalardan biri olmasına rağmen Sovyetler Birliği'nin Aralık 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmesi yüzünden uluslararası yumuşama ortamını bozulmasıyla ABD kongresi tarafından onaylanmadı. Ancak taraflar, tek yanlı olarak, karşı tarafın antlaşma yükümlülüklerini yerine getirdiği sürece, kendilerinin de bu antlaşmaya bağlı kalacaklarını açıkladılar.¹⁷⁶

c - INF Antlaşması

ABD ile Sovyetler Birliği arasında, 1981 yılında Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler (INF) ve 1982 yılında da Stratejik Nükleer Silahlar (START) üzerinde müzakereler başlamış ancak bu görüşmeler ABD Başkanı Reagan'ın Stratejik Savunma Girişimi (SDI) adlı anti-balistik füze savunma sistemi araştırma programını başlatması üzerine kesilmişti. 1985 yılında INF ve START görüşmeleri yeniden başlamış, Ekim 1986'da Reykjavik'te yapılan zirvede iki ülke arasında orta menzilli nükleer füzeler konusunda antlaşma yolunda gelişmeler kaydedildi.

Antlaşmaya varılamayan konularda 1987 yılında yapılan görüşmelerde çözüme kavuşturulmasıyla Washington'da 8 Aralık 1987 yılında iki ülkenin liderleri bir araya gelerek Orta ve Kısa Menzilli Nükleer Silahların Eliminasyonu Antlaşması'nı (INF) imzaladılar. INF antlaşması, her iki ülkenin de orta ve kısa menzilli nükleer silah sınıfına giren bütün silahların ortadan kaldırılmasını öngörmektedir.¹⁷⁷

¹⁷⁶ ACAR Cemal, a.g.e., s.261-262-263-264-265-266

¹⁷⁷ ACAR Cemal, a.g.e. s.266-267-268, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.348

d - START I - II Antlaşmaları

ABD Başkanı Bush ile Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Gorbaçov; ilki 31 Temmuz 1991’de ikincisi de 18 Haziran 1992 tarihinde olmak üzere stratejik silahların azaltılmasını öngören Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Görüşmeleri (START) antlaşmalarını imzaladılar.

1991’de START I olarak adlandırılan antlaşma ile iki ülke mevcut stratejik nükleer silahlarında ortalama olarak % 30 oranında bir indirim gitmeyi kabul etmişlerdir.

1992 tarihinde imzalanan START II olarak adlandırılan antlaşmada ise, bombardıman uçakları,nükleer silahlar,nükleer başlıklar ile konversiyonel silahlarda indirim konusunda anlaşmışlardır.¹⁷⁸

e - AKKA Antlaşması

NATO ve Varşova Paktı ülkeleri 19 Kasım 1990 tarihinde Paris’te bir araya gelerek Avrupa’da Konversiyonel Kuvvetler Antlaşmasını (AKKA) imzalamışlardır.

Konversiyonel silahlarda indirimi öngören bu antlaşmada ayrıca paktların ellerinde bulundurdıkları silahlar sayıca eşitlenirken,bu eşitliğin üzerindeki silah ve asker sayısının 40 ay içersinde öngörülen limitlere indirilmesini kapsamaktaydı.¹⁷⁹

AKKA’nın uygulama alanı olarak ; Atlas Okyanusu’ndan Ural Dağları’na kadar uzanan bölge olarak tanımlanmıştır.¹⁸⁰

¹⁷⁸ ACAR Cemal, a.g.e., s.268, Uluslararası Sözlüğü, s.403-404-405

¹⁷⁹ ACAR Cemal, a.g.e., s.270

3 - YILDIZ SAVAŞLARI

Ülkelerin bekasının ve milli güvenliklerinin muhafazasında en etkili rolü stratejik çevreyi kontrol edebilme kabiliyeti oynamaktadır. Geçmişte bu hedefe, öncelikle hakim olunan toprakların , daha sonra denizlerin ve son olarak da hava sahalarının kontrol edilmesiyle ulaşılmaktaydı. Baş döndürücü bir hızla günden güne gelişen teknolojinin etkisiyle bundan böyle stratejik çevre uzay olacaktır. İşte bu gerçeğin en erken farkına varanlar yani süper güçler yıllardan beri bu stratejik çevreyi kontrol altına almanın yollarını aramaktadırlar.¹⁸¹

Dünya kamuoyunda Yıldız Savaşları Projesi olarak kabul gören Stratejik Savunma Girişimi (SDI) fiili olarak ABD Başkanı Ronald Reagan'ın 23 Mart 1983 tarihinde bilim camiasına seslenerek onları nükleer silahları etkisiz,işe yaramaz ve modası geçmiş silahlar haline getirmek için göreve çağırdığı konuşmasıyla başladı.¹⁸²

SDI projesi,karşılıklı mahvolma esasına dayanarak caydırıcı etki yaratan nükleer denge anlayışı yerine,nükleer silahların kullanım aşamasında yok edilmesi anlayışına dayanmaktadır. Buna göre düşman füzeler,uzaya yerleştirilen lazer ve benzeri ışınlara ile yok edilecektir.

ABD'nin özellikle Sovyetler Birliği'ni hedef alarak geliştirdiği SDI' ye göre bu sistem karşı tarafı bir işe yaramayacak olan yeni bir saldırı füzeleri yapmaktan vazgeçirecek bir etki doğuracaktır. Böylece zaman içersinde topyekün bir silahsızlanma gerçekleşebilecektir.¹⁸³

Bilim adamları halihazırda Yıldız Savaşları'nda düşman füzelerini ve bunların başlıklarını katledecek üç silah sistemi üzerinde çalışmaktadırlar.

¹⁸⁰ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.54-55

¹⁸¹ ACAR Cemal, a.g.e., s.283

¹⁸² ACAR Cemal, a.g.e., s.283

¹⁸³ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s. 405

Çeşitli dev Amerikan silah yapımcısı firmaları, üniversiteler ve diğer araştırma kuruluşları arasında paylaştırılmış bulunan bu silah sistemleri lazerler, partikül ışınları ve kinetik enerji silahlarıdır.¹⁸⁴

Projeye çeşitli çevrelerden tepkiler gelmiştir. Bazı uzmanlar son derece mükemmel bir uzay savunma sisteminin bile, düşman füzelerinin tümünü yok edemeyeceğini dolayısıyla, SDI' in gerektirdiği çok yüksek maliyetin karşılığını veremeyeceğini öne sürmüşlerdir.¹⁸⁵

Körfez savaşında ABD'nin radar kontrolle Patriaot füzersavar füzeleriyle, Irak'ın elindeki yanıltıcı, radar karıştırıcı v.s.gibi teşhis zorlaştırıcı hiç bir sistemi bulunmayan Scud füzelerini, fırlatma beklentisi karşı hazırlıklı olunmasına rağmen ,az sayıdaki füzeyi bile ancak birkaç misli karşı füzeyle önleyebilmesini ve nihayet bütün bu avantajlarına karşın yinede bazılarını kaçırmış olmaları bize göstermektedir ki günümüzde ne ABD'nin ne de Rusya'nın olası bir füze saldırısı karşısında tek bir düşman füzesini dahi imha etmeye muktedir emniyetli ve güvenli bir savunma sistemine ve bu sistemi tesis edebilecek teknolojiye sahip bulunmamaktadırlar.¹⁸⁶

Stratejik Savunma Girişimi projesini destekleyenlere göre bu yeni savunma projesi nükleer savaş tehdidini büyük ölçüde azaltacak aleyhte görüşe göre ise silahlanma yarışını hızlandıracaktı.

Stratejik Savunma Girişimi'nin silahların kontrolü müzakereleri üzerindeki tesirleri, gündeme getirildiği 1983 yılından bu yana sürekli tartışma konusu olmaya devam etmektedir.¹⁸⁷

¹⁸⁴ ACAR Cemal, a.g.e., s.289

¹⁸⁵ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.405

¹⁸⁶ ACAR Cemal, a.g.e., s.281

¹⁸⁷ ACAR Cemal, a.g.e., s.303

4 - Silahsızlanma Çalışmalarının Sonuçları

Devletlerin silahsızlanma ve silahların denetimi çabalarına girmeleri ve bu sonuçlandırabilmeleri için bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Genelde,güvenlik endişesi içinde olmayan, diğer uluslararası alanlarda da iyi diplomatik ilişkiler içinde bulunan devletlerin bu çabalara girmesi ve netice alması kolay olmaktadır.

Silahlanmanın, devletlerin uluslararası alandaki statü arayışına bir araç olarak görülmesi, bu çabalara ters düşebilecek özel dış politikalara sahip olunması ve askeri kapasitelerdeki farklılık ve kriter sorunun çözilemeyeişi, silahsızlanma veya silahların denetimi açısından elverişsiz bir ortam meydana getirmektedir.

Ayrıca, iç siyasal faktörlerde bu çabaları etkilemektedir. Müzakerelerin seçim yıllarına denk düşmemesinin,bu konuda yönetici kadrolar arasında oydaşıma sahip olunmasının bu çabalara destek veren kadroların süreklilik kazanmasının ve kamuoyunun da desteğini almasının olumlu etkisi ile birlikte devletlerin ulusal ekonomik şartlarının bir gereği olarak silahlanma ve silahların denetimi çabalarında önemli faktörleri oluşturmaktadır.¹⁸⁸

Silahlanma yarışına istikrar getirilmesi yolundaki çalışmaların ilkinin nükleer silahların indirimi veya yok edilmesinden ziyade, nükleer silahların henüz denenmediği yerlerin ve bu silahlara sahip olmayan ülkelerin bu durumlarının korunmasına yönelik olarak ortaya çıktığını görmekteyiz.¹⁸⁹

Antarktika bölgesini, nükleer silahların denemesini de içine alacak biçimde silah dan arındıran 1 Aralık 1959 Antarktika Antlaşması, Atmosferde,uzayda ve sualtında nükleer denemeleri yasaklayan 5 ağustos 1963 tarihli Nükleer Denemeleri Sınırlama Antlaşması, Uzayda, ayda ve öteki gezegenlerde nükleer ve kitlesel yıkım silahlarını kullanmayı ve depolamayı yasaklayan, 27 Ocak 1967 tarihli Dış Uzay Antlaşması, Nükleer silah yapım teknolojisinin transferini yasaklayan, 1 Temmuz 1968 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması, Deniz dibinde, okyanus yatağında ve yeraltında

¹⁸⁸ AYMAN S.Gülden, Konversiyonel Kuvvetlerin Denetimi, Alfa Yay.İstanbul, s.41

¹⁸⁹ AYMAN S.Gülden, a.g.e., s.14

nükleer ve öteki kitlesel yıkım silahlarının yerleştirilmesini yasaklayan , 11 Şubat 1971 tarihli Deniz Dibi Antlaşması, Kimyasal ve bakteriyolojik silahların geliştirilmesini, üretimini ve saklanmasını yasaklayan ve varolan stokların dokuz ay içinde yok edilmesini öngören, 10 Nisan 1972 tarihli, Biyolojik Silahlar Sözleşmesi, Askeri amaçlarla çevrenin doğal yapısını değiştirme yöntemlerinin kullanılmasını yasaklayan, 18 Mayıs 1977 tarihli Çevreyi Değiştirmenin Yasaklanması Sözleşmesi¹⁹⁰ bu konuda yapılan çalışmalardır.

Silahlanma yarışına istikrar kazandırılmasıyla ilgili diğer bir çabada,iki süper güç arasındaki stratejik dengenin korunması ve yasallaşması yolunda,stratejik silahların ve bu silahlara karşı geliştirilen savunma sistemlerinin sınırlandırılmasıyla ilgilidir .ABD ile Sovyetler Birliği arasında gerçekleştirilen SALT I ve II, INF ile START I ve II bu bağlamda gündeme gelmiştir.¹⁹¹

21.yüzyıla girerken dünyanın nükleer silahlardan ve diğer konversiyonel silahlardan tamamen arındırılması çok zor gözükmektedir. Ancak yinede silahların kontrolü yönünde yapılmış olan antlaşmalar, silahlanma yarışındaki amansız rekabeti kısmen de olsa yavaşlatmış olması dünya barışı için önemli sayılmalıdır.

¹⁹⁰ SANDER Oral, a.g.e., s.406

C - ORTADOĞU SAVUNMA HARCAMLARI VE ASKERİ GÜCÜN GELİŞİMİ

1 - Askeri Gücün Gelişimi

Ortadoğu'da ülkelerin çoğunda, ordular yeni kurulmuştur. Bu ordular, temelinden kurulduğu için bölgedeki komşu ülkelerin askeri yapıları, silahları ve teçhizatları dikkate alınmıştır.¹⁹²

Ortadoğu devletlerinin askeri kuvvetleri genellikle milli bir nitelik taşır. Bu kuvvetler ülkelerin tarihi, ekonomik ve muhtemel tehditleri göz önüne tutularak kurulmuşlardır.

Ortadoğu'nun askeri gücünü silahlı kuvvetler, sosyo-kültürel güç, savunma sanayi, coğrafya, ittifaklar ve askeri stratejik faktörler gibi bir çok unsur belirlemektedir.¹⁹³

Ortadoğu ülkelerinin ordularının asker sayısı nüfuslarına oranla büyüktür.¹⁹⁴

Ortadoğu'nun doğal coğrafyası dikkate alındığında, coğrafi karakter, silahlı kuvvetlerin hem yapısını hem de kullanılmasını etkilemektedir. Bölgenin büyük bir bölümü sıcak iklim ve çöl karakterine sahip olduğundan zırhlı ve motorlu birlikler silahlı kuvvetlerde çoğunluğu oluşturur.¹⁹⁵

Ortadoğu ülkelerinin sahip olduğu ordular, ölçek, ekipman, eğitim ve sevk açısından farklılıklar göstermektedir. Orduların bir kaçı ülke sınırlarını savunabilecek şekilde donatılmıştır , yine bir kaç ülkenin orduları dışa yönelik askeri hareket yapabilme yeteneğine sahiptir.¹⁹⁶

Ortadoğu'da ki mevcut devletler homojen bir yapıya sahip olmadıklarından bazen kendi aralarında bazen dış devletlerle ittifaklar yaparak varlıklarını güvence altına alma

¹⁹¹ AYMAN S.Gülden, a.g.e., s.14-15

¹⁹² HUREWITZ J.C., Ortadoğu Siyaseti: Askeri Boyutlar, G.K.B. Basımevi, Çev.Nusret Özçelik A,nkara,1980, s.452

¹⁹³ ERENDİL Muzaffer, a.g.e., s.52

¹⁹⁴ YILDIZ G.Yavuz, “ Ortadoğu'da Silahlanma ve Militarizm “ ,

Su Sorunu,Türkiye ve Ortadoğu, Yay.Haz. Sabahattin Şen, Bağlam Yay.,İst. 1993, s 151

¹⁹⁵ ERENDİL Muzaffer, a.g.e., s.55

¹⁹⁶ YILDIZ G.Yavuz, a.g.e., s.150

girişimlerinde bulunmaktadır. Bu ittifakların, askeri-siyasi yönleri olduğu gibi ekonomik yönleri de bulunmaktadır.

Bölgedeki ülkelerin milli hedeflerine ulaşmaları güçlü olmalarına bağlıdır. Bu güç yeterli ve sağlam ekonominin destekleyeceği siyasal ve askeri güçle orantılıdır. Ortadoğu'da ki sorunlar halkasının önünde yer alan Arap-İsrail anlaşmazlığında taraflar güçlü silahlı kuvvetlere sahip olmayı bir gerçek olarak benimsemişlerdir. Ancak her iki tarafında ekonomik ve teknik gücü, etkin ve etkili bir silahlı gücü oluşturacak yetenekten yoksun olduğundan, dış kaynaklara başvurmak zorunda kalmışlardır. Bunun sonucu olarak tarafların dışa bağımlılığı, Ortadoğu üzerinde ilgi ve çıkarları bulunan büyük devletlerin istismar konusu olmuştur.¹⁹⁷

Günümüzde Ortadoğu devletlerinin gerek kendi kaynaklarını kullanarak , gerekse ittifaklar içinde yardımlaşma yollarından yararlanarak güvenliklerini gerçekleştirmeleri süregelen çabalar arasındadır. Silahlı Kuvvetlerin silah ihtiyaçlarını sağlamakla birlikte, bu silahların teknik ve taktik yönden kullanılması, silahı sağlayan ülkelerle, silahı kullanan ülke arasında yardımlaşmayı gerektirmektedir. Bu yardımlaşma ya silahın sağlandığı ülkeye kullanıcı personelin gönderilmesini veya silahı sağlayan ülkeden eğiticilerin getirilmesini gerektirmektedir.¹⁹⁸

Bu doğrultuda yardım alan ülkelerin orduları, eğitim ve donanım veren ülkelere bağımlı oldukları gibi, bu yardımlar, yardım veren ülkenin bölgedeki stratejik hedefleri içinde ucuz yardımcı birliklerin sağlanmasına, silahlanma alanında yoğunlaşan ilişkiler sayesinde bu ülkelerin bölgedeki hakimiyetleri artarken, bu yardımlar sayesinde de askeri otoriter rejimlerin ve geleneksel monarşilerin varlığının devam etmesi sağlanmış olmaktadır.

Orduların çoğu için temel görev, iktidardaki rejimin korunması ve sürdürülmesidir. Genel olarak bölge ülkelerinin silahlı kuvvetleri iktidar üzerinde büyük etki ve yönlendirme gücüne sahiptir. İçte ve dışta rejime muhalif hareketlerin bastırılması, gitgide artan militarist politikalara yol açarken,

¹⁹⁷ ERENDİL Muzaffer, a.g.e., s.152

¹⁹⁸ ERENDİL Muzaffer, a.g.e., s.154

ordunun siyasal iktidar üzerindeki gücünü ve ekonomik, siyasal ve toplumsal alanda alınacak kararlar üzerinde etkisini de artırmaktadır.

Ordunun siyasal sürece müdahalesi şeklinde beliren askeri darbeler, Ortadoğu siyasal sürecinin en iyi kurumsallaşmış yönünü oluşturmaktadır. Ortadoğu ülkelerinde ordu-iktidar ilişkisi içice geçmişlik göstermektedir ve ordunun denetlenmesine yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeler yoktur. Bunun çerçevesini ülkelerin iç dinamikleri kadar, emperyalist ülkelerin bölgedeki çıkarları ve bu çıkarların korunmasında bölge ülkelerinin ordularının üstleneceği rollerde belirlemektedir.¹⁹⁹

Ortadoğu ülkelerinin sınırları batılı güçler tarafından çizilmiş, tarihsel gelenekleri ya da etnik ve dini bölünmeleri dikkate alınmamış olmasının sonucu olarak, istikrarsız ve olgunlaşmamış siyasal sistemler , ülke içindeki etnik ve dini gruplar arasındaki iç çelişkiler, hem de sınırlar ve kaynak üzerine ülkeler arasında çelişkiler ortaya çıkmıştır. Bu çelişkiler yüzünden yerleşik düzen ve mevcut sınırların güçlü koruyuculara ihtiyacı doğmuştur.

Bir dizi iç ve dış düşmanla yüz yüze kalan yöneticiler silahsızlanmaya cesaret edememişlerdir.²⁰⁰

Askeri harcamaları gösteren rakamları doğrulamak her zaman mümkün olamamaktadır. Çünkü pek çok ülke askeri çalışmalarının sınırlarını ifşa etmek istememektedir. Kişi başına ölçüldüğünde askeri harcamalar değişmektedir.

¹⁹⁹ YILDIZ G.Yavuz, a.g.m., s.150-151

²⁰⁰ NORENG Qystein, Petrol ve İslam, Sabah Kitapları,İstanbul, 1998, s.193

TABLO 8- KİŞİ BAŞINA DÜŞEN ASKERİ HARCAMALAR (1992 USD)

ÜLKE	1970	1975	1980	1985	1990	1992
CEZAYİR	25	56	33	43	40	53
MISIR	116	151	59	80	35	45
İRAN	94	560	171	376	193	167
IRAK	113	339	298	788	587	453
ÜRDÜN	266	270	308	179	101	87
KUVEYT	332	1.494	2.032	935	591	4.944
LİBYA	127	772	1.470	240	332	374
FAS	21	60	86	48	42	45
UMMAN	1.366	1.369	1.780	1.485	1.041	929
KATAR	868	1.144	897	595	946	1.830
S.ARAB.	247	1.491	3.201	1.610	889	883
SUDAN	23	18	18	36	36	39
SURİYE	77	261	344	465	142	204
TUNUS	15	28	45	42	33	30
B.A.E.	214	107	1.933	1.784	1.014	869
YEMEN	8	37	58	53	87	20
ORTALAMA	89	294	320	310	192	210

KAYNAK: NORENG Qystein, Petrol ve İslam. s.195

Körfez savaşıdan sonra savunma sistemlerini yeniden kurma ihtiyacı hisseden Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri kişi başına düşen askeri harcamalarını olağanüstü arttırmışlardır. Irak'ın, Körfez savaşıdan sonra ambargoya tabi tutulmuş olmasına rağmen askeri harcamaları bölge ortalamasının iki mislidir.

İran, Suriye ve Mısır yüksek kişi başına askeri harcamalara sahipken, bölgesel ortalamanın altında kalmışlardır.²⁰¹

²⁰¹ NORENG Qystein, a.g.e., s.195-196

TABLO 9- ASKERİ HARCAMALARIN GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILAYA ORANI 1970-1990

ÜLKE	1970	1980	1990
CEZAYİR	2 . 1	2 . 1	1 . 5
MISIR	16 . 2	6 . 5	4 . 6
İRAN	6 . 6	5 . 4	–
IRAK	11 . 2	6 . 3	20 . 0
KUVEYT	3 . 9	3 . 5	6 . 5
LİBYA	4 . 1	10 . 0	8 . 6
SUUDİ ARB.	11 . 8	16 . 6	17 . 7
SURİYE	11 . 9	17 . 3	13 . 0
BAE	–	5 . 8	4 . 7
ARAP ÜLKELERİ ORTALAMASI	7 . 2	10 . 2	9 . 9
SANAYİLEŞMİŞ ÜLKE ORTALAMASI	6 . 3	5 . 2	5 . 0
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKE ORTALAMASI	5 . 8	6 . 1	4 . 3

KAYNAK :Middle East Economic Survey 36:46,Ağustos;Birleşik Devletler Silah Denetimi
Silahsızlanma Teşkilatı ve SIPRI. Zikreden Noreng Qystein a.g.e.,s.197

Askeri harcamalar, bölgedeki Gayri Safi Milli Hasılanın onda birini kapsamaktadır. Arap ülkeleri askeri harcamaları, 1970'lerin başında uluslararası ortalamadayken, o zamandan bu güne harcamalar hızla artarak 1990'larda uluslararası düzeyin çok üstüne çıkmıştır.²⁰²

Ordunun büyümesi ve gücü Ortadoğu ülkelerinin dikkat çeken ortak özelliğidir.²⁰³

1995 yılı verilerine göre dünya orduları arasında; Ortadoğu ülkelerinin askeri gücü %10'u teşkil etmektedir.²⁰⁴ Bölgedeki ülkelerin askeri mevcutları 3 milyonun üzerinde bulunmaktadır.

²⁰² NORENG Qystein, a.g.e., s.196-197

²⁰³ NORENG Qystein, a.g.e., s.192

²⁰⁴ U. World Military Expenditures and Arms Transfers 1996 - U.S.ARMS CONTROL AND DISARMAMENT AGENCY, s.8

TABLO 10- ORTADOĞU ÜLKELERİNİN ASKERİ GÜÇLERİ
(1992-1993 ila 1998-1999 YILLARI)

ÜLKELER	YIL	SİLAHLI KUVVETLER	KARA	DENİZ	HAVA	DİĞER
TÜRKİYE	1992-93	503.800	393.000	54.000	56.800	
	1998-99	639.000	525.000	51.000	63.000	
İRAN	1992-93	513.000	345.000	18.000	30.000	120.000*
	1998-99	545.000	350.000	20.600	50.000	125.000*
MISIR	1992.-93	440.000	310.000	20.000	30.000	80.000**
	1998-99	450.000	320.000	20.000	30.000	80.000**
IRAK	1992-93	382.000	350.000	2.000	30.000	
	1998-99	429.000	375.000	2.000	35.000	17.000
SURİYE	1992-93	408.000	300.000	8.000	40.000	60.000*
	1998-99	320.000	215.000	5.000	40.000	60.000*
İSRAİL	1992-93	172.000	134.000	6.000	32.000	
	1998-99	175.000	134.000	9.000	32.000	
S.ARAB.	1992-93	104.000	70.000	12.000	18.000	4.000***
	1998-99	105.500	70.000	13.500	18.000	4.000***
ÜRDÜN	1992-93	98.600	90.000	600	8.000	
	1998-99	104.050	90.000	480	13.500	
YEMEN	1998-99	66.300	61.000	1.800	3.500	
B.A.E.	1992-93	61.500	57.000	2.000	2.500	
	1998-99	64.500	59.000	1.500	4.000	
LÜBNAN	1992-93	44.300	43.000	500	800	
	1998-99	55.100	53.300	1.000	800	
UMMAN	1992-93	42.900	25.000	4.200	3.500	
	1998-99	43.500	25.000	4.200	4.100	
KUVEYT	1992-93	16.600	10.000	2.500	2.500	
	1998-99	15.300	11.000	1.800	2.500	
KATAR	1992-93	10.100	8.500	800	800	
	1998-99	11.800	8.500	1.800	1.500	
BAHREYN	1992-93	8.100	6.800	600	700	
	1998-99	11.000	8.500	1.000	1.500	

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1992-1993--
1998-1999

* Devrim Muhafızları

** Hava Savunma Komutanlığı

*** Hava Savunma Kuvvetleri

Ortadoğu ülkelerinin asker mevcutlarına bakıldığında devamlı bir artışın olduğu görülmektedir. Bölgedeki sorunların varlığı ve güvenlik endişeleri ülkelerin aşırı silahlanmasının yanında asker mevcutlarının da artmasına neden olmaktadır.

Körfez Savaşı'ndan sonra Ortadoğu ülkeleri ; güvenlik endişeleri ile asker mevcutlarının eğitimini, donanım ve teçhizatlarını modernize etme çalışmalarına hızla devam etmektedirler. Bu ülkeler , hava ve deniz sahalarını kontrol etmek için öncelikle hava ve deniz kuvvetlerini güçlendirme çalışmalarına ağırlık vermektedirler.

Konversiyonel kuvvetlerini, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlarda sahip olarak güçlendirme ve bölgedeki güç dengelerini aşırı silahlanarak kendi lehlerine değiştirme eğilimleri devam etmektedir.

Bölgede 639 bin kişi ile en fazla askeri mevcudu olan ülke Türkiye'dir. İran 545 bin, Mısır 450 bin, Irak 429 bin, Suriye 320 bin ve İsrail 175 bin askeri mevcudu ile bölgede Türkiye'den sonra en fazla askeri mevcudu olan ülkelerdir.

Türkiye, dünyanın 10'uncu büyük ordusuna sahip bulunmaktadır. Ayrıca denizaltı filosunda dünya dokuzuncusu , tank filosunda da dünyanın 5'inci büyük filosuna sahip olan Türkiye ; 18 filo ile de dünyanın sayılı hava kuvvetlerine sahiptir.²⁰⁵

Türkiye'nin silahlanma çabalarının ardında yatan en önemli etken jeopolitik konumudur. Dünyadaki silahsızlanmaya olan yönelişler Türkiye'nin savunma politikasını değiştirilmesini gerekli kılmamaktadır. Türkiye'nin silahlanması bölgede süregelen gerginliklere ve komşu ülkelerdeki silah stoklarının artmakta oluşuna bağlıdır.²⁰⁶

²⁰⁵ MÜTERCİMER Erol, a.g.e., s.435

²⁰⁶ ŞENESSEN G.GÜLAY, “ Türk Silahlı Kuvvetlerinin Modernizasyon Programının

2 - Savunma Harcamalarının Gelişimi

Ortadoğu ülkeleri 1996 yılında savunma harcamaları 54 milyar dolar iken 1997 yılında bu miktar % 9 artarak 59 milyar dolar olmuştur.

1996-1997 ve 1998 yıllarında savunma harcamalarında bilhassa petrol üreten ülkelerde belirli bir artış görülmektedir. Ortadoğu’da başta Suudi Arabistan ,İsrail,Türkiye, İran , Kuveyt, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri savunma harcamaları ilk sıraları teşkil etmektedir.

TABLO 11- ORTADOĞU ÜLKELERİNİN SAVUNMA HARCAMALARI

ÜLKE	1992	1993	1994	1995	1996	1997
S.ARAB.	23.2*	35.5*	14.3	13.2	17.4	18.2
İSRAİL	5.0	6.9	6.7	7.2	11.0	11.1
TÜRKİYE	4.1	4.5	4.6	-	7.5	8.1
İRAN	2.3	-	2.3	2.5	3.4	4.7
KUVEYT	2.9	-	3.1	3.2	3.9	4.0
MISIR	2.1	-	2.2	2.4	2.7	2.7
SURİYE	4.5	2.2	2.1	2.0	2.0	2.2
B.A.E.	4.9	2.1	2.1	1.9	2.1	2.1
UMMAN	1.8	1.8	2.0	1.8	1.9	1.8
KATAR	-	-	302***	326***	755**	1.3
IRAK	2.5	2.6	2.7	2.7	1.3	1.3
LÜBNAN	233***	275**	363**	407***	484***	676***
ÜRDÜN	-	-	433***	440***	451***	496***
BAHREY	237***	252***	256***	261***	289***	364***
N						
YEMEN	1.1	-	318***	345***	362***	403***

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES 1998-1999

* 1990 yılı

** 1991 yılı

*** Milyon

Körfez ülkelerinin savunma harcamaları dünya kayıtlarında ilk sırayı almaktadır. Bu ülkelere silah satan ülkelerin başında A.B.D. ve İngiltere gelmektedir. Körfez ülkelerinin böyle hızlı bir şekilde silah satın almalarının ve ordularını modernize etmelerinin başlıca sebebi kriz oluşturan ve tehlike arz eden Irak olmuştur.

Suudi Arabistan,1990 yılında 23.2 milyar dolar 1991’de ise 35.5 milyar dolar gibi çok yüksek bir seviyede savunma harcamasında bulunmuştur.1997/1998 yıllarında da silah satın alan ülkeler içersinde birinci sırayı almıştır.²⁰⁷ Suudi Arabistan bütçesinin % 30 ‘unu savunmasına ayırmaktadır.²⁰⁸

1997 senesinde 18 milyar dolarlık silah satın alan Suudi Arabistan bilhassa A.B.D.’den 72 adet F-15 S savaş uçakları,İngiltere’den 48 adet Tornada savaş uçakları ve çeşitli silah araç ve gereçleri satın alarak ilk sırayı teşkil etmektedir.²⁰⁹

Birleşik Arap Emirlikleri’de silah satın alan ülkeler arasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri’nin 1998 yılı savunma bütçesi 3.7 milyar dolardır. Bu ülke 1997 yılında 2 milyar dolar savunma harcamasında bulunmuştur. 1997 yılında Fransa’dan 30 adet Mirange 2000-9 ve 1998’de 33 adet Mirange 2000-9 savaş uçakları, İngiltere’den 18 adet Hawk 200 savaş uçakları, Türkiye’den 136 adet zırhlı personel taşıyıcıları, 80 adet F-16 savaş uçakları ve daha birçok silah araçları satın almıştır.

1990-1991 Körfez Savaşı’nın ardından ordusunu büyötmekte ve en son teknolojik silahları satın almak kararı alan Kuveyt, 1997 yılında 4 milyar dolar savunma harcamasında bulunmuştur.²¹⁰ Kuveyt, GSMH’nın % 12.8’ini savunma bütçesine ayırmıştır.²¹¹

Körfezin hızla silahlanan ülkesi olan Kuveyt, ABD’den SAM,karadan havaya atılan Patriot füzelerini ve bataryalarını, Fransa’dan hücum botları, İngiltere’den SSM karadan havaya atılan füzeleri, 1997 Ekimin de ABD.den 16 adet AH-64 D savaş helikopterleri yine Ekim 1997’de Çin’den 27 adet 155 mm.lik PLZ 45 hauther rampalarını satın almıştır.²¹²

²⁰⁷ MILITARY BALANCE, s.118

²⁰⁸ The World Defence Almanac 1997-1998, The Balance of Military Power, s.186

²⁰⁹ MILITARY BALANCE, s.118

²¹⁰ MILITARY BALANCE, S.118

²¹¹ DEFENCE ALMANAC, S.179

²¹² MILITARY BALANCE, 118

1996 yılında 330 milyon dolar iken 1998 yılında savunma bütçesini yükselterek 1.2 milyara çıkaran Katar,1997 yılında 1.3 milyar dolar savunma harcaması yapmıştır.

Katar'da İngiltere'den yüksek süratli 4 adet füze donanımlı hucüm botunu 1997 senesinde satın almıştır. Fransa'dan 12 adet Mirage 2000-5 savaş uçakları ve 10 adet AMX-30 savaş tankları satın almıştır.²¹³

Bahreyn bütçesinin % 5.5'ini savunması için ayırmıştır.²¹⁴ 1998 yılı savunma bütçesi 402 milyon dolar'dır. Bahreyn Ocak 1998'de ABD. ya 8 adet F-16 C/D savaş uçağı sipariş etmiş,ancak uçakların teslimi 2001 senesinde olacaktır.

Umman ülke gelirlerinin % 13.7'sini savunma harcamalarına ayırmaktadır.²¹⁵ 1997 yılında 1.8 milyar dolar savunma harcamasında bulunmuştur.

Umman 1997 Kasımında İngiltere'ye 2. grup 20 adet Challenger II MBT tanklarının siparişlerini vermiştir.

İsrail'in savunma bütçesi G.S.M.H. sının % 10-12'sini teşkil etmektedir. İsrail savunma bütçesine ayırdığı paranın haricinde ABD.den Yabancı Askeri Yardım ve Uluslararası Asker Eğitim Yardımları fonlarından da yardım almaktadır.1997 yılında her iki fondan 1.8 milyar dolar,1998 yılında da 1.2 milyar dolar yardım almıştır.

İsrail ayrıca A.B.D. ile anlaşarak savunma bütçesine destek ve yardım alacaktır. Bu anlaşma 2000 yılında başlayarak 10-12 yıl devam edecektir.

İsrail'in 1992 yılında 5 milyar dolar olan savunma harcaması devamlı artarak 1997 yılında 11.1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İsrail silah satın alan ülkeler içinde 5'incidir.

İsrail 1993 senesinde siparişini yaptığı ve 1998 senesinde teslim aldığı 25 adet orta mesafeli havadan havaya füze donanımlı F-15 I savaş uçakları satın almıştır.

Yerli yapımı "PYTHON-4" havadan havaya füze yapımı 1998 de tamamlamıştır. Bu füzelerin malzemeleri dışarıdan satın alınmış ve 1993 de yapılan bir anlaşma gereğince 10 sene vadeli olarak 2.2 milyar dolara mal olmuştur.

²¹³ MILITARY BALACE, 118

²¹⁴ DEFENCE ALMANAC, s.168

İsrail-ABD ortak girişimler neticesinde elindeki mevcut füzeleri ve bataryalarını en son teknolojiye uygulama programı çerçevesinde eski “Arrow” balistik hava savunma füzelerini yeni ”Homa” larla değiştirme çalışmaları halen sürdürmektedir. İlk iki füze bataryasının teslimi 1999 senesi ortalarında ve diğer iki füze bataryasının tamamlanması da 2000 yıllarında bitecektir. Bu projenin maliyeti 2.2 milyar ABD dolarıdır. Uzun vadeli ödeme koşulu ile satın alınmıştır. Homa füze bataryalarının siparişini yapmış ancak 1999 ABD bütçesinden onaylanmasını beklemektedir.²¹⁶

Savunma harcamaları yapan ülkeler arasında bilhassa İran, Irak ve Suriye’nin ne kadar harcama yaptığı sıhhatli bir şekilde elde edilememektedir. Batı ile arası kopuk olan bu ülkeler silah alımlarını başta Çin, Kuzey Kore ve Rusya ile yaptıklarından kati rakam bilinmemektedir.

İran’ın savunma bütçesi 1996’da 3.4 milyar dolar 1997’de 4.7 milyar dolar, 1998’de de 5.8 milyar dolar olarak bilinmektedir. İran savunma harcamalarına yeni senede % 23 ‘lük bir artışla yükseltmiştir. İran petrol gelirlerinden elde ettiği paralarının bir bölümünü sivil sektöre aktararak yurt dışında nükleer enerji santralleri yapmayı planlayarak Rusya ile anlaşma yaparak 800 milyon dolarlık 1.000 MW’lık nükleer santral antlaşması yapmıştır. Uzun vadeli ödeme koşulu ile yeni bir anlaşma ile 2000 senesinde tamamlanmak üzere Rusya ile 6 milyar dolarlık 16.000MW ve 27.000 MW’lık santraller yapılması onaylanmıştır.

İran ayrıca Rusya ile 122 mm.lik ve 155 mm.lik toplar, T-72 ağır Savaş Tankları, Zırhlı Personel taşıyıcıları kendi ülkesinde montajını yaparak antlaşma yapmıştır.²¹⁷

Suriye milli gelirinin % 6’sını savunmaya ayırmaktadır.²¹⁸ Suriye 1963’de 13.52 milyon dolarlık silah alımları, 1982 yılında, 2.2 milyar dolara yükselmiş, savunma harcamaları da 1965’de 91.43 milyon dolardan 1980’de 2.39 milyar dolara tırmanmıştır. 1985’de 3.483 milyar dolar olan savunma harcamaları, GSMH içersinde % 16.4’e yükselmiştir. 1990’da 2.4 milyar, 1991’de ise 3.1 milyar dolara yükselen Suriye savunma harcamaları²¹⁹

²¹⁵ DEFENCE ALMANAC, s.184

²¹⁶ MILITARY BALANCE, s.116-117

²¹⁷ MILITARY BALANCE, S.117

²¹⁸ DEFENCE ALMANAC, 191

²¹⁹ CAŞİN Mesut, “ Suriye Silahlı Kuvvetleri “, Avrasya Dosyası Dergisi, Sonbahar 1995, Cilt.2 Sayı.3, s.73-74

1992’de önemli bir artış göstererek 4.5 milyar dolara çıkmıştır.1997 yılında 2.2 milyar dolar savunma harcamasında bulunan Suriye 1998 yılı bütçesinden 1.8 milyar dolar savunma harcamalarına ayırmıştır.²²⁰

Irak’ta yıllık savunma bütçesi yapılmamaktadır. Harcamalar gerektiğinde ihtiyaca göre yapılmaktadır.²²¹ 1997 yılı savunma harcaması 1.3 milyar dolardır.

Mısır,ülke bütçesinin % 8.2’sini savunmasına ayırmaktadır.²²² 1996-1997 yılında savunma harcamaları için bütçesinden ayırdığı para 2.4 milyar dolardır.

Mısır ayrıca Yabancı Askeri Yardım ve Askeri Eğitim Harcamalarından 1.3 milyar dolar askeri yardım almıştır. Mısır,1998 yılı sonu itibariyle 2.115 milyar dolarlık silah satın almıştır.

1997-1998 seneleri bütçesinden Türkiye’de monte edilen en son teknolojiye sahip F-16 C/D savaş uçakları satın almıştır. Bu uçakların tamamı 1999 senesinde 46 adet olarak teslim edilecektir. ayrıca Türkiye’de montajı yapılan 80 Adet MIAI savaş tankları da yapılmaktadır. Montajı yapılan bu Amerikan tipi tankların 555 adedi 1999 senesi sonunda teslim edilecektir.

Lübnan,1996 yılında 455 milyon dolar olan savunma bütçesini 592 milyon dolara yükseltmiştir. Savunma harcamaları 1997 yılında 676 milyon dolardır.

Ürdün devletinin savunma harcamaları 1997’de 496 milyon dolar iken 1998’de 548 milyon dolarlık silah satın almıştır. Ürdün bütün silah ihtiyaçlarını ABD’den satın almıştır.²²³

Yemen, milli gelirinin % 7.1 payını savunmasına ayırmaktadır.²²⁴ 1997 senesi için savunma ve güvenlik bütçesine 400 dolar .1998 senesine ise 414 milyon dolar fon ayırmış bulunmaktadır.²²⁵

²²⁰ MILITARY BALANCE, s.117

²²¹ DEFENCE ALMANAC, s.171

²²² DEFENCE ALMANAC, s.169

²²³ MILITARY BALANCE, s, 117

²²⁴ DEFENCE ALMANAC, s. 198

²²⁵ MILITARY BALANCE, s.118

3 - Petrol ve Silahlanma

Petrol ihracatçısı olan yedi ülkenin - Cezayir, İran, Irak, Kuveyt, Libya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri -1974 ile 1994 döneminde petrol ihracatı toplam 16 milyon tondur. Ham petrol,doğal gaz ve rafine ürünlerinin 1992 yılı değeri ise 3.4 trilyon dolardır. 1992 yılındaki hükümet harcamaları ise 2.7 trilyon dolarla petrol ihracat değerinden azdır. Bu dönemde yapılan ithalat ise hükümet harcamalarının altında bulunmaktadır.²²⁶

TABLO 12- PETROL İHRACATI,HÜKÜMET HARCAMLARI VE İTHALAT 1973-1992

ÜLKE	PETROL İHRACATI (Milyon Ton)	İHRACAT DEĞERİ (Milyon 1992 USD)	HÜKÜMET HARCAMLARI (Milyon 1992 USD)	İTHALAT (Milyon 1992 USD)	ASKERİ HARCAMLAR (Milyon 1992 USD)	ASKERİ HARCAMLAR/PETROL İHRACATI DEĞERİ (%)	İTHALAT / HÜKÜMET HARCAMLARI (%)
CEZAYİR	1.089	225.291	167.387	248.188	22.052	9.8	148.3
İRAN	2.569	512.424	960.874	389.904	266.603	52.0	40.6
IRAK	1.345	301.832	376.899	229.605	149.662	49.6	60.9
KUVEYT	1.404	300.863	122.940	157.542	53.100	17.6	128.1
LİBYA	1.489	317.730	214.371	160.798	46.273	14.6	75.0
S.ARABİSTAN	6.203	1.378.394	739.559	658.148	418.831	30.4	89.0
B.A.E.	1.692	343.333	109.515	221.265	32.424	9.4	202.0
TOPLAM	15.793	3.379.868	2.691.546	2.065.450	988.945	29.3	76.7

KAYNAK :NORENG Qystein, Petrol ve İslam, s.355

Petrol bu ülkelerin tek döviz kaynağı olduğundan askeri harcamalar petrol gelirlerinin yüzde 30'unu oluşturmaktadır.

Askeri harcamalarda Irak ve İran en yüksek harcamayı yapan ülkelerdir. Bu ülkelerin petrol gelirlerinin yarısı askeri harcamalara gitmiştir. Suudi Arabistan'da petrol gelirinin % 30'unu askeri harcamalara harcamıştır.

²²⁶ NORENG Qystein, a.g.e., s.352-353

1974-1993 döneminde bölgenin petrol gelirlerinin üçte bire yakın kısmı askeri harcamalarda kullanılmıştır.²²⁷

1991-1993 yıllarında ise askeri harcamalar petrol gelirlerinin dörtte üçünü oluşturmaktadır.²²⁸

TABLO 13- PETROL İHRACATI VE ASKERİ HARCAMALAR 1974-1980 ve 1981-1993

ÜLKE	PETROL İHRACATI (Milyon 1992 USD)		ASKERİ HARCAMLAR (Milyon 1992 USD)		ASKERİ HARCAMLAR / PETROL İHRACATI (%)	
	1974-1980	1981-1993	1974-1980	1981-1993	1974-1981	1981-1994
CEZAYİR	92.128	133.163	7.966	14.086	8.6	10.6
İRAN	302.302	210.122	108.982	157.621	36.1	75.0
IRAK	180.742	121.090	29.538	120.124	16.3	99.2
KUVEYT	167.829	133.035	14.240	38.860	8.5	29.2
LİBYA	164.262	153.468	22.928	23.345	14.0	15.2
S.ARABİSTAN	701.388	677.006	134.902	283.929	19.2	41.9
B.A.E.	144.752	198.581	6.791	25.633	4.7	12.9
TOPLAM	1.753.402	1.626.465	325.346	663.599	18.6	40.8

KAYNAK : NORENG Qystein, Petrol ve İslam, s.355

Bu dönemde Irak bütün petrol gelirlerini silahlanmaya harcamışken, Suudi Arabistan'da harcamalarını ikiye katlamıştır.²²⁹

²²⁷ NORENG Qystein, a.g.e., s.353

²²⁸ NORENG Qystein, a.g.e., s.353

²²⁹ NORENG Qystein, a.g.e., s.354

Ortadoğu ve Kuzey Afrika petrol ihracatçısı yedi ülke,1974-1993 yılları arasında

TABLO 14- ASKERİ HARCAMALAR (İhraç Edilen Petrolün Milyon Tonu Olarak)

ÜLKE	1974-1993	1974-1980	1981-1993
CEZAYİR	123	35	88
İRAN	1.504	519	984
IRAK	903	127	776
KUVEYT	321	60	261
LİBYA	226	97	129
S.ARABİSTAN	2.090	530	1.560
B.A.E.	172	24	149
TOPLAM	5.338	1.392	3.947

KAYNAK :NORENG Qystein, Petrol ve İslam, s.356

uluslararası pazarda askeri harcamalarını finanse edebilmek için 5 milyar tonun üzerinde petrol satmışlardır.

1974-1980 yıllarında askeri harcamalar için ihraç edilen petrol 1.4 milyar ton iken 1981-1993 yıllarında bu rakam üç misli artarak 4 milyar ton olmuştur.²³⁰

Bölgenin petrol ihracatçısı olan bu ülkelerin askeri harcamaları bu kadar yüksek olmasaydı daha fazla petrol yeraltında bırakılacak, petrol fiyatlarını korumak içinde arz sınırlandırılabilirdi.

**TABLO 15- ASKERİ HARCAMLARIN FİNANSMANI İÇİN GEREKLİ OLANIN
DIŞINDAKİ PETROL İHRACATI (Milyon Ton)**

ÜLKE	1974-1993	1974-1980	1981-1993
CEZAYİR	967	340	627
İRAN	1.066	888	178
IRAK	442	583	- 141
KUVEYT	1.086	637	446
LİBYA	1.263	576	688
S.ARABİSTAN	4.114	2.312	1.801
B.A.E.	1.520	571	949
TOPLAM	10.455	5.907	4.548

KAYNAK :NORENG Qystein, Petrol ve İslam, s.357

TABLO 16- GERÇEK PETROL İHRACATI (Milyon Ton)

ÜLKE	1974-1993	1974-1980	1981-1993
CEZAYİR	1.089	375	715
İRAN	2.569	1.408	1.162
IRAK	1.345	710	635
KUVEYT	1.404	697	708
LİBYA	1.489	673	816
S.ARABİSTAN	6.203	2.842	3.361
B.A.E.	1.692	594	1.098
TOPLAM	15.793	7.298	8.494

KAYNAK :OPEC,Annual Statistical Bulletin, 1994 ²³¹

Bu ülkelerin askeri harcamaları olmasaydı 16 milyar tonu bulan petrol ihracatı 10.5 milyar ton olacaktı.

²³⁰ NORENG Qystein, a.g.e., s.354

²³¹ NORENG Qystein, a.g.e., s.357

1974-1980 döneminde,yedi ülkenin askeri harcamalarını finanse etmek için ihtiyaç duydukları miktar çıktığında,7.3 milyar tonluk fiili ihracata karşılık yaklaşık 6 milyar ton kalacaktı. Yine bu ülkelerin 1981-1993 dönemindeki askeri harcamalarını finanse etmek için ihtiyaç duydukları miktar çıktığında 8.5 milyar tonluk fiili ihracata karşılık yaklaşık 4.5 milyar ton olacaktı. Bu ülkelerin silahlanma harcamalarında meydana gelecek olan düşüş karşısında mali durumlarını düzeltme imkanı bulabilecekler ve daha fazla petrolün yeraltında kalması sağlanacaktır. Petrol fiyatları artacağından silah satan ülkelerin en çok alıcısı olan bu bölge pazarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalabileceklerdir.²³²

Petrol ihracatçısı olan bu ülkelerin silahlanma harcamalarının yüksek oluşu,petrol ihtiyaçlarını bu bölgeden temin eden ülkelere petrol karşılığında silah şeklinde geri dönmektedir. Böylece silah ihracatçısı ülkeler petrol alımlarını silah satışlarıyla dengelemektedirler. Ayrıca bu ülkeler silah pazarlarını korumak ve petrol kotaları ve fiyatları üzerinde bir anlaşmaya varılmasını önlemek için bölgede rekabeti ve düşmanlıkları kontrolleri altında devam ettirmektedirler.²³³

4 - Ortadoğu'da Silahların Denetimi

Dünyada silahlanma yarışının en yoğun olduğu bölge Ortadoğu'dur. Bu bölgede aşırı silahlanma yarışına, Arap-İsrail, İran-Irak ve son olarak da Körfez Savaşı ile Batı-Doğu bloğu arasındaki rekabet etkili olmuştur.

Bölgede silahların denetimi, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile gündeme gelmiş ve Ortadoğu barış görüşmelerinin ağırlıklı konusunu teşkil etmiştir.

Ortadoğu'da silahların denetimi konusunda önemli adımlar atılabilmesi için pek çok siyasal, askeri ve ekonomik engellerin ortadan kalkması gerekmektedir.

Ortadoğu'da silahların denetiminde başarılı olunabilmesi için en başta müzakerelere iştirak eden ülkelerin birbirlerinin varlığını kabul etmelerine, bu konuda alınacak her türlü önlemlere ve sıkı bir denetimi kabul etmelerine bağlıdır.

²³² NORENG Qystein, a.g.e., s.356

²³³ NORENG Qystein, a.g.e., s.358

Ayrıca taraflar arasındaki güvenlik endişeleri ile siyasal uyuşmazlıkların, karşılıklı düşmanlıkların ve korkuların son bulmasına ya da en azından yatışmış olması gerekmektedir.

Ortadoğu’da İran ve Irak gibi revizyonist dış politikalara sahip ülkelerin varlığı tarafların güvenlik endişelerini sürdürmelerine sebep olmaktadır. Bu eğilim yüzünden silahların denetimi konusunda önemli bir engel teşkil ederken bölgedeki siyasal uyuşmazlıklar ile kamuoylarına hakim olan geçmişe dönük düşmanlıklarda etkili olmaktadır. Ortadoğu ülkelerinde kamuoyunun etki sahası sınırlı olduğundan silahların denetimi konusu siyasal liderlerin tavırlarına kalmaktadır. Ortadoğu’da silahlanma sadece güvenlik endişesi ile değil ayrıca ulusal sınırlar içindeki rejimin korunması içinde yapılmış olması silahların denetiminde önemli bir engel teşkil etmektedir.²³⁴

Ortadoğu barış görüşmelerinde bölgenin nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlardan arındırılması önemli konulardan birisidir. Bölgedeki ülkeler arasındaki askeri dengelerin sayı ve nitelik açısından farklı bulunması nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların konversiyonel silahlardan ayrı olarak ele alınmasına imkan vermemektedir.²³⁵

Ortadoğu’nun nükleer silahlardan arındırılması için öncelikle bölge ülkelerinin nükleer silahlara sahip olmaması, herhangi bir devletin nükleer silahları bölgede konuşlandırmaması ve de bölgede nükleer silah kullanma tehdidinin bulunmaması gerekmektedir. Bu şartların gerçekleşmesi oldukça zor görünmektedir.²³⁶

Bölgedeki ülkelerin çoğu nükleer, kimyasal ve biyolojik silahları yasaklayan anlaşmaları imzalayıp onaylamalarına rağmen, bu silahlara sahip olma girişimleri halen devam etmektedir.

²³⁴ AYMAN S.Gülden, “ Ortadoğu’da Silahların Denetimi ”, Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu, Yay. Haz. Sabahattin Şen, Bağlam Yay., İst. 1993, s.227-228

²³⁵ AYMAN S.Gülden, a.g.m., S.233

²³⁶ YILDIZ G.Yavuz, a.g.m., s.177-178

**TABLO 17- ORTADOĞU VE ÇEVRESİNDEKİ ÜLKELER VE KİTLESEL İMHA
SİLAHLARINA İLİŞKİN ANTLAŞMALAR**

ÜLKELER	NSYÖA*	NDKYA**	BKSYA***
AFGANİSTAN	onay-imza	onay-imza	onay-imza
B.A.E.	--	--	imza
BAHREYN	onay	--	onay
CEZAYIR	--	imza	--
ÇAD	imza-onay	imza-onay	--
IRAK	imza-onay	imza-onay	imza-onay
İRAN	imza-onay	imza-onay	imza-onay
İSRAİL	--	imza-onay	--
KATAR	onay	--	imza-onay
KUVEYT	imza-onay	imza-onay	imza-onay
LİBYA	imza-onay	imza-onay	onay
LÜBNAN	imza-onay	imza-onay	imza-onay
MISIR	imza-onay	imza-onay	imza
PAKİSTAN	--	imza-onay	imza-onay
SURİYE	imza-onay	imza-onay	imza
SUUDİARB.	Onay	--	imza-onay
TÜRKİYE	imza-onay	imza-onay	imza-onay
UMMAN	--	--	imza-onay
ÜRDÜN	imza-onay	imza-onay	imza-onay
YEMEN	imza-onay	imza-onay	imza-onay

KAYNAK: The U.N.Disarmament Yearbook,1991,Vol.16,New York, U.N.Pub.,1992,s.440-448;SIPRI Yearbook 1993.World Armaments and Disarmament.New York,Oxford University press,1993, s.765-781 ²³⁷

* Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması 1968

** Nükleer Denemelerin Kısmen Yasaklanması Antlaşması 1963

***Biyolojik ve Kimyasal Silahların Yasaklanması Sözleşmesi 1971

Ortadoğu bölgesinde nükleer silahlanma alanında en fazla gelişme kaydeden ülke İsrail olmuştur. İsrail'in iki nükleer reaktörü bulunmakta ve sahip olduğu nükleer teknolojiyi ihraç da etmektedir.

İsrail'in nükleer gücünün meydana getirdiği tehdit, diğer bölge ülkelerinin nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olma çabalarına sevk etmiştir. Ancak Arap ülkeleri nükleer silahlar alanında başarılı olamayınca kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olmaya yöneldiler. Bu yönde ilk girişimleri Mısır yapmıştır.

Ortadoğu'da nükleer silahlara sahip olmaya istekli diğer ülkelerin başında Suriye, İran, Irak gelmektedir. Suudi Arabistan'ın Çin yapısı CSS-2 orta menzilli balistik füzeye sahip olması, bölgenin askeri yapısının en son durumunu ortaya koyması açısından önemlidir. Bugün İsrail, Suriye, İran, Irak, Libya, Suudi Arabistan ve Cezayir'in yanı sıra bölgeye coğrafi olarak yakın olan Hindistan, Pakistan ve Kuzey Kore'nin cephanelerinde balistik füzeler bulunmaktadır.

Bu ülkelerin çoğunda kimyasal ve biyolojik silahlar, bir kaçında ise nükleer silahlar kullanıma hazır bir şekilde beklemektedir.

Ortadoğu bölgesinde silahlanma yarışının körüklenmesi kaçınılmaz olarak bir çok tehlikeyi beraberinde getirdiği gibi Batı'nın bölgedeki çıkarlarını da tehdit eder hale geldi. Batı Avrupa Birliği (BAB) yeni savunma stratejisini Ortadoğu'dan gelecek nükleer saldırıya yönelik oluştururken, NATO da bölgeyi tehdit merkezi olarak değerlendirmektedir.²³⁸ Dağılan doğu bloğunun Ortadoğu'ya silah satışlarının artması önemli bir sorun haline gelmiştir.²³⁹

Ortadoğu'da silahların denetimi konusunda önemli bir sorunda ,silahlanmayı teşvik edenlerle denetlemeye çalışanların aynı güçler olması bu ülkelerin hem çıkarlarını tehdit etmesine neden olurken hem de bölge çıkarlarını koruyan dengeyi sağlamakta böylece silahlanma ile silahsızlandırma Ortadoğu'da etkisini devam ettirmektedir.²⁴⁰

²³⁷ YILDIZ G.Yavuz, a.g.m., s.211

²³⁸ YILDIZ G.Yavuz, a.g.m., s.177-178

²³⁹ AYMAN S.Güliden, a.g.m., s.238

²⁴⁰ KOCAOĞLU Mehmet, Uluslararası İlişkiler Işığında, s. 215

D - Ortadoğu'nun Geleceği ve Silahlanma

1946 ile 1991 yılları arasında tüm dünyada ortaya çıkan 140 silahlı çatışmadan 7 tanesi Avrupa kıtasında meydana gelirken geriye kalan 133 çatışmanın Ortadoğu'da 40,Asya'da 40,Afrika'da 24 ve 29'u da Latin Amerika'da meydana gelmiştir.1945-1977 yılları arasında Avrupa dışı dünyada meydana gelen çatışmalarda 15 milyon insan hayatını kaybetmiştir. Bu rakam,Birinci Dünya Savaşı'nda ölenlerden fazladır.²⁴¹

Silahlanma ülkeler arasında çatışmaların artmasında etkili olmaktadır. Fiili askeri güce sahip olan her ülke,bulunduğu bölgede güç dengesini kendi menfaatleri lehine değiştirmek istemesi bölgedeki diğer ülkelerinde silahlanmasına neden olur. Böylece sorunlara barışçı yaklaşımlar ortadan kalkarak yerine ülkeler arasındaki sorunlar çatışma nedeni haline gelir. Artık her iki taraf da sorunların çözümü olarak militarist politikalara öncelik vermeye başlarken, çatışmaların uluslararası boyuta ulaşma tehlikesi de ortaya çıkmış olur.²⁴²

²⁴¹ SANDER Oral, a.g.e., s.455-456

²⁴² YILDIZ G.Yavuz, a.g.m., s.187-188

**TABLO 18- ORTADOĞU'DA VE YAKIN ÇEVRESİNDE MEYDANA GELEN
ÇATIŞMALARA DEVLETLERİN KATILMA SAYISI**

DEVLET	ÇATIŞMALARA KATILMA SAYISI
ABD	3
AFGANİSTAN	3
CEZAYİR	1
FAS	3
FRANSA	10
GÜNEY YEMEN	2
HİNDİSTAN	8
IRAK	5
İNGİLTERE	5
İRAN	6
İSRAİL	7
KUVEYT	1
KUZEY YEMEN	3
LİBYA	2
LÜBNAN	4
MISIR	6
PAKİSTAN	4
Eski (SSCB)	1
SURİYE	8
SUUDİ ARABİSTAN	1
TÜRKİYE	4
UMMAN	1
ÜRDÜN	3

KAYNAK: Michael J.Kinnucan, “ Poltical Economy and Militarism”,Political Science and Politics, 1992, s.508,509'daki TABLE-I:Worl Political Ekonomies²⁴³

²⁴³ YILDIZ G.Yavuz, a.g.m., s.212

Ortadoğu'da ve yakın çevresinde meydana gelen çatışmalara devletlerin katılma sayısına baktığımızda Ortadoğu bölgesi çatışmaların yoğunluğu bakımından dünyada ilk sırayı almaktadır. Bu durum, büyük devletlerin bölgede çıkar çatışmalarından kaynaklandığı gibi bölge ülkelerinin güç dengesini kendi lehine değiştirme çabalarından da kaynaklanmaktadır. Bu iki nedeni birbirinden ayırmak bölge açısından mümkün değildir.

Çatışmalar içinde en çok yer alan ülkelerin aynı zamanda silahlanma yarışında ilk sıraları alan İran, Suriye, Irak ve İsrail gibi ülkeler olduğunu görmekteyiz.

Ortadoğu ülkelerine en fazla silah satışı 1993-1995 seneleri arasında olmuştur.

Suudi Arabistan	22.555 milyon dolar	% 61
Mısır	4.495 milyon dolar	% 12.2
İsrail	2.060 milyon dolar	% 5.6
Kuveyt	2.055 milyon dolar	% 5.6
İran	1.780 milyon dolar	% 4.8
B. Arap Emirlikleri	1.735 milyon dolar	% 4.7
Diğer Ülkeler	2.260 milyon dolar	% 6.1

Bu altı ülke Ortadoğu ülkelerindeki silah alımlarının % 94 teşkil ederek toplam 37 milyar tutarında silah alımı yapmışlardır. 1996 senesinde 8.6 milyarlık silah alımı ve 1997 de ise bu miktarı aştığı görülmektedir. Yapılan istatistiklere bakıldığında 1997 yılında da silah alımlarında Ortadoğu ülkeleri % 62 ' lik artışla ilk sırayı muhafaza etmektedir.

Dünya ülkeleri içerisinde silah alan ülkelerin % 27'sini Suudi Arabistan teşkil etmektedir²⁴⁴

1996-1997 seneleri içersinde dünya ülkelerinin yapmış olduğu savunma harcamaları önceki yıllara göre 4.5 kat artış göstermektedir. Mısır, Suudi Arabistan dan sonra ikinci silah alan ülke durumuna gelmiştir. Ortadoğu'da silah alımlarının % 14'ünü temsil etmektedir. Bu iki ülke Ortadoğu'daki silah alımlarının % 33'ünü temsille başta bulunmaktadır.

Bölgede savunma bütçelerini silahlanma için harcayan diğer Ortadoğu ülkelerinden Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri de 1996/1997 senlerinde Ortadoğu'daki silah alımlarında % 6 ve % 3'lük bir seviyede bulunmaktadırlar. Ortadoğu'daki bu ülkeler dünya İstatistiklerine göre % 11 silah alımı ile Suudi Arabistan ve Mısır'da ikinciliği oluşturmuyorlar.

Son senelerin kayıtları incelendiğinde dünyada silah satın alan ülkelerin başında Suudi Arabistan gelmektedir. Bu ülkeyi Mısır takip etmekte, Kuveyt üçüncü, B. Arap Emirlikleri dokuzuncu, Umman 17'nci , İsrail 21'nci ve İran'da 27 sırayı teşkil etmektedirler.

Ortadoğu ülkelerine silah satan ülkelerin liderliğini A.B.D. korumaktadır. A.B.D.1993-1994 senelerinde yalnızca Ortadoğu ülkelerine sattığı silahlardan 18.4 milyar dolar kazanmaktadır. Bu bölgede silah alımlarının % 43'ü A.B.D. tarafından karşılanmaktadır. A.B.D. Ortadoğu'da Suudi Arabistan a 10.1 milyar dolarlık, Mısır'a ise 4.1 milyar dolarlık silah satmıştır. İsrail'e 1.7 milyar Kuveyt'e 1.6 milyar silah satmıştır.

İngiltere bölgeye en çok silah satan ikinci ülke olarak 11.4 milyar silah satmıştır. Bölgede satılan silahların %77 sini ,% 43 ile A.B.D.% 31 ile İngiltere satmıştır.

Fransa ve Rusya ise bölgeye % 10 oranında silah satmıştır. Fransa 2 milyar dolarlık satışla Rusya ise 1.7 milyar dolarlık satışla bölgede silah satışlarını sürdürmektedir. Fransa,1.4 milyar dolarlık satışını Suudi Arabistan'a yaparken Rusya,1 milyarlık dolarlık silah satışını İran'a yapmıştır.²⁴⁵

²⁴⁴ World Military Expenditvies and Arms Transfers 1996 - U.S.ARMS CONTROL AND DISARMAMENT AGENCY, s.113

Ortadoğu ülkelerinin 1998-1999 yılı silah siparişleri bölgede silahlanma yarışının artarak devam edeceğini göstermektedir.

Ortadoğu'da silahlanma yarışı bölgeyi ve uluslararası barışı tehdit etmeye devam etmektedir. Silah sanayinin teknolojik yapısı, bölge ülkelerinin dışa bağımlı olmasını gerektirmektedir. Silah sektöründeki elektronik, bilgisayar ve benzeri sanayiler ile araştırma geliştirme fonlarından Ortadoğu ülkeleri yoksun bulunmaktadır. Bu alanlara gerekli mali kaynak bulunsa bile silah üretim sanayini ancak bu teknolojiyi üreten ülkeler ile işbirliği şeklinde gerçekleştirebilirler. Silahlanma bu şekilde bağımlılık ilişkisini yeniden üreterek bölgede yine güçlü devletlerin hegemonyasının sürmesine neden olmaktadır.²⁴⁶

Ortadoğu'da ki yüksek savunma harcamaları, bu ülkelerin sosyal refahlarının ve ekonomik gelişmelerinin önündeki en büyük engel olmaya günümüzde olduğu gibi gelecekte de devam edecektir.

²⁴⁵ a.g.m. s.113-114

²⁴⁶ YILDIZ G.Yavuz, s.178-179

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ortadoğu , çeşitli kavimlerin ve etnik grupların bir arada yaşadığı, farklı dillerin konuşulduğu ve değişik dinlerin yer aldığı bir bölgedir. Bölgede yer alan ülkelerin sınırları, güçlü devletlerce ; tarihi gelenekleri, etnik ve dini bölünmeleri dikkate alınmadan çizilmiş olması, çatışmalara ve istikrarsız siyasi yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ortadoğu'nun jeopolitik ve jeostratejik önemi, coğrafi mevkiinin sağladığı ulaşım kolaylıkları ile petrole sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Ortadoğu, 19.yüzyıldan günümüze kadar, güçlü devletlerin bölgeye ve zengin petrol kaynaklarına hakim olma mücadelesi ve rekabetine sahne olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte günümüzün ana güç odaklarını A.B.D., Avrupa Birliği bilhassa Almanya ve Japonya oluştururken , Rusya ve Çin'de bu yarışta var olmaya çalışmaktadır

Güçlü devletlerin , siyasi, askeri ve ekonomik rekabetleri ; büyük bir pazar ve finansman kaynağı olarak gördükleri Ortadoğu'da kıyasıya devam etmektedir.

Körfez Savaşından sonra bölgede A.B.D.nin hakimiyeti söz konusudur. A.B.D.nin Ortadoğu politikası, Körfez ülkeleri, İsrail ve Süveyş Kanalı ekseninde şekillenirken, petrolün A.B.D. ve Batı pazarlarına kesintisiz ulaşmasını sağlamayı da milli güvenliği ile ilişkili hale getirmiş bulunmaktadır.

Ortadoğu'da kendi inisiyatifleri dışında bir yapılanmanın olmasını istemeyen Avrupa Birliği ülkeleri de bölgede pazar ve nüfuz elde etme çalışmalarına devam ederken , A.B.D.nin ve Rusya'nın da bölgede etkin olmasını istememektedirler.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Rusya'nın bölgedeki ağırlığı azalmıştır. Rusya için; dne kadar Arap-İsrail anlaşmazlığı Ortadoğu politikalarında önceliği oluştururken bugün ise büyük bir pazar olarak gördüğü Körfez ülkelerine silah satışlarını ne çıkartarak ekonomisine rahat bir nefes aldırılmayı düşünmektedir

Japonya'da Ortadoğu pazarında diğer ülkelerle rekabet halindedir. Bölge ülkelerine kredi açarak sahip olduğu konumu muhafaza etmek istemektedir.

Petrol ihtiyaçlarını bu bölgeden temin eden Avrupa Birliği lkeleri ile Japonya , Ortadoğu'da meydana gelebilecek herhangi bir karışıklık ve huzursuzluktan direkt olarak etkilenecek ülkelerdir.

Ortadoğu , i ve dış sebeplerle dünyada en çok çatışmanın ve silahlanmanın olduğu bir bölgededir.

Arap-İsrail savaşları, İran- Irak savaşı ile Körfez Savaşı bölgede silahlanmayı arttırmıştır. Fiili askeri güce ve silaha sahip olan ülkeler, g dengesini kendi lehine çevirmek istemesi ile güçlü devletlerin bölgedeki çıkarları Ortadoğu'da devamlı olarak çatışma ortamını meydana getirmiştir.

İsrail'in varlığından kaynaklanan Arap-İsrail atışması bölgenin en önemli problemi iken körfez savaşından sonra Arapların kendi aralarındaki sınır anlaşmazlıklarının da bölge için önemli bir sorun olduğu ortaya çıkmıştır.

Bölgede istenmeyen İsrail'in varlığı kabul edilir olmuştur. İsrail'in, ilk olarak Mısır ile başlatmış olduğu yakınlaşma, Gazze ve Eriha'da Filistin'e özerklik vermesi, Ürdün'le barış görüşmelerine başlaması ve Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi ile birlikte Ortadoğu'da barış rüzgarları esmeye başlamıştır.

İsrail-Suriye ve İsrail-Lübnan arasında, A.B.D.nin öncülüğünde ilişkilerin düzeltilmesi yönünde barış görüşmeleri başlatılmıştır. Filistin Devletin konumu, Kudüs'n statüsü, Filistinli mlteiler ile İsrail'in işgali altındaki Suriye ve Lübnan topraklarının durumu hala belirsizliğini korumaktadır.

Körfez savaşı ile Irak'ın güneyde 32'inci, kuzeyde ise 36'ıncı paralel arasındaki bölgede meydana gelen otorite boşluğundan A.B.D.nin himayesinde doğacak olan bir devlet, Türkiye, Suriye ve İran'ı direk etkileyeceğinden , çıkacak bir çatışmanın bütün Ortadoğu'yu ve uluslararası barışı etkileyecek boyuta gelme ihtimali söz konusudur.

Son zamanlarda Ortadoğu bölgesinde sınır aşan sular yüzünden savaş çıkabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Sınır aşan suların kullanımı konusunda bölge ülkeleri kendi aralarında bu konuyu makul ve kabul edilebilir ölçülerde çözemezlerse, bu sorun istismara, kışkırtmalara açık olarak beklemeye devam edecektir.

Sanayileşmiş Batılı ülkelerin, ekonomik büyümelerini devam ettirebilmeleri için , petrolün güvenli bir şekilde ülkelerine ulaşması çok önemlidir. Petrol kaynakları üzerindeki kontrol, hakim olana güç katarken rakiplerini aynı ölçüde gelişmesini zayıflatacağı için , bölgeyle ilgili güçlü devletler arasındaki rekabet devam etmektedir. Ortadoğu'da ki siyasi, askeri ve iktisadi sorunların arkasında yatan temel unsur petroldür

Ortadoğu'da barış görüşmeleri neticesinde, İsrail'in ; Filistin, Suriye ve Lübnan'la olan sorunlarının sona erdiğini düşünsek bile bölgede mevcut olan tehditlerin çeşitlenmesi nedeniyle barışın sağlanması zor olacaktır.

Uluslararası ortamda Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra oluşan yumuşama savunma harcamalarında azalma meydana getirmiş olmasına rağmen; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde silah endüstrisi en hızlı büyüyen sektör olmuştur.

A.B.D. ve Avrupa ülkeleri dünyanın en güçlü ve en ileri silah üreticileridir. Bu ülkelerdeki güçlü şirketler uluslararası ticaretteki ağırlıklarını her geçen gün arttırmaktadırlar.

Bu şirketler savunma sanayiinde devamlı icatlar yaparak Robot, Lazer, Enerji, Uzay , Işık, Optik ve Nükleer Endüstri gibi Mühendislik mesleğinin dallarını her geçen gün genişletmektedirler. Ortadoğu ülkelerinin çoğunda orduları modernize etme, silah bakım, onarım ve yenileme çalışmalarını da bu şirketler yapmaktadır.

Ortadoğu'da ülkelerin bütçelerinin en önemli kalemini savunma harcamaları teşkil etmektedir. Bölgedeki her çatışma silahlanma yarışını hızlandırmıştır. Savunma harcamaları, bu ülkelerde Gayri Safi Milli Hasıllarının önemli bir kısmını kapsamaktadır. Aşırı silahlanma büyüme hızlarını düşürürken, dış borç yüklerini de arttırmıştır.

Ortadoğu ülkelerinin çoğu , sanayileşme ve teknoloji bakımından geri oldukları için savunma sanayinde dışa bağımlı durumdadırlar. Savunma sanayinin alt yapısı oluşmamıştır. Bu ülkelerdeki silahlara ait bir iki parçanın temin edilememesi sonucunda en modern silahlar dahi hurda durumuna kullanılamaz hale gelmektedir.

Körfez Savaşı'ndan sonra bölgede oluşan güvenlik kaygısı ile başta körfez ülkeleri olmak üzere Ortadoğu ülkeleri ordularının ve silahlarının modernize edilme çalışmalarına hız verilmesiyle savunma harcamalarında önemli artışlar meydana gelmiştir.

Petrol gelirlerinin büyük bir kısmı petrol ithal eden ülkelere silah alımları ile geri dönmektedir. Silah satan ülkeler büyük karlar elde ederlerken bu ülkeleri de kendilerine bağımlı kılmaktadırlar.

Savunma Harcamaları, iktisadi kaynakların yok olmasına, ekonomik kalkınmanın ve sosyal refahın azalmasına neden olmaktadır. Ortadoğu ülkeleri savunma endüstrilerini kurabilirlerse , iktisadi büyümenin denk bütçe ile sağlanmasını, istihdam artışını, döviz tasarrufunu, dış borçların azaltılmasını, enflasyonu düşürmeyi, eğitim, sağlık , şehirleşme gibi alanlara iktisadi kaynakların doğru aktarılmasını sağlayabileceklerdir. Ancak bugün için bunu başarmaları zor görünmektedir.

Ortadoğu’da çoğu ülkenin orduları yeni kurulduğu için askeri yapılanmaları ve silahlanmaları birbirlerinden etkilenmiştir. Ordunun büyümesi nüfus oranlarına göre çok yüksektir. İç ve dış çatışmaların yoğun olduğu bu bölgede askerin sayısı, askeri harcamaların yüksekliği militarizmin oluşmasına neden olmaktadır.

Uluslararası alanda silahsızlanma çalışmaları büyük devletlerin kontrolünde devam ederken ülkelerin nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olma eğilimleri devam etmektedir. Kuzey Kore’nin ülkesinden fırlattığı, Japonya’yı aşır Pasifik Okyanusu’na ulaştırmış olduğu uzun menzilli füze denemesi ile Hindistan ve Pakistan’ın peş peşe nükleer silah denemeleri yapmaları 21. Yüzyıla girerken dünya barışının geleceği ile ilgili kuşkular oluşturmaktadır.

Ortadoğu ülkelerinde askeri dengelerin sayı ve nitelik bakımından farklı olması, ülkelerin bu eksikliklerini nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olarak giderme eğilimini ortaya çıkarmıştır. Bölge ülkeleri nükleer, kimyasal ve biyolojik silahları yasaklayan antlaşmaları imzalamalarına rağmen İsrail, İran, Irak, Suriye ve Suudi Arabistan’ın balistik füzelere sahip olması bölge barışını tehdit etmektedir. Batı Avrupa Birliği ve NATO Ortadoğu’nun tehdit merkezi olarak değerlendirilmektedir. Gizli silah transferlerinin varlığı bölgede sorun haline gelmiştir.

Ortadoğu’da silahların denetimi için siyasi, askeri ve ekonomik bir çok engelin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Silah satışlarından kar edenlerle , silah satışlarını denetleyen güçlerin aynı ülkeler olması Ortadoğu’da silahlanma yarışının hızla devam edeceğini göstermektedir.

Günümüzde Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu dünyanın en istikrarsız bölgeleri olarak gösterilmektedir. Türkiye bu üç bölgenin tam ortasında bulunmaktadır. Yedi olan komşusu Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla on üçe çıkmıştır.

Komşu ÷lkelerdeki ciddi siyasi, askeri, ekonomik krizlerin varlığı, karşılaşılan güvenlik sorunları , hasmane tutum içersinde bulunan rakiplerinin devamlı bir hareketlilik içinde silahlandıkları dikkate alındığında Türkiye'nin savunma harcamalarında tasarruf yapması mümkün gözükmemektedir.

Aynı şekilde Ortadoğı ÷lkelerinin, askeri güçlerine ve silah siparişlerine baktığımızda da bölgede silahlanmanın devam edeceğine, 21.yüzyıla girerken iktisadi kaynaklarını, ağırlıklı olarak ekonomik gelişme ve sosyal refahın artırılmasına değil, tercihlerini savunma harcamaları lehine kullanacaklarını görmekteyiz.

EKLER

EK -1 ORTADOĞU ÜLKELERİNİN SİLAH SİPARİŞLERİ 1996-1998

1-1. BAHREYN

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI (ADET)	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
BAHREYN	A.B.D.	SAVAŞ UÇAĞI	F-16 C/D	8	1998	2001
	A.B.D.	HELİKOPTER	AH-1	12	1994	1997
	A.B.D.	FIRKATEYN	AH-PERRY SINIFI	1	1995	1997
	A.B.D.	TANK	M-60 A3	60	1995	1996
	A.B.D.	SAM FÜZELERİ	HAWK (BATARYA)	8	1996	1997
	A.B.D.	SAHRA TOPLARI	M-110	49	1995	1997

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-2. MISIR

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI (ADET)	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
MISIR	A.B.D.	Savaş Uçağı	F-16 C/D	46	1991	1996
	A.B.D.	Savaş Uçağı	F-16 C/D	21	1996	1999
	A.B.D.	Savaş Helikopteri	AH-64 A	36	1990	1999
	A.B.D.	Personel Helikopteri	UH-60L	2	1995	1995
	A.B.D.	Helikopter	CH-47 D	4	1997	1999
	A.B.D.	Firkateyn	OH-PERRY SINIFI	3	1997	1997
	A.B.D.	Helikopter	SH-2G	10	1994	1997
	A.B.D.	Savaş Tankları	M-1A1	555	1988	1993
	A.B.D.	Savaş Tankları	M-1A1	80	1996	1999
	HOLLANDA	Zırhlı Piyade Savaş Araçları	YPR-765	611	1995	1996
	YERLİ ÜRETİM	Zırhlı Personel Taşıyıcıları	AL-AKHBAR	-	-	1998
	A.B.D.	Toplar	SP-122	24		1998
	A.B.D.	Sam Füzeleri	AVENGER	50	1998	-
	A.B.D.	Zırhlı Personel Taşıyıcıları	M-113	378	1995	1997

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-3. İRAN

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI (ADET)	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
İRAN	YERLİ ÜRETİM	SSM FÜZELERİ	SHIHAB-2 KISA MESAFE		1994	1998
	YERLİ ÜRETİM	SSM FÜZELERİ	SHIHAB-3 ORTA MESAFE		1994	1999
	YERLİ ÜRETİM	MRBM FÜZELERİ	SHIHAB-4 UZUN MESAFE		1994	
	YERLİ ÜRETİM	SAVAŞ UÇAĞI	AZARAKHSH		1986	
	FRANSA	EĞİTİM UÇAĞI	TB-21	12	1996	
	ÇİN	NAKLİYE UÇAĞI	Y-7	14	1996	1998
	RUSYA	SS DENİZALTI	KILO SINIFI	3	1989	1996
	YERLİ ÜRETİM	SS DENİZALTI			1997	
	YERLİ ÜRETİM	KORVET	UFAK FİRKATEYN	3	1998	2002
	ÇİN	HUCUM BOTU	HUDONG SINIFI	10	1992	1994
	RUSYA	SAVAŞ TANKI	T-72	200	1989	1994
	YERLİ ÜRETİM	SAVAŞ TANKI	TIP-72 Z			1996
	YERLİ ÜRETİM	SAVAŞ TANKI	ZÜLFİKAR		1994	1997
	YERLİ ÜRETİM	HAFİF TANK	TOWSAN			
	YERLİ ÜRETİM	ZIRHLI PERSONEL TAŞIYICI	BORAGH	40		
4	YERLİ ÜRETİM	TOP	THUWDER-1			1996
	YERLİ ÜRETİM	TOP	HUWDER-2			1996
	YERLİ ÜRETİM	TROKET RAMPALARI	ZELZAL-2			
	YERLİ ÜRETİM	ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	FADJR-3			
	YERLİ ÜRETİM	ROKET ATARLAR	HADİD			
	YERLİ ÜRETİM	ERKEN UYARI UÇAĞI	STEALTH			1997

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-4. İSRAİL

ÜLKE	SILAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI (ADET)	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
İSRAİL	YERLİ ÜRETİM	BMD	HOMA	2	1986	1999
	YERLİ ÜRETİM	SAM FÜZELERİ	NAUTILUS			
	YERLİ ÜRETİM	BMD SİSTEMİ	MOAB			
	YERLİ ÜRETİM	UYDU SİSTEMİ	OFEQ-3			1995
	YERLİ ÜRETİM	UYDU SİSTEMİ	OFEQ-4			1999
	YERLİ ÜRETİM	UYDU SİSTEMİ	AMOS-1	1	1995	1996
	A.B.D.	SAVAŞ UÇAĞI	F-151	25	1993	1998
	A.B.D.	AAM FÜZELERİ	AMRAAM	64	1993	1998
	YERLİ ÜRETİM	AAM FÜZELERİ	PYTHON-4		1993	1998
	YERLİ ÜRETİM	PGM FÜZELERİ	MSOV			1998
	A.B.D.	NAKLİYE TANKER UÇAĞI	KC-135	1		1997
	A.B.D.	HELİKOPTER	AH-64D		1998	
	A.B.D.	HELİKOPTER	AH-1	14	1995	1996
	A.B.D.	NAKLİYE HELİKOPTERİ	S-70 A	15	1996	1998
	FRANSA	HELİKOPTER	AS-565	8	1994	1997
	ALMANYA	DENİZALTI	DOLPHIN	3	1991	1998
	A.B.D.	KORVET	SAAR-5	3	1989	1995
	YERLİ ÜRETİM	HUCUM BOTU	SUPER DVORA	2	1997	1998
	A.B.D.	LST ÇIKARTMA GEMİSİ	NEWPORT TİPİ	1	1997	1998
	YERLİ ÜRETİM	SAVAŞ TANKI	MERKAVA-4		1991	
	A.B.D.	ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	ARAÇLARI VE RAMPALARI	42	1994	1995
	A.B.D.	SAM FÜZELERİ	CHAPARRAL	36	1995	1996
	YERLİ ÜRETİM	SILVER ARROW			1997	1998

KAYNAK : MILITARY BALANCE, THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-5. KUVEYT

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI (ADET)	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
KUVEYT	A.B.D.	SAM FÜZE BATARYASI	PATRIOT	5	1992	
	FRANSA	PFM DEVİRİYE BOTLARI	ALMARADIM	8	1995	1998
	İNGİLTERE	SSM FÜZELERİ	SEA-SKUA	60	1997	1998
	A.B.D.	SAVAŞ HELİKOPTER LERİ	AH-64 D	16	1997	
	A.B.D.	SAVAŞ TANKLARI	M-1A2	218	1992	1994
	İNGİLTERE	ZIRHLI PIYADE SAVAŞ ARACI	WARRIOR	254	1993	1994
	RUSYA	ZIRHLI PIYADE SAVAŞ ARACI	BMP-3	126	1994	1995
	RUSYA	ZIRHLI PIYADE SAVAŞ ARACI	BMP-2	46	1993	1996
	AVUSTURYA	ZIRHLI PERSONEL TAŞIYICI	APL-PANDUR	70	1996	
	AVUSTURYA	ZIRHLI PERSONEL TAŞIYICI	S-600	22	1997	1998
	ÇİN	TOP	PLZ-45	27	1997	
	A.B.D.	TOP	M-109A6	48	1998	
	FRANSA	ZIRHLI PERSONEL TAŞIYICI	VBL	20	1995	1997

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-6. ÜRDÜN

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI (ADET)	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
ÜRDÜN	A.B.D.	SAVAŞ UÇAĞI	F-16 A/B	16	1995	1997
	A.B.D.	NAKLİYE UÇAĞI	C-130 H	1		1997
	A.B.D.	HELİKOPTER	UH-60L	4	1995	1998
	A.B.D.	TEKTİK HELİKOPTER	UH-1H	18		1996
	A.B.D.	TANK	M-60A3	50		1996
	A.B.D.	TANK	M-60A3	38		1998
	A.B.D.	TOP 203 mm.	HAVAN TOPLARI	18		1998

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-7. UMMAN

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI (ADET)	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
UMMAN	İNGİLTERE	SAVAŞ UÇAĞI	JAGUAR	15	1997	
	İNGİLTERE	KORVET	VT-83	2	1992	1997
	İNGİLTERE	TANK	CHALLENGE II	20	1997	
	A.B.D.	TANK	M-60A3	50	1995	1997
	ÇEKOSLAVA K	ZIRHLI PERSONEL TAŞIYICI	PIRANHA	80	1993	1994
	RUSYA	TOP	G-6	25	1995	1996
	ÇEKOSLAVA K	UÇAKSAVA R TOPU	35 mm. ÇİFT NAMLULU	4 Batarya		1996
	FRANSA	ZIRHLI PERSONEL TAŞIYICI	VBL	41	1995	1997

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-8 KATAR

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI (ADET)	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
KATAR	İSPANYA	SAVAŞ UÇAĞI	F-1	5	1995	1997
	FRANSA	SAVAŞ UÇAĞI	MIRANGE 2000-5	12	1994	1997
	İNGİLTERE	EĞİTİM UÇAKLARI	HAWK 100	15	1996	1999
	İNGİLTERE	HUCUM BOTU	BARZAN	4	1992	1997
	İNGİLTERE	SAM FÜZELERİ	STAAARBUR ST		1996	
	FRANSA	TANK	AMX-30	10	1997	
	ÇEKOSLAVA K	LAV SİLAHLARI	PIRANNA II	38	1996	1997

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-9 SUUDİ ARABİSTAN

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI (ADET)	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
SUUDİ ARABİSTAN	A.B.D.	SAVAŞ UÇAĞI	F-15 S	72	1992	1995
	İNGİLTERE	SAVAŞ UÇAĞI	TORNADO IDS	48	1993	1996
	A.B.D.	ERKEN UYARI UÇAKLARI	AWACS-E3	5	1997	
	İNGİLTERE	EĞİTİM UÇAKLARI	HAWK-65	20	1993	1997
	ÇEK	EĞİTİM UÇAKLARI	PC-9	20	1993	1996
	FRANSA	FIRKATEYN	LA FAYETLE	3	1994	2002
	İNGİLTERE	MAYIN GEMİSİ	SAMDOWN	3	1988	1997
	İTALYA	HELİKOPTER	AB-412 TP	40	1997	
	RUSYA	TOP	G-6	30	1997	
	İNGİLTERE	HAVAN TOPLARI	LAV-AMS	73	1998	1998

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-10 BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI (ADET)	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
B.A.EMİRLİKLERİ,	A.B.D.	AVCI UÇAKLARI	F-16	80	1998	2002
	FRANSA	SAVAŞ UÇAKLARI	MIRANGE 2000-9	30	1997	2001
	FRANSA	SAVAŞ UÇAKLARI	MIRANGE 2000	33	1997	2000
	FRANSA	ASM FÜZELERİ	APACHE		1998	
	İNGİLTERE	EĞİTİM UÇAKLARI	HAWK	26	1989	1992
	İNGİLTERE	SAVAŞ UÇAKLARI	HAWK 200	18	1998	2001
	ALMANYA	EĞİTİM UÇAKLARI	G-115TA	12	1996	1997
	RUSYA	NAKLİYE UÇAĞI	İL-76	4		
	ENDONEZYA	NAKLİYE UÇAĞI	CN-235	7	1997	
	ENDONEZYA	NAKLİYE UÇAĞI	CN-235-200	4	1998	
	A.B.D.	SAVAŞ HELİKOPTERİ	AH-64-A	10	1996	
	FRANSA	SAVAŞ HELİKOPTERİ	AS-565	7	1995	1997
	FRANSA	SAVAŞ HELİKOPTERİ	SA-342	5	1997	
	İTALYA	SAVAŞ HELİKOPTERİ	A-109	3	1994	1995
	İTALYA	SAVAŞ HELİKOPTERİ	AB-412	5	1994	1996
	HOLLANDA	FIRKATEYN	KORTENEAR	2	1996	1997
	A.B.D.	SSM FÜZELERİ	HARPOON	24	1997	
	FRANSA	TANK	LECLERC	430	1993	1994
	RUSYA	ZIRHLI PİYADE SAVAŞ ARAÇLARI	BMP-3	330	1992	1996
	TÜRKİYE	ZIRHLI PİYADE TAŞIYICI	AAPC	136	1997	1999
	HOLLANDA	TOP	M-109	87	1995	1997

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-11 SURİYE

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
SURİYE	ÇİN	SSM FÜZELERİ	M-9		1996	1997
	UKRANYA	TANK	T-55 MW	200	1995	1997

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-12 LÜBNAN

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
LÜBNAN	A.B.D.	HELİKOPTER	UH-1H			1998
	A.B.D.	ZIRHLI PERSONEL TAŞIYICI	APC-M-113	88	1995	1997

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

1-13 YEMEN

ÜLKE	SİLAHI SATAN ÜLKE	SİLAHIN CİNSİ	SİLAHIN MODELİ	MİKTARI	SİPARİŞ TARİHİ	TESLİM TARİHİ
YEMEN	FRANSA	KEŞİF UÇAĞI	VIGILANTE	6	1996	1997

KAYNAK : MILITARY BALANCE,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES :1998-1999

EK - 2 ORTADOĞU ÜLKELERİNİN ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI**2.1. SUUDİ ARABİSTAN**

	ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI					
	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	104.000	104.000	105.500	105.500	105.500	105.500
AKTİF GÜÇLERİ	104.000	104.000	105.500	105.500	105.500	105.500
YEDEK GÜÇLERİ	57.000	57.000	57.000	57.000	57.000	57.000
KARA KUVVETLERİ	70.000	70.000	70.000	70.000	70.000	70.000
SAVAŞ TANKLARI	770	770	1.055	1.055	1.055	1.055
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	235	235	235	235	235	235
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	1.700	1.700	1.850	1.850	1.850	1.850
ZIRHLI PIYADE SAVAŞ ARAÇLARI	570	570	970	970	970	970
ÇEKİLİ TOPLAR	433	433	591	591	591	591
HAVAN TOPLARI	400	400	510	510	540	540
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	170	170	260	260	260	260
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	290	290	290	290	290	290
ROKET RAMPALARI	60	60	60	60	60	60
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	300	300	300	300	300	300
ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	60	60	60	60	60	60
UÇAKSAVAR TOPLARI	420	420	420	420	420	420
KARADAN HAVAYA FÜZELER	309	309	542	542	542	542
KARADAN KARAYA FÜZELER	30	30	235	235	235	235
HELİKOPTERLER	44	44	56	56	59	59
EĞİTİM UÇAKLARI	-	-	-	-	5	5
GÖZETLEME UÇAKLARI	1	1	1	1	1	1
DENİZ KUVVETLERİ	12.000	12.000	12.000	13.000	13.500	13.500
FIRKATEYNLER	8	8	8	8	8	8
HUCUM BOTLARI	9	9	9	9	9	9
DEVİRİYE BOTLARI	17	17	17	17	17	17
SAHİL GÜVENLİK BOTLARI	3	3	7	7	7	7
MAYIN DÖKÜCÜ	3	3	4	4	3	3

GEMİLER						
MAYIN TARAYICI GEMİLER	3	3	4	4	3	3
ANFİBİ ÇIKARMA GEMİLERİ	4	4	4	4	4	4
DESTEK VE YARDIMCI GEMİLER	7	7	2	2	7	7
HELİKOPTERLER	20	20	33	33	31	31
HAVA KUVVETLERİ	18.000	18.000	18.000	18.000	18.000	18.000
SAVAŞ UÇAKLARI	95	95	102	102	146	146
AVCI UÇAKLARI	122	122	124	124	191	191
KEŞİF UÇAKLARI	10	10	10	10	10	10
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	21	21	21	21	21	21
NAKLİYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	49	49	49	49	48	48
SAVAŞ HELİKOPTERLERİ	94	94	98	98	98	98
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	146	146	146	146	105	105
ERKEN UYARI UÇAKLARI	5	5	5	5	5	5
TANKER UÇAKLARI	6	6	6	6	8	8
HAVADAN KARAYA FÜZELER	80	80	155	155	155	155
HAVADAN HAVAYA FÜZELER	58	58	208	208	208	208
RADARA YAKALANMAYA N FÜZELER	200	200	200	200	200	200
KARADAN HAVAYA FÜZELER	249	249	332	332	500	500

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR
STRATEGIC STUDIES: 1992-1993-1994-1995-1996-1996-1997-1998-1999

2.2. BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	61.500	61.500	64.500	64.500	64.500	64.500
KARA KUVVETLERİ	57.000	57.000	59.000	59.000	59.000	59.000
SAVAŞ TANKLARI	125	125	276	276	703	703
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	60	60	60	60	69	69
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	350	350	470	470	570	570
ZIRHLI PİYADE SAVAŞ ARAÇLARI	265	265	348	348	433	433
ÇEKİLİ TOPLAR	196	196	194	194	56	56
HAVAN TOPLARI	101	101	135	135	135	135
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	88	88	175	175	175	175
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	280	280	275	275	275	275
ROKET RAMPALARI	65	65	65	65	65	65
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	295	295	295	295	295	295
ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	30	30	66	66	66	66
UÇAKSAVAR TOPLARI	68	68	52	52	62	62
KARADAN HAVAYA FÜZELER	180	180	220	220	220	220
KARADAN KARAYA FÜZELER	8*	8*	8*	8*	6*	6*
GÖZETLEME UÇAKLARI	-	-	-	-	8	8
ERKEN UYARI UÇAKLARI	-	-	-	-	13	13
DENİZ KUVVETLERİ	2.000	2.000	1.500	1.500	1.500	1.500
FIRKATEYNLER	-	-	1	1	2	2
KORVETLER	2	2	2	2	2	2
HUCUM BOTLARI	8	8	8	8	8	8
DEVİRİYE BOTLARI	9	9	9	9	9	9
SAHİL GÜVENLİK BOTLARI	2	2	2	2	2	2
ANFİBİ ÇIKARMA GEMİLERİ	3	3	3	3	3	3
DESTEK VE YARDIMCI GEMİLER	3	3	3	3	3	3
HAVA KUVVETLERİ	2.500	2.500	4.000	4.000	4.000	4.000

SAVAŞ UÇAKLARI	97	97	93	93	99	99
AVCI UÇAKLARI	-	-	22	22	22	22
KEŞİF UÇAKLARI	8	8	8	8	8	8
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	19	19	22	22	22	22
NAKLİYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	49	49	38	38	41	41
SAVAŞ HELİKOPTERLERİ	39	39	42	42	49	49
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	28	28	35	35	47	47
HAVADAN KARAYA FÜZELER	119	119	119	119	119	119
HAVADAN HAVAYA FÜZELER	2*	2*	8*	8*	8*	8*

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR
STRATEGIC STUDIES: 1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

* Batarya

2.3. UMMAN

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	42.900	42.900	43.800	43.800	43.500	43.500
KARA KUVVETLERİ	25.000	25.000	25.000	25.000	25.000	25.000
SAVAŞ TANKLARI	116	116	134	134	136	136
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	19	19	103	103	184	184
ÇEKİLİ TOPLAR	192	192	182	182	182	182
HAVAN TOPLARI	74	74	89	89	89	89
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	-	-	25	25	25	25
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	50	50	86	86	86	86
UÇAR SAVAR TOPLARI	26	26	36	36	36	36
KARADAN HAVAYA FÜZELER	62	62	65	65	62	62
DENİZ KUVVETLERİ	4.200	4.200	4.200	4.200	4.200	4.200
KORVETLER	-	-	1	1	2	2
HUCUM BOTLARI	4	4	4	4	4	4
DEVRIYE BOTLARI	8	8	9	9	9	9
ANFİBİ ÇIKARMA GEMİLERİ	2	2	2	2	2	2
DESTEK VE YARDIMCI GEMİLERİ	2	2	2	2	5	5
HAVA KUVVETLERİ	3.500	3.500	4.100	4.100	4.100	4.100
SAVAŞ UÇAKLARI	48	48	48	48	55	55
KEŞİF UÇAKLARI	4	4	12	12	12	12
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	15	15	15	15	21	21
SAVAŞ HELİKOPTERLERİ	-	-	12	12	31	31
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	3	3	4	4	4	4
HAVADAN KARAYA FÜZELER	2*	2*	2*	2*	-	-
HAVADAN HAVAYA FÜZELER	2*	2*	2*	2*	4*	4*
NAKLİYE HELİKOPTERLERİ	31	31	42	42	40	40

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES: 1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

* Batarya

2.4. MISIR

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	440.000	440.000	440.000	440.000	450.000	450.000
AKTİF GÜÇLERİ	440.000	440.000	440.000	440.000	450.000	450.000
YEDEK GÜÇLERİ	254.000	254.000	254.000	254.000	254.000	254.000
KARA KUVVETLERİ	310.000	310.000	310.000	310.000	320.000	320.000
SAVAŞ TANKLARI	2.500	2.855	2.855	2.855	2.855	2.855
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	412	412	412	412	412	412
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	3.619	3.619	3.953	3.953	3.904	3.904
ZIRHLI PIYADE SAVAŞ ARAÇLARI	470	470	1.011	1.011	1.011	1.011
ÇEKİLİ TOPLAR	971	971	971	971	971	971
HAVAN TOPLARI	2.460	2.460	2.460	2.460	2.460	2.460
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	200	200	200	200	200	276
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	1.400	1.400	2.620	2.876	2.876	2.876
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	11	11	11	11	11	11
ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	296	296	296	296	296	296
UÇAKSAVAR TOPLARI	1.577	1.577	2.000	2.000	1.167	1.167
KARADAN HAVAYA FÜZELER	500	500	2.046	2.046	2.046	2.046
KARADAN KARAYA FÜZELER	30	30	101	101	101	101
GÖZETLEME UÇAKLARI	1	1	1	1	1	1
ERKEN UYARI UÇAKLARI	1	1	1	1	1	1
DENİZ KUVVETLERİ	20.000	20.000	20.000	20.000	20.000	20.000
KORVETLER	1	1	1	1	1	1
DENİZALTILAR	3	3	8	8	4	4
HUCUM BOTLARI	26	26	25	25	24	24
DEVRIYE BOTLARI	18	18	18	18	18	18
ANFİBİ	3	3	3	3	12	12

ÇIKARMA GEMİLERİ						
HAVA KUVVETLERİ	30.000	30.000	30.000	30.000	30.000	30.000
SAVAŞ UÇAKLARI	55	55	135	135	135	135
AVCI UÇAKLARI	170	170	338	338	357	357
KEŞİF UÇAKLARI	20	20	20	20	20	20
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	32	32	32	32	32	32
NAKLİYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	32	32	32	32	28	28
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	85	85	80	80	158	158
ERKEN UYARI UÇAKLARI	1	1	1	1	2	2
HAVADAN KARAYA FÜZELER	35	35	151	151	151	151
HAVADAN HAVAYA FÜZELER	242	242	384	384	384	384
RADARA YAKALANMAY AN FÜZELER	47	47	47	47	47	47
KARADAN HAVAYA FÜZELER	664	664	858	858	858	858

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR
STRATEGIC STUDIES: 1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

2.5. İSRAİL

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	172.000	172.000	175.000	175.000	175.000	175.000
AKTİF GÜÇLERİ	172.000	172.000	175.000	175.000	175.000	175.000
YEDEK GÜÇLERİ	430.000	430.000	430.000	430.000	430.000	430.000
KARA KUVVETLERİ	134.000	134.000	134.000	134.000	134.000	134.000
SAVAŞ TANKLARI	3.895	3.895	4.300	4.300	4.300	4.300
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	400	400	400	400	400	400
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	6.000	6.000	5.900	5.900	5.900	5.900
ÇEKİLİ TOPLAR	400	400	400	400	400	400
HAVAN TOPLARI	2.740	2.740	2.740	2.740	2.740	2.740
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	1.284	1.284	1.150	1.150	1.150	1.150
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	1.000	1.000	1.005	1.005	1.005	1.005
ROKET RAMPALARI	2*	2*	2*	2*	12*	12*
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	3*	3*	3*	3*	3*	3*
ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	780	780	920	920	732	732
UÇAKSAVAR TOPLARI	1.274	1.274	1.311	1.311	1.088	1.088
KARADAN HAVAYA FÜZELER	900	900	900	900	945	945
HELİKOPTERLER	150	150	150	158	158	158
GÖZETLEME UÇAKLARI	2	2	2	9	9	9
ERKEN UYARI UÇAKLARI	5	5	5	5	5	5
DENİZ KUVVETLERİ	6.000	6.000	12.000	12.000	9.000	9.000
KORVETLER	1	1	3	3	3	3
DENİZALTILAR	3	3	2	2	3	3
HUCUM BOTLARI	19	19	25	25	18	18
DEVRIYE BOTLARI	20	20	20	20	20	20
SAHİL GÜVENLİK BOTLARI	15	15	40	40	10	10
ANFİBİ ÇIKARMA GEMİLERİ	1	1	5	5	3	3
HAVA KUVVETLERİ	32.000	32.000	32.000	32.000	32.000	32.000
SAVAŞ	268	268	449	449	474	474

UÇAKLARI						
AVCI UÇAKLARI	130	130	180	180	180	180
KEŞİF UÇAKLARI	22	22	22	22	22	22
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	42	42	38	38	51	51
NAKLİYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	30	30	35	35	30	35
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	120	120	136	136	139	139
ERKEN UYARI UÇAKLARI	3	3	4	4	4	4
TANKER UÇAKLARI	3	3	8	8	8	5
HAVADAN KARAYA FÜZELER	10*	10*	17*	17*	17*	17*
HAVADAN HAVAYA FÜZELER	6*	6*	6*	6*	8*	8*
RADARA YAKALANMAYA N FÜZELER	5*	5*	5*	5*	5*	5*
KARADAN HAVAYA FÜZELER	17*	17*	17*	27*	27*	27*

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR
STRATEGIC STUDIES: 1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

* Batarya

2.6. SURİYE

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	408.000	408.000	421.000	421.000	320.000	320.000
AKTİF GÜÇLERİ	408.000	408.000	421.000	421.000	320.000	320.000
YEDEK GÜÇLERİ	400.000	400.000	500.000	500.000	500.000	500.000
KARA KUVVETLERİ	300.000	300.000	315.000	315.000	215.000	215.000
SAVAŞ TANKLARI	4.500	4.500	4.600	4.600	4.600	4.600
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	1.000	1.000	700	700	700	700
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
ÇEKİLİ TOPLAR	1.630	1.630	1.630	1.600	1.630	1.630
HAVAN TOPLARI	450	450	350	350	658	358
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	458	458	400	400	450	450
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	4.700	4.700	3.000	3.000	3.000	3.000
ROKET RAMPALARI	-	-	66	66	66	66
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	480	480	480	480	480	480
ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	-	-	280	280	280	280
UÇAKSAVAR TOPLARI	1.985	1.985	1.985	2.060	2.060	2.060
KARADAN HAVAYA FÜZELER	4.000	4.000	4.000	4.000	4.000	4.000
DENİZ KUVVETLERİ	8.000	8.000	6.000	6.000	5.000	5.000
DENİZALTILAR	1	1	3	3	3	3
HUCUM BOTLARI	8	8	6	6	10	10
DEVRIYE BOTLARI	11	11	11	11	11	11
ANFİBİ ÇIKARMA GEMİLERİ	3	3	3	3	3	3
HAVA KUVVETLERİ	40.000	40.000	40.000	40.000	40.000	40.000
SAVAŞ UÇAKLARI	154	154	154	154	154	154
AVCI UÇAKLARI	280	280	300	300	310	310
KEŞİF UÇAKLARI	6	6	14	14	14	14
PERSONEL	110	110	107	107	116	116

TAŞIYICI UÇAKLARI						
NAKLIYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	23	23	23	23	23	23
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	161	161	161	161	161	161
ERKEN UYARI UÇAKLARI	10	10	10	10	10	10
HAVADAN KARAYA FÜZELER	43*	43*	45*	45*	400*	400**
HAVADAN HAVAYA FÜZELER	46*	46*	46*	46*	200*	200**

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE , THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES.1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

* Batarya

** Füze

2.7. LÜBNAN

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	44.300	44.300	48.500	48.500	55.100	55.100
AKTİF GÜÇLERİ	43.000	43.000	47.500	47.500	55.100	55.100
KARA KUVVETLERİ	43.000	43.000	47.500	47.500	53.300	53.300
SAVAŞ TANKLARI	330	330	330	330	350	350
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	135	135	145	145	155	155
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	740	740	867	867	983	983
ÇEKİLİ TOPLAR	150	150	150	150	150	150
HAVAN TOPLARI	280	280	280	280	280	280
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	91	91	91	91	91	91
ROKET RAMPALARI	2*	2*	2*	2*	30*	30*
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	2*	2*	2*	2*	2*	2*
ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	30	30	30	30	30	30
UÇAKSAVAR TOPLARI	30	40	60	60	60	60
DENİZ KUVVETLERİ	500	500	600	600	1.000	1.000
HUCUM BOTLARI	9	9	9	9	14	14
DEVİRİYE BOTLARI	-	-	13	13	13	13
SAHİL GÜVENLİK BOTLARI	-	-	14	14	14	14
ANFİBİ ÇIKARMA GEMİLERİ	2	2	2	2	2	2
HAVA KUVVETLERİ	800	800	800	800	800	800
SAVAŞ UÇAKLARI	13	3	3	3	3	3
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	12	12	16	16	25	25
NAKLIYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	2	2	2	2	2	2
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	6	6	6	6	6	6

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES: 1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

2.8. YEMEN

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	42.000	42.000	66.300	66.300
AKTİF GÜÇLERİ	42.000	42.000	66.300	66.300
YEDEK GÜÇLERİ	40.000	40.000	40.000	40.000
KARA KUVVETLERİ	37.000	37.000	61.000	61.000
SAVAŞ TANKLARI	1.225	1.125	1.320	1.320
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	350	350	350	350
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	712	712	792	792
ÇEKİLİ TOPLAR	512	512	452	452
HAVAN TOPLARI	50	50	600	600
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	36	36	71	71
ROKET RAMPALARI	3*	3*	72	72
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	32	32	30	30
ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	65	65	185	185
UÇAKSAVAR TOPLARI	372	372	442	442
KARADAN HAVAYA FÜZELER	3*	3*	4*	4*
DENİZ KUVVETLERİ	1.500	1.500	1.800	1.800
HUCUM BOTLARI	7	7	7	7
DEVİRİYE BOTLARI	8	8	8	8
SAHİL GÜVENLİK BOTLARI	2	2	2	2
ANFİBİ ÇIKARMA GEMİLERİ	4	4	3	3
HAVA KUVVETLERİ	3.500	3.500	3.500	3.500
SAVAŞ UÇAKLARI	65	65	49	49
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	20	20	16	16
NAKLİYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	22	22	25	25
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	24	24	20	20
HAVADAN KARAYA FÜZELER	2*	2*	2*	2*
HAVADAN HAVAYA FÜZELER	2*	2*	2*	2*

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR
STRATEGIC STUDIES: 1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

* Batarya

2.9. TÜRKİYE

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	503.800	503.800	639.000	639.000
AKTİF GÜÇLERİ	503.800	503.800	639.000	639.000
YEDEK GÜÇLERİ	952.300	952.300	378.700	378.700
KARA KUVVETLERİ	393.000	393.000	525.000	525.000
SAVAŞ TANKLARI	4.919	4.919	5.033	5.033
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	-	-	960	960
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	3.285	3.285	3.618	3.618
ÇEKİLİ TOPLAR	1.552	1.552	1.576	1.576
HAVAN TOPLARI	1.843	1.843	1.842	1.842
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	943	943	943	943
ROKET RAMPALARI	72	72	72	72
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	3.744	3.744	3.909	3.909
ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	70	70	70	70
UÇAKSAVAR TOPLARI	1.497	1.497	3.288	3.288
KARADAN HAVAYA FÜZELER	897	897	897	897
HELİKOPTERLER	262	262	280	280
GÖZETLEME UÇAKLARI	4	4	4	4
ERKEN UYARI UÇAKLARI	2	2	2	2
DENİZ KUVVETLERİ	54.000	54.000	51.000	51.000
KORVETLER	8	8	8	8
DENİZALTILAR	15	15	16	16
HUCUM BOTLARI	16	16	19	19
DEVRIYE BOTLARI	27	27	31	31
SAHİL GÜVENLİK BOTLARI	17	17	21	21
ANFİBİ ÇIKARMA GEMİLERİ	59	59	67	67
HAVA KUVVETLERİ	56.800	56.800	63.000	63.000
SAVAŞ UÇAKLARI	555	555	707	707
KEŞİF UÇAKLARI	12	12	26	26
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	82	82	80	80
NAKLIYE VE TAŞIMA UÇAKLARI				
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	123	123	123	123
ERKEN UYARI UÇAKLARI	2	2	2	2
TANKER UÇAKLARI	2	2	2	2
HAVADAN KARAYA FÜZELER	153	153	153	153

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES. 1992-2000

2.10. IRAK**ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	382.000	382.000	382.000	382.000	429.000	429.000
AKTİF GÜÇLERİ	382.000	382.000	382.000	382.000	429.000	429.000
YEDEK GÜÇLERİ	650.000	650.000	650.000	650.000	650.000	650.000
KARA KUVVETLERİ	350.000	350.000	350.000	350.000	375.000	375.000
SAVAŞ TANKLARI	2.200	2.200	2.700	2.700	2.700	2.700
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
ÇEKİLİ TOPLAR	1.500	1.500	1.800	1.800	1.800	1.800
HAVAN TOPLARI	130	130	130	130	130	130
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	230	230	150	150	150	150
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	100	100	100	100	180	180
ROKET RAMPALARI	12	12	12	12	12	12
UÇAKSAVAR TOPLARI	5.500	5.500	6.000	6.000	6.000	6.000
KARADAN HAVAYA FÜZELER	700	700	700	700	700	700
HELİKOPTERLER	380	380	380	380	380	380
GÖZETLEME UÇAKLARI	4	4	-	-	1	1
DENİZ KUVVETLERİ	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
HUCUM BOTLARI	1	1	1	1	1	1
DEVİRİYE BOTLARI	10	10	7	7	5	5
HAVA KUVVETLERİ	30.000	30.000	35.000	35.000	35.000	35.000
KEŞİF UÇAKLARI	180	180	180	180	180	180
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	2	2	2	2	2	2
NAKLİYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	12	12	12	12	12	12
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	60	60	50	50	50	50
ERKEN UYARI UÇAKLARI	1	1	1	1	1	1
HAVADAN KARAYA FÜZELER	140	140	140	140	140	140
HAVADAN HAVAYA FÜZELER	168	168	168	168	168	168

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR
STRATEGIC STUDIES: 1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

2.11. KUVEYT

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	16.600	16.600	11.000	11.000	15.300	15.300
AKTİF GÜÇLERİ	16.600	16.600	11.000	11.000	15.300	15.300
YEDEK GÜÇLERİ	23.700	23.700	23.700	23.700	23.700	23.700
KARA KUVVETLERİ	10.000	10.000	11.000	11.000	11.000	11.000
SAVAŞ TANKLARI	164	164	416	416	559	559
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	90	90	155	155	315	315
ÇEKİLİ TOPLAR	141	141	254	254	426	426
HAVAN TOPLARI	50	50	50	50	50	50
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	58	58	58	58	106	106
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	114	114	184	184	184	184
UÇAKSAVAR TOPLARI	39	39	39	39	52	52
KARADAN HAVAYA FÜZELER	5*	5*	210	210	210	210
KARADAN KARAYA FÜZELER	-	-	-	-	60	60
DENİZ KUVVETLERİ	2.500	2.500	1.800	1.800	1.800	1.800
HUCUM BOTLARI	2	2	4	4	6	6
DEVİRİYE BOTLARI	4	4	4	4	5	5
DESTEK VE YARDIMCI GEMİLER	-	-	-	-	6	6
HAVA KUVVETLERİ	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500
SAVAŞ UÇAKLARI	75	75	76	76	76	76
AVCI UÇAKLARI	15	15	18	18	18	18
KEŞİF UÇAKLARI	28	28	28	28	28	28
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	4	4	4	4	4	4
NAKLIYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	11	11	11	4	4	4
SAVAŞ HELİKOPTERLERİ	16	16	16	16	20	20
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	-	-	-	-	16	16

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE .THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES: 1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

* Batarya

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	8.100	8.100	11.000	11.000	11.000	11.000
AKTİF GÜÇLERİ	8.100	8.100	8.100	11.000	11.000	11.000
YEDEK GÜÇLERİ	-	-	8.500	8.500	11.000	11.000
KARA KUVVETLERİ	6.800	6.800	8.500	8.500	8.500	8.500
SAVAŞ TANKLARI	80	80	80	80	106	106
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	46	46	46	46	46	46
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	235	235	240	240	330	330
ZIRHLI PIYADE SAVAŞ ARAÇLARI	-	-	-	-	790	790
ÇEKİLİ TOPLAR	28	28	36	36	36	36
HAVAN TOPLARI	18	18	18	18	18	18
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	13	13	13	13	13	13
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	86	86	86	86	86	86
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	36	36	36	36	36	36
ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	9	9	9	9	9	9
UÇAKSAVAR TOPLARI	44	44	44	44	24	24
KARADAN HAVAYA FÜZELER	-	-	144	144	143	143
DENİZ KUVVETLERİ	600	600	1.000	1.000	1.000	1.000
KORVETLER	2	2	2	2	2	2
HUCUM BOTLARI	4	4	4	4	4	4
DEVİRİYE BOTLARI	4	4	10	10	6	6
HAVA KUVVETLERİ	700	700	1.500	1.500	1.500	1.500
SAVAŞ UÇAKLARI	12	12	12	12	12	12
AVCI UÇAKLARI	12	12	12	12	12	12
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	-	-	-	-	7	7
NAKLIYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	2	2	2	2	3	3
HAVADAN KARAYA FÜZELER	12	12	20	20	20	20
HAVADAN HAVAYA FÜZELER	11	11	22	22	22	22

2.13. İRAN

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	513.000	513.000	513.000	513.000	540.000	545.000
AKTİF GÜÇLERİ	513.000	513.000	513.000	513.000	545.000	545.000
YEDEK GÜÇLERİ	350.000	350.000	350.000	350.000	350.000	350.000
KARA KUVVETLERİ	345.000	345.000	345.000	345.000	350.000	350.000
SAVAŞ TANKLARI	1.245	1.245	1.440	1.440	1.475	1.475
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	25	25	35	35	35	35
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	700	700	550	550	560	560
ÇEKİLİ TOPLAR	1.820	1.820	1.995	1.995	2.170	2.170
HAVAN TOPLARI	3.500	3.500	3.500	3.500	6.500	6.500
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	275	275	289	289	290	290
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	10	10	10	10	10	10
ROKET RAMPALARI	-	-	50	50	50	50
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	20	20	20	20	-	-
ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	225	225	664	664	764	764
UÇAKSAVAR TOPLARI	1.500	1.500	1.700	1.700	1.700	1.700
KARADAN HAVAYA FÜZELER	112	112	124	124	124	124
HELİKOPTERLER	146	146	144	144	556	556
EĞİTİM UÇAKLARI	70	70	77	77	77	77
DENİZ KUVVETLERİ	18.000	18.000	20.000	20.000	20.600	20.600
KORVETLER	2	2	2	2	2	2
DENİZALTILAR	2	2	2	2	2	2
HUCUM BOTLARI	10	10	20	20	24	24
DEVRIYE BOTLARI	20	20	20	20	18	18
SAHİL GÜVENLİK BOTLARI	13	13	13	13	13	13
ANFİBİ ÇIKARMA GEMİLERİ	8	8	8	8	9	9
HAVA KUVVETLERİ	30.000	30.000	30.000	30.000	50.000	50.000
SAVAŞ UÇAKLARI	195	195	295	295	307	307
AVCI UÇAKLARI	115	115	115	115	114	114
KEŞİF UÇAKLARI	6	6	14	14	8	8
PERSONEL TAŞIYICI	4	4	69	69	109	109

UÇAKLARI						
NAKLIYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	48	48	52	52	74	74
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	95	95	118	118	130	130
SAVAŞ HELİKOPTERLERİ	46	46	46	46	46	46
TANKER UÇAKLARI	-	-	-	-	1	1
KARADAN HAVAYA FÜZELER	130	130	430	430	430	430

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR
STRATEGIC STUDIES: 1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

2.14. ÜRDÜN

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	98.600	98.600	98.650	98.650	104.050	104.050
AKTİF GÜÇLERİ	98.600	98.600	98.650	98.650	104.050	104.050
YEDEK GÜÇLERİ	35.000	35.000	35.000	35.000	35.000	35.000
KARA KUVVETLERİ	90.000	90.000	90.000	90.000	90.000	90.000
SAVAŞ TANKLARI	1.141	1.141	1.051	1.051	1.217	1.217
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	150	150	150	150	170	170
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	1.100	1.100	1.100	1.100	1.100	1.100
ÇEKİLİ TOPLAR	246	246	238	238	115	115
HAVAN TOPLARI	800	800	800	800	500	500
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	370	370	370	370	406	406
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	330	330	330	330	640	640
ROKET RAMPALARI	4.000	4.000	4.800	4.800	4.800	4.800
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	330	330	330	330	330	330
UÇAKSAVAR TOPLARI	360	360	360	360	360	360
KARADAN HAVAYA FÜZELER	800	800	800	890	890	890
HELİKOPTERLER	15	15	15	15	16	16
EĞİTİM UÇAKLARI	50	50	50	51	51	51
GÖZETLEME UÇAKLARI	1	1	1	1	1	1
DENİZ KUVVETLERİ	600	600	600	600	480	480
HUCUM BOTLARI	5	5	5	5	3	3
HAVA KUVVETLERİ	8.000	8.000	8.000	8.000	13.500	13.500
SAVAŞ UÇAKLARI	58	58	58	58	63	63
AVCI UÇAKLARI	30	30	30	30	30	30
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	9	9	9	9	12	12
NAKLİYE VE TAŞIMA UÇAKLARI	2	2	2	2	2	2
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	16	16	16	16	16	16
HAVADAN KARAYA FÜZELER	3*	3*	3*	3*	3*	3*
HAVADAN HAVAYA FÜZELER	5*	5*	5*	5*	5*	5*

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES : 1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

* Batarya

2.15. KATAR

ASKERİ GÜÇLERİ VE SİLAH MEVCUTLARI

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM SİLAHLI KUVVETLERİ	10.100	10.100	11.800	11.800	11.800	11.800
KARA KUVVETLERİ	8.500	8.500	8.500	8.500	8.500	8.500
SAVAŞ TANKLARI	24	24	24	24	34	34
ZIRHLI KEŞİF ARAÇLARI	6	6	18	18	36	36
ZIRHLI PERSONEL ARAÇLARI	182	182	182	182	172	172
ÇEKİLİ TOPLAR	12	12	12	12	12	12
HAVAN TOPLARI	15	15	15	15	39	39
KUNDAĞI YAYLI TOPLAR	28	28	28	28	28	28
TANKSAVAR GÜDÜMLÜ SİLAHLAR	100	100	100	100	100	100
ROKET RAMPALARI	4	4	4	4	4	4
GERİ TEPMESİZ ROKET ATARLAR	8	8	8	8	8	8
ÇOK NAMLULU ROKET ATARLAR	4	4	4	4	38	38
UÇAKSAVAR TOPLARI	4	4	4	4	4	4
KARADAN HAVAYA FÜZELER	12	12	24	24	24	24
DENİZ KUVVETLERİ	800	800	1.800	1.800	1.800	1.800
HUCUM BOTLARI	3	3	3	3	3	3
DEVRIYE BOTLARI	6	6	6	6	6	6
SAHİL GÜVENLİK BOTLARI	-	1	1	4	4	4
ANFİBİ ÇIKARMA GEMİLERİ	1	1	1	1	1	1
HAVA KUVVETLERİ		800	800	1.500	1.500	1.500
SAVAŞ UÇAKLARI	11	11	12	12	18	18
AVCI UÇAKLARI	6	6	6	6	6	6
PERSONEL TAŞIYICI UÇAKLARI	4	4	4	4	4	4
HAVA EĞİTİM UÇAKLARI	-	-	-	-	15	15
HAVADAN KARAYA FÜZELER	2	2	32	32	32	32
HAVADAN HAVAYA FÜZELER	10	10	15	15	15	15
KARADAN HAVAYA FÜZELER	6	6	39	39	39	39

KAYNAK : THE MILITARY BALANCE ,THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES : 1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999

FAYDANILAN KAYNAKLAR

- 1- ACAR, Cemal ; Soğuk Savaş Dönemi Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası, Ankara 1991.
- 2- ARAS, Bülent ; Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye, Bağlam Yay.İstanbul, 1997.
- 3- ARI, Tayyar ; Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi (1978-1996) , Alfa Yay., İstanbul, 1996.
- 4- ARI , Tayyar ; Uluslararası İlişkiler , Alfa Yayınları, İstanbul , 1997.
- 5- ARMAOĞLU , Fahir ; 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi , 1914-1980 , Cilt I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları , Ankara , 1985.
- 6- AYMAN , S.Güliden ; Konversiyonel Büyüklerin Denetimi, Alfa Yay., İstanbul, 1994.
- 7- BULLOCH , John – DARWISH , Adel ; Su Savaşları, Altın Kitapları Yay., Çeviren; Mehmet Harmanas , İstanbul ,1994
- 8- DOĞANAY , Zekai M.- ATUN, Fikret A. ; Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Değerlendirilmesi , Körfez Harbi Ve Alınan Dersler , Yayın No: SSM-15, Nurol Matbaası, Ankara , 1994.
- 9- DURSUN , Davut ; Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, İstanbul,1995
- 10- ERENDİL , Muzaffer ; Çağdaş Ortadoğu Olayları, G.K.B. Yay., Ankara , 1992.
- 11- FEUWER , Guy ; Çağdaş Ortadoğu Araştırma Kılavuzu , İşaret Yay., Çev.: Davut Dursun, İstanbul, 1990.
- 12- HUREWITZ J.C., Ortadoğu Siyaseti : Askeri Boyutlar, G.K.B. Basın Evi , Çev.Nusret Özçelik, Ankara,1980
- 13- KARLUK , S.Rıdvan ; Küreselleşen Dünyada Uluslar Ekonomik Kuruluş ve Entegrasyonlar, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995.
- 14- KENNEDY, Paul ; Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşü, Çev.: Birtane Karanakçı , TİBY, Ankara ,1990.
- 15- KILIÇBAY , Ahmet , Çağdaşlaşma , Bilim Teknik Yayınevi , İstanbul, 1999.
- 16- KOCAOĞLU , Mehmet , Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu, G.K.B., Ankara , 1995.
- 17- MEMİŞ , Ekrem , Ortadoğu Sorunları Ve Türkiye, Mimoza Yay., Konya, 1995
- 18- MÜFTÜOĞLU, Ferruh , Ortadoğu Su Meseleleri ve Türkiye, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997.

- 19- MÜTERCİMLER , Erol , 21. Yüzyıl ve Türkiye “Yüksek Strateji”, Erciyaş Yayınları, İstanbul,1997.
- 20- NORENG Qystein , Petrol ve İslam , Sabah Kitapları, İstanbul, 1998.
- 21- ÖZEY, Ramazan ; Dünya Denkleminde Ortadoğu , “Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar” , Öz Eğitim Yayınları, İstanbul, 1996.
- 22- ÖZEY, Ramazan ; Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye, Marifet Yay., İstanbul , 1998.
- 23- Uluslararası ilişkiler Sözlüğü, Der Yayınları , Haz. Ülke Arıoğan-Gülden Ayman-Beril Dedeoğlu-Derleyen Faruk Sönmezoğlu, İstanbul , 1996.
- 24- U.S.ARMS CONTROL AND DISARMAMENT AGENCY, World Military Expenditures and Arms Transfers 1996.
- 25- ULUATAM , Özhan ; Damlaya Damlaya Ortadoğuda Su Sorunu, İş Bankası Yay., Ankara, 1998
- 26- SAĞLAM, Kadir ; Körfez Savaşı İle Değişen Güç Dengeleri , Elit Kitaplar, İst.,1999
- 27- SANDER , Oral ; Sander Oral , Siyasi Tarih İlk Çağlardan-1918’e , İmge Kitabevi Yay., Ankara, 1989.
- 28- SANDER, Oral , Siyasi Tarih 1918-1994, İmge Kitabevi Yay., 1998
- 29- THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES 1992-1993.
- 30- THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES 1994-1995.
- 31- THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES 1996-1997.
- 32- THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES 1998-1999.
- 33- THE WORLD DEFENCE ALMANAC 1997-1998 (The Balance of Military Power).
- 34- TOURANIE Marisol, Alt Üst Olan Dünya 21.Yüzyılın Jeopolitiği, Ümit Yayıncılık, çeviren , Turhan Ilgaz, Ankara ,1997.
- 35- ZEHİR, Cemal; Türkiye ve Ortadoğu Su Meseleleri , Marifet Yayınları, İstanbul , 1998.

MAKALELER

- 36- ACAR, Cemal, “Değişmekte Olan Dünyada Silahsızlanma ve Türkiye” , Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye , Bağlam Yayınları, Yayına Hazırlayan Sabahattin Şen, İstanbul, 1994.

- 37- ATAY, Mehmet ; “ABD ve Rusya’nın “1990-1991” Körfez Krizi ve Savaşında Ortadoğu ve Irak’a İlişkin Stratejik Perspektifler” , Avrasya Dosyası Dergisi , İlkbahar 1996 , Cilt 3 Sayı 1
- 38- AYKAÇ, Mustafa; “Bloklaşan Dünya Ekonomisi ve D-8” Çerçeve Dergisi, MÜSİAD, Yıl : 5 Sayı.21, 1997.
- 39- AYKAÇ, Mustafa ; “Ortadoğu Ülkelerinde İşgücü – Göçü : Sorunlar ve Beklentiler”, Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile İlişkileri, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayın No:9 , İstanbul , 1998
- 40- AYKAÇ, Mustafa, “Ortadoğu’da Petrol” , Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile İlişkileri, Marmara Ün.Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayın No:9 İstanbul,1998.
- 41- AYMAN, S.Güliden ; “ Ortadoğu’da Silahların Denetimi” Su Sorunu, Türkiye Ve Ortadoğu , Yay,Haz. Sabahattin Şen, Bağlam Yay., İst.,1993.
- 42- BAŞAR, Haşmet ; İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği, MÜSİAD Araştırma Raporları No:10, 1994.
- 43- BEKTAŞ , Alev ; “Ortadoğu’da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış”, Su Sorunu , Türkiye Ve Ortadoğu , Yay.Haz. Sabahattin Şen, Bağlam Yay., İst.,1993.
- 44- BOSTANOĞLU, Burcu ; Soğuk Savaş Güdülenmesi ve Ortadoğu , Avrasya Dosyası Dergisi , Yaz 1996 , Cilt 3 Sayı 2 .
- 45- CAŞIN, Mesut ; “Suriye Silahlı Kuvvetleri” , Avrasya Dosyası Dergisi , Sonbahar 1995 , Cilt 2 Sayı 3.
- 46- ÇEÇEN, Anıl ; Ortadoğu Yeniden Yapılanırken, Avrasya Dosyası Dergisi, İlkbahar 1996, Cilt 5 Sayı 1.
- 47- ÇÖREKÇİ, Ahmet ; “Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Ortamı”, Savunma Dergisi , Yıl.1 Sayı.1 , Nisan-Mayıs, 1998.
- 48- DEMİR, Ali Faik- PAMUKÇU Ö.Konuralp ; “Fırat-Dicle Havzasında Türkiye’nin Su Politikası” , Değişen Dünya ve Türkiye, Bağlam Yay. , Derleyen Faruk Sönmezoğlu, İstanbul , 1996.

- 50- ERTÜRK, Emin ; “ Ekonomik İşbirliği Teşkilatı” , Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, T.D.V.Y.
- 51- HALKSEVER , Sadık ; “IDEF -97 Fuarı ve Dünya Savunma Sanayinde Gelişmeler” , Savunma ve Havacılık Dergisi , Cilt 11 No:5 1997.
- 52- İNSANOĞLU Kemalettin ; “Arap Birliği” Diyanet Vakfı T.D.V. Ansiklopedisi, 1991,Cilt.3
- 53- KILIÇARSLAN, Ali ; Rusya – İsrail İlişkileri , Avrasya Dosyası Dergisi, İlkbahar 1999, Cilt 5 Sayı 1, s.125
- 54- KOCAOĞLU, Mehmet ; Petrolün Kuzey Irak’ın Oluşumda Oynadığı Rol, Avrasya Dosyası Dergisi, İlkbahar 1996, Cilt 3 Sayı 1
- 55- KUTLUHAN Bora ; “NATO, BAB ve Türkiye”, Savunma ve Havacılık Dergisi, Cilt 11 No:5 1997.
- 56- MARUFOĞLU Sinan ; “Ortadoğu Ülkelerinin Siyasi Tarihleri”, Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile ilişkileri , Marmara Üni. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayın No:9 , İstanbul
- 57- ŞENESEN G.GÜLAY ; “ Türk Silahlı Kuvvetlerinin Modernizasyon Programının Bir Değerlendirilmesi” , Türk Dış Politikasının Analizi , Der Yayınları, Derleyen; Faruk Sönmezoğlu , İstanbul, 1994.
- 58- TEZCAN Yılmaz ; “ Avrasya Üzerindeki Güç Mücadelesi ve Türkiye” , Savunma Dergisi , Yıl.1 Sayı 2 Ağustos-Eylül 1998
- 59- YILDIZ, G.Yavuz ; “Ortadoğu’da Silahlanma Ve Militarizm” Su Sorunu , Türkiye ve Ortadoğu, Yay. Haz. Sabahattin Şen, Bağlam Yay., İst.,1993.

ANSİKLOPEDİLER

- 60- ANABİRİTANİCA Ansiklopedisi, Cilt 2.
- 61- HE ‘MA LOROUSSE TEMATİK Ansiklopedi, Milliyet Yay. Cilt.1